

BÖLGE ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Journal of Area Studies

CİLT/VOL:2 SAYI/NO: 1 HAZİRAN/JUNE - 2023

ISSN: 2822 - 5236

Ali DEMİR

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

Sarp KAYRAK

Doğu Akdeniz'de Yaşanmakta Olan Anlaşmazlıkların Çözümünde Avrupa Birliği'nin Önleyici Diplomasinin Etkisi

Semih SATIROĞLU

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Ousmane AMADOU

The Effects of Economic Globalization on Developing States: The Case of the Republic of Benin (2016–2021)

Ahmat MAHAMAT OUMAR

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

AS
BÜ

ANKARA
SOSYAL BİLİMLER
ÜNİVERSİTESİ

**BÖLGE
ÇALIŞMALARI
DERGİSİ**

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

Cilt / Vol:2 Sayı / Issue:1 Haziran / June 2023

BÖLGE ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF AREA STUDIES

E- ISSN: 2822 - 5236

Cilt / Vol:2 Sayı / Issue:1 Haziran / June 2023

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ / SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA

BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ / INSTITUTE FOR AREA STUDIES

Bölge Çalışmaları Dergisi, yılda iki kere çıkan uluslararası, açık erişimli, hakemli akademik bir dergidir. Dergi, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça dilinde yazılmış özgün araştırma ve derleme makaleleri kabul etmektedir. Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yalnızca yazarlar sorumludur. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

Journal of Area Studies is an international, open-access, peer-reviewed academic journal published biannually. The journal publishes original research and review articles written in Turkish, English, French and Arabic. The authors are solely responsible for their papers and opinions published in the Journal. They do not necessarily reflect the views of the Editorial Board. The Editorial Board reserves the right to make the required spelling and sentence corrections without changing content. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İLETİŞİM / CONTACTS

Adres: Hükümet Meydanı No:2 Ulus/Altındağ/Ankara,

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Bölge Çalışmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Tel: +90 312 596 4902

E-mail: ajas@asbu.edu.tr

Web: <https://ajas.asbu.edu.tr/>

Son Okuma ve Dizin: Sıla Selin TÜRKEL

Bölge Çalışmaları Dergisi / Journal of Area Studies (AJAS)

Cilt / Vol: 2 Sayı / Issue: 1 Haziran / June 2023 / E-ISSN: 2822 - 5236

6 Aylık Hakemli Bilimsel Dergi / Biannual Peer-Reviewed Scientific Journal

İmtiyaz Sahibi / Owner: Prof. Dr. Enver ARPA (Bölge Çalışmaları Enstitüsü Müdürü)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor: Doç. Dr. Hatice ÇELİK

Editör / Editor: Doç. Dr. Mürsel BAYRAM

Editör Yardımcısı / Assistant Editor: Arş. Gör. Mustafa Yasir KURT

Alan Editörleri

Afrika Çalışmaları: Doç. Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU

Asya Çalışmaları: Öğr. Gör. Dr. Yusuf AVCI

Amerika Çalışmaları: Doç. Dr. Murat BAYAR

Avrupa Çalışmaları: Dr. Öğr. Üyesi Resul YALÇIN

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)

Prof. Dr. Şebnem AKÇAPAR (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyoloji)

Doç. Dr. Metin ATMACA (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih)

Doç. Dr. Murat BAYAR (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)

Doç. Dr. Mürsel BAYRAM (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Afrika Çalışmaları)

Doç. Dr. Hatice ÇELİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Asya Çalışmaları)

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Merthan DÜNDAR (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Seriyse SEZEN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Gürol BABA (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Doç. Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK (TOBB ETU Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat TINAS (Polis Akademisi)

Doç. Dr. Peter MATANLE (University of Sheffield)

Doç. Dr. Recep REHİMLİ (Devlet İdarecilik Akademisi, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı)

Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ (İnönü Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLE

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality	1-20
<i>AUKUS, ASEAN'ın Merkeziliğini Tehlikeye Atabilir</i>	
Ali DEMİR	

Doğu Akdeniz'de Yaşamakta Olan Anlaşmazlıkların Çözümünde Avrupa Birliği'nin Önleyici Diplomasisinin Etkisi	21-47
<i>The Effect of the Preventive Diplomacy of the European Union on the Resolution of the Conflicts in the Eastern Mediterranean</i>	
Sarp KAYRAK	

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci	48-69
<i>Institutionalization Process of African-Vatican Relations</i>	
Semih SATIROĞLU	

The Effects of Economic Globalization on Developing States: The Case of the Republic of Benin (2016–2021)	70-82
<i>Ekonomik Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Devletler Üzerindeki Etkileri: Benin Cumhuriyeti Örneği (2016–2021)</i>	
Ousmane AMADOU	

مستقبلها ومآلات وحاضرها ماضيها..تشاد في الفرنسية السياسية	83-96
<i>Fransa'nın Çad Politikası: Geçmiş, Bugünü ve Geleceği</i>	
Ahmat MAHAMAT OUMAR	

AUKUS CAN ENDANGER ASEAN CENTRALITY

Ali DEMİR *

Abstract

The article analyses how AUKUS (Australia, the United Kingdom, and the United States), sharing its nuclear-powered submarine with Australia, could change the balance in the Asia-Pacific region against the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). The study considers that AUKUS' nuclear-powered submarine (SSN) operation will undermine ASEAN centrality and the peace-stability environment in the region. The research included information on the countries' foreign policy discourses and made inferences by examining the information about the states' military expenditures. The article mentioned the security dilemma of the ASEAN member countries after the SSN initiative of AUKUS and also it studied what kind of impact this situation would have on the future of the organization. The study reveals that AUKUS will increase the arms race, and as a result, ASEAN centrality and stability-oriented structure will be disrupted in the China-United States (US) struggle. While ASEAN will continue as an economically strong organization by participating in the arms race, AUKUS, as a military initiative, has turned the balance in the region in favour of the US in the short term.

Keywords: AUKUS, ASEAN Centrality, Arms Race

* Master's Student, National Dong Hwa University, Taiwan and Regional Studies, alidemmr1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7659-0356.

Introduction

The AUKUS alliance, formed in September 2021, comprises Australia, the United Kingdom (UK), and the US. The objectives of this trilateral security partnership include enhancing cooperation in a number of areas, including defence, technology and nuclear powered submarines. As AUKUS has the potential to have an impact on regional dynamics within the Indo-Pacific, it has attracted a great deal of attention. The focus of the alliance is to strengthen Australia's maritime capability by acquiring nuclear powered submarines, one of the most important aspects of it. This move signals a fundamental shift in Australia's defence strategy, indicating an increase of its commitment to regional security and deterrence. The formation of the AUKUS group has a significant impact on regional dynamics and strategic calculations. First of all, it is reflected in an increasing willingness within member states to address the increasingly complex security challenges faced by the Indo-Pacific region, particularly with regard to China's increased influence and assertiveness. The partners of AUKUS aim to shape the region's balance of power through strengthened alliance and capability, ensuring that order is maintained in accordance with its rules (Charney, 2022).

In addition, the AUKUS alliance is also a further sign of mutual interest in preserving regional stability, fostering technological innovation and strengthening closer defence relations which signal an expanded security partnership among the US, UK and Australia. It is expected that the impact of this trilateral alignment on current security architecture, regional institutions and cooperation frameworks will be felt. In sum, the establishment of AUKUS is an important development in the Indo-Pacific security environment and has a broad impact on regional power dynamics, defence postures as well as major roles played by central actors. However, questions arise regarding its potential impact on ASEAN centrality and the future direction of regional multilateralism as a result of AUKUS' emergence (Koga, 2022).

The AUKUS involves the transfer of advanced nuclear-powered submarine (SSN) technology to Australia, which significantly enhances its naval capabilities. The current balance of regional power may be disrupted and the influence of ASEAN weakened by this development. The AUKUS agreement, in particular its focus on countering China's influence in the region, increases geopolitical competition and raises tensions. The ability of ASEAN to maintain peace, stability and diplomacy could then be affected by this situation, thereby decreasing its importance as a security

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

policy focal point in the region. The exclusion of ASEAN from the AUKUS Agreement raises concerns about fragmentation and unequal treatment within the regional security architecture. The central role of ASEAN as a coordination and mediation body for security in the region may be undermined by this. The AUKUS agreement can undermine efforts by ASEAN member countries to build trust as it stresses military capabilities and the potential for an arms race. This may create uncertainties and undermine trust in ASEAN's capacity for promoting cooperation and maintaining a stable environment within the region. As they navigate their relations with AUKUS countries and their strategic objectives, ASEAN member states are confronted with a dilemma of alignment. In order to preserve ASEAN unity and centrality, the implications of this Agreement on regional security dynamics could lead to strains in bilateral relations between ASEAN countries (Cheng, 2022).

The establishment of the AUKUS alliance presents a potential threat to the centrality of ASEAN in shaping regional dynamics and maintaining stability in the Indo-Pacific. The principle of ASEAN centrality is to provide for cooperation, dialogue and conflict resolution between its member states and external partners by positioning the Association as a key driver and coordination entity in regional affairs (Acharya, 2020). The new framework for tackling regional security challenges is created by AUKUS, which focuses its attention on multilateral cooperation between the US, UK and Australia. While AUKUS is not explicitly directed against ASEAN, its emergence raises concerns about the potential marginalization of ASEAN's role in regional security architecture (Emmers and Ruland, 2021). ASEAN's efforts in tackling complex regional problems, as well as their influence on shaping the region's internal rules and regulations, can be weakened by deepening collaboration between AUKUS partners, especially with regard to defence and technology. In addition, the AUKUS alliance has put forward a different security cooperation platform that would potentially draw attention and funding from current ASEAN-led mechanisms like the ASEAN Regional Forum (ARF) or the East Asia Summit (EAS). For ASEAN, which is the most important regional organisation to promote peace, stability and cooperation, this would have a negative impact on its effectiveness and relevance (Thayer, 2022).

In addition, in the Indo-Pacific region, AUKUS would have a negative impact on the balance of power and strategic calculations. Tensions and security issues in the region can be raised by an alliance's focus on advanced military capabilities, such as nuclear submarines. This could put at risk the role of ASEAN, as a mediator and conflict resolution facilitator, potentially leading to

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

dismemberment of its own mediation mechanisms in addressing regional conflicts. Finally, the establishment of AUKUS poses a potential threat to ASEAN centrality, although it is driven by specific security concerns and shared interests between its member states. The role of the ASEAN, which can play an essential role in shaping and preserving stability within the Indo-Pacific region, may be diminished by the alliance's focus on defence cooperation, technology developments or possible fragmentation of existing mechanisms (Acharya, 2017).

1. Theoretical Framework: ASEAN Centrality

ASEAN centrality is a concept that has gained significant attention in the study of regionalism and international relations in Southeast Asia. It stresses its key role in shaping regional dynamics, maintaining stability, and fostering cooperation between member states and external partners, and refers to the principle that the ASEAN is the central driver and coordinator of regional affairs. The notion that regional cooperation and coordinated action are necessary for dealing with shared challenges, such as peace and prosperity in Southeast Asia, is a driving force behind ASEAN centrality. This reaffirms the fact that ASEAN should be at the forefront of regional initiatives, playing a lead role in shaping their own standards, rules and institutions. In a number of ways, ASEAN's importance is based upon several factors. The first point is that ASEAN's founding principles set out in the Bangkok Declaration of 1967 focus on avoiding, building consensus and peacefully resolving conflicts between member states. These principles have laid down a strong foundation for the development of regional cooperation and are guiding ASEAN's decisions in this area (Acharya, 2014).

Secondly, ASEAN's inclusiveness and commitment to dialogue and engagement have made it a central point of reference. ASEAN is a forum for member states to discuss and respond to the region's challenges through different mechanisms, like the ASEAN Summit, the ARF or the EAS. These platforms will help ASEAN to promote cooperation, building trust and facilitating the diplomatic process between member states and foreign partners. Third, ASEAN's position as an integral part of the world has been reinforced by its ability to adapt and respond to changing regional dynamics. In the years that have passed, ASEAN has broadened its cooperation in order to tackle a number of issues, such as economic integration, security cooperation, social and cultural exchanges. ASEAN has been able to maintain its relevance and deal with emerging problems in the region through this adaptability (Heng, 2017).

Yet in recent years, the concept of ASEAN centrality has proved to be a challenge. The role of ASEAN and its influence have been complicated by the increasing presence of global powers such as China and the US, which are becoming more involved in regional affairs. ASEAN centrality and its ability to make decisions have often been distorted by the dynamics of high power competition and pursuit of strategic interests on the part of outside actors. Finally, as a key concept for understanding regional dynamics in Southeast Asia, it is ASEAN centrality. It makes clear the essential role played by ASEAN to shape regional norms, preserve stability and foster cooperation between member states and foreign partners. However, the importance of ASEAN as a leader and its ability to take an effective role in addressing regional problems are still tested by challenges arising from important power competition and developments in North America's dynamics (Acharya, 2017).

1.1. The Importance of ASEAN Centrality for Regional Stability and Governance

In order to ensure regional stability and effective governance in Southeast Asia, ASEAN's central role is crucial. The concept sets out the role played by ASEAN as a key driver and coordinating agent of regional policies, highlighting its ability to foster peace, cooperation and resolve common challenges between member states and external actors. The framework to manage and avoid conflicts between member states is provided for by the initial principles of ASEAN, which include noninterfering, building up consensus as well as peacefully resolving conflict. The ASEAN strengthens trust, cooperation and peace through the adherence to these principles which are crucial for stability in the region. In order to resolve disputes and prevent the escalation of conflicts, ASEAN's commitment to diplomatic negotiation and dialogue has a key role to play. ASEAN provides a means of engaging member states and external actors in constructive dialogue, as well as finding peaceful solutions to regional tension through platforms such as the ARF and EAS (Tan, 2019).

ASEAN's centrality is instrumental in managing regional crises and addressing emerging security challenges. The ASEAN-led mechanisms, such as the ASEAN Coordinating Centre for Humanitarian Assistance on Disaster Management (AHA Centre) and the ASEAN Defence Ministers' Meeting (ADMM) Plus, facilitate cooperation among member states and external partners in addressing transnational threats, including natural disasters and security issues. ASEAN's commitment to multilateralism encourages member states to engage in dialogue,

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

consultation, and cooperation on various regional issues. It enables ASEAN member states to address each other's problems jointly and pursue common objectives through the establishment of a platform for consensus building and decision making. ASEAN's centrality is closely tied to its economic integration efforts, such as the ASEAN Economic Community (AEC). ASEAN, through initiatives aimed at promoting trade liberalization, facilitation of investment and regional interconnectivity, will further enhance the business cooperation, foster growth and promote inclusive development in the region. The overall stability and prosperity of the area are brought about by this economic integration (Acharya, 2014).

The importance of a rule based regional order, in which norms, principles and international law guide interactions between the member states and external actors, has been highlighted by ASEAN centrality. ASEAN will strengthen governance, ensure fairness and reduce the risk of conflict and power struggles by ensuring compliance with these rules. Finally, the primacy of ASEAN as a factor for regional stability and effective governance within Southeast Asia is paramount. Through its norms, principles, conflict resolution mechanisms, and commitment to multilateralism, ASEAN plays a vital role in fostering cooperation, managing crises, and promoting peace in the region. Member states and external actors are contributing to a stable, prosperous, and rules based regional order by upholding ASEAN centrality.

2. Methodology

2.1. Sources of Information

The analysis draws on a range of sources to examine the potential implications of AUKUS for ASEAN centrality. These sources include:

a. Academic Literature: Scholarly works on ASEAN, regional security, and alliances are consulted to gain theoretical insights and a comprehensive understanding of ASEAN centrality and its significance in the region. These academic sources provide a foundation for the analysis and help identify relevant concepts and frameworks.

b. Policy Documents: Official statements, policy papers, and strategic documents from ASEAN member states, AUKUS countries (Australia, the UK, and the US), and other regional actors are examined. These documents offer valuable insights into the perspectives, intentions, and policy orientations of key stakeholders in relation to AUKUS and its potential implications for ASEAN centrality.

c. News Articles: News sources and media outlets provide timely information and analysis on the development and dynamics surrounding AUKUS. By considering multiple news articles from reputable sources, different perspectives and interpretations of the AUKUS alliance and its potential impacts on ASEAN centrality can be taken into account.

2.2. Analytical Approach

To examine the possible implications of AUKUS for ASEAN's strategic importance, this analysis uses a qualitative approach. The study examines the nature and objectives of the AUKUS alliance, as well as its formation and strategic motives. In addition, it examines the potential impact of such an alliance on regional dynamics and power relations in ASEAN. The analysis assesses how AUKUS may affect ASEAN's central role in regional affairs. It assesses, in order to ensure its position as a core driver of regional initiatives, the possible challenges and risks associated with AUKUS concerning ASEAN's capacity for shaping regional norms, facilitating multilateral cooperation. The study looks at responses and reactions to the AUKUS alliance by ASEAN members. This includes assessing the potential consequences for ASEAN unity, decision-making processes, and the region's broader geopolitical landscape. The analysis takes into account the wider implications that AUKUS will have on stability in the region, security architecture and governance. The study looks at how this alliance might have an impact upon the current regional cooperation mechanisms such as ARF and EAS, which could alter Indo-Pacific's balance of power. The analysis will be based on such methodology, providing an overall and complex understanding of how AUKUS may have the potential to undermine ASEAN's central role. With a range of perspectives and sources of information at their disposal the combination of academic literature, documents on policies and news articles makes it possible to conduct an interdisciplinary examination of this subject.

2.3 Relevant Aspects of AUKUS

The analysis examines the military capabilities of AUKUS countries, such as Australia, the UK and the US, in terms of technological progress. Assessment of AUKUS' impact on the sea capabilities, SSNs, and intelligence sharing and defence cooperation is also part of this. The analysis is concerned with the possible influence of such technological progress on regional power dynamics and security perceptions. The analysis assesses the AUKUS countries' political interests, as well as their impact on ASEAN centrality. It probes the motives for forming an alliance, as well

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

as concerns concerning regional security issues like China's assertiveness in the South China Sea. The analysis shall also take into account whether AUKUS is in line with broader Indo-Pacific strategies pursued by member states.

The analysis takes into account the possible impact of AUKUS on ASEAN unity and cohesion. The study takes a look at how an alliance can affect intra-ASEAN dynamics, decision making processes and ASEAN's capacity to talk about regional security issues in one voice. Potential divisions or differences of opinion between the ASEAN countries as regards AUKUS and its consequences are also taken into account in this analysis. The analysis examines the economic dimension of AUKUS and its possible impact on ASEAN's economic interests. It looks at the implications for regional trade, investment and economic integration initiatives. Given the interdependence of economies within the area, the analysis also takes into account possible implications for ASEAN's relations with China. The objective of the analysis is to present a comprehensive assessment of whether AUKUS will have an impact on ASEAN's central importance, taking into account these fundamental factors and indicators. This multidimensional approach allows for a nuanced understanding of the complex dynamics and interplay between AUKUS and ASEAN, shedding light on both the immediate and long-term consequences for regional stability and governance.

2.4. The Indicators to Assess the Potential Impact on ASEAN Centrality

This analysis may look at the impact of AUKUS on the Indo-Pacific region's power balance. Factors to be taken into account include changes in military capabilities, influence and strategic alignment among major powers such as the US, China or other regional actors. ASEAN's ability to maintain its central role and influence in the development of regional security architecture may be affected by changes in power dynamics. The analysis shall allow for the evaluation of AUKUS' impact on current alliances and partnerships in the region, which includes ASEAN as well as external powers. Indicators to be taken into account include the strength and coherence of the ASEAN led mechanisms, such as the ARF and EAS, and the extent to which AUKUS changes existing security cooperation and multilateralism patterns in the region. The analysis may be used to understand the impact of AUKUS on ASEAN's diplomatic relations with important powers involved in the alliance, and others throughout the Asia-Pacific region. Changes in diplomatic relations, policy positions, and rhetoric towards ASEAN from AUKUS countries and other relevant

actors are indicators to be taken into account. The analysis can also assess the extent to which ASEAN member states are able to maintain their strategic autonomy and independence in navigating complex geopolitical dynamics. The analysis could examine the perception and reaction of individual ASEAN member states to AUKUS, as well as its possible consequences for Southeast Asia's central importance. Stakeholder statements, policies and diplomatic activities by ASEAN members on AUKUS are indicators to be taken into account.

3. The Potential Impact of AUKUS on ASEAN Centrality

The enhancement of AUKUS military capacity in the region is a key aspect which must be considered. AUKUS includes the provision of SSNs to Australia, which can significantly bolster its naval power projection capabilities. This development may potentially shift the balance of power in the region, particularly in the maritime domain. The political interest of the member states involved is reflected in AUKUS. In the Indo-Pacific region, this alliance is aimed at countering China's increasing influence and assertiveness. This may, in turn, result in a reassessment of power relations and alliances. Indicators to consider include changes in diplomatic alignments, the evolution of strategic partnerships, and the reactions of other major powers such as China and regional actors. The establishment of AUKUS may have ripple effects on the broader regional security dynamics. It may trigger reactions and counterbalancing measures from other regional powers, potentially leading to an intensification of security competition. Indicators to look at include responses from ASEAN member states and their engagement with AUKUS, development of regional security architectures as well as the potential for building new security partnerships or alignments (Mearsheimer, 2018).

In addition, the creation of AUKUS could have a profound impact on broader security dynamics in the region. This could lead to reactions and countervailing measures of additional regional powers, which might result in an intensification of security competition. Indicators to be explored include the response from ASEAN member states towards AUKUS, its development of regional security architectures and their possible creation of new security partnerships or alignments. Existing regional institutions, such as ASEAN, might also be affected by the influence of AUKUS on region's power dynamics. The alliance could potentially have had a negative influence on the features and efficiency of ASEAN's sectoral security governance mechanisms (Beeson, 2018: 205-210).

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

The agreement with the AUKUS on SSNs has significant implications for Australia's relations with China. Prior to the announcement, Australia and China had already been experiencing strained relations due to various geopolitical and economic factors. However, the AUKUS agreement, which involves the sharing of advanced military technology and capabilities between Australia, the US, and the UK, has further exacerbated tensions between Australia and China. The agreement with AUKUS has been strongly opposed by China, which sees it as a direct threat to its regional influence and security interests. China sees this agreement as an expansion of the US' lead security architecture in the Indo-Pacific region, which it considers to be a containment strategy for curbing China's rise. In its complaint, China argues that the purchase of SSNs by Australia undermines regional stability and represents a threat to national security. In response, China has taken several measures to express its dissatisfaction with Australia. Economic sanctions, restrictions on trade and diplomatic protests are also part of these measures. A number of exports from Australia, for instance coal, wine and barley, were subject to Chinese tariffs and restrictions. Additionally, Chinese officials have engaged in strong rhetoric, accusing Australia of being a puppet of the US and interfering in China's internal affairs (Graham, 2021).

The AUKUS agreement has made even more difficult the delicate balancing act of Australia's long security alliance with the US, and its economic relations with China, which is Asia's biggest trading partner. With a view to managing its security interests while preventing any additional deterioration of the economic relations with China, this agreement has placed Australia in a difficult position. Overall, SSNs had a significant negative impact on Australia's relationship with China and contributed to already complex but mutually vexed relations between the two countries. This Agreement, which has turned into a flashpoint in US and China's broader diplomatic rivalry, put Australia at the centre of that competition (Chubb, 2021).

3.1. The Implications of AUKUS for ASEAN's Role

ASEAN has long been regarded as the central driver and coordinator of regional cooperation and integration in the Asia-Pacific. Yet, the emergence of AUKUS is presenting new trends that may have an impact on ASEAN's role and influence in the region. This section discusses the implications of AUKUS for ASEAN's centrality and its ability to maintain its position as the primary regional organization. The establishment of AUKUS, which will focus primarily on trilateral security cooperation, may marginalise the ASEAN's influence in some areas where it is

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

concerned. ASEAN's capacity to influence security discussions and decision-making processes could be called into question as AUKUS expands military ties and coordination with its member states. It can emerge a reduced role for ASEAN in regional security administration, especially with regards to areas directly related to AUKUS' priorities, such as maritime safety and strategic balancing against China. The creation of AUKUS could change the dynamics and establish new avenues for cooperation in which Southeast Asia's key role would not be eliminated. Other countries may benefit from the emphasis on trilateral cooperation and security-centric nature of the alliance, which can enable them to seek partnerships that are not dominated by ASEAN's mechanisms. It can result in the formation of new sub-regional or issue-based groupings that operate parallel to ASEAN, thereby diluting ASEAN's centrality and its capacity to act as the primary regional coordinator (Yoshimatsu, 2023).

The processes of decision making in ASEAN are characterised by a consensus approach which has been instrumental to maintaining unity between its diverse member states. However, efforts to achieve consensus in ASEAN are likely to be hampered by the emergence of AUKUS as well as its possible influence on power dynamics within the region. It might be more difficult for ASEAN to achieve a common position on key security issues, if its interests are divergent and the levels of alignment with AUKUS vary from one member state to another. Such a situation could result in fragmented responses as well as weakening ASEAN's cohesion. On the other hand, ASEAN has the capacity to remain a central figure and maintain its continued role as an essential driver or coordinator for regional cooperation if it demonstrates that it is capable of addressing emerging security concerns in its member states. Therefore, ASEAN could have to adjust its strategies and pursue a more proactive approach with AUKUS if it is to avoid potential challenges from the alliance (Swanström and Panda, 2021).

Nevertheless, the formation of AUKUS, with its focus on trilateral security cooperation, poses a significant risk of undermining ASEAN's centrality in regional affairs. ASEAN's influence over the discussion of security and on decisions could weaken as AUKUS strengthens military cooperation and coordination between its member states. This could have an impact on issues relating to regional security, in particular those directly aligned with the AUKUS agenda, which would lead to ASEAN being ignored. AUKUS's establishment has the potential to disrupt and weaken existing regional cooperation mechanisms, as countries may choose to prioritize partnerships within the alliance over ASEAN-led initiatives. The alliance's security-centric

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

approach may attract other countries in the region to pursue alternative avenues for collaboration, leading to the formation of new sub-regional or issue-based groupings. It could result in fragmentation of cooperation efforts between countries and reduce ASEAN's ability to serve as a lead coordinator for the regional initiatives (Charney, 2022).

The emergence of AUKUS could exacerbate existing divisions within ASEAN member states regarding their alignment with major powers. The process of consensus building and establishing decisions in ASEAN can be hindered by divergent views on AUKUS as well as different levels of engagement between member countries with the alliance. It could make it difficult for ASEAN to present a united and unified stance on critical regional security issues, resulting in diminished sense of unity and compromise. AUKUS' focus on trilateral security cooperation may divert the attention and resources of major powers, such as the US and Australia, away from engaging with ASEAN and participating in ASEAN-led mechanisms. In the framework of ASEAN initiatives and forums, this could be seen as a reduction in diplomatic engagement by these powers. In order to address regional security challenges and foster cooperation, ASEAN may therefore be confronted with problems when it comes to effective dialogue with a wide range of powers (Thayer, 2022).

AUKUS has the potential to redefine regional power dynamics in the Asia-Pacific, particularly in relation to the influence of major powers. The strengthened military capabilities and strategic alignment among AUKUS members may tilt the balance of power in the region, potentially diminishing ASEAN's relative influence. It can lead to ASEAN's marginalized role in shaping regional security architectures and decision-making processes, with major powers exerting greater influence over the regional agenda. Finally, the establishment of AUKUS poses considerable risks and difficulties for ASEAN's role as a leading regional driver and coordinator. The alliance's focus on trilateral security cooperation, the potential fragmentation of regional cooperation, and the redefinition of power dynamics may undermine ASEAN's centrality and diminish its capacity to shape regional affairs (Emmers and Rüländ, 2021).

3.2. The Responses from ASEAN Countries towards AUKUS SSNs

The AUKUS nuclear-powered agreement has raised concerns about the potential challenges and risks it poses to ASEAN centrality in the region. ASEAN has historically played a central role in maintaining peace, stability, and diplomatic cooperation among its member states. Nevertheless,

new dynamics that could jeopardise ASEAN's role as a regional driver and coordinator are emerging from the arrival of AUKUS with its focus on improving military capabilities through the acquisition of nuclear submarines. The possible shift in the balance of power between regions will be one of the key challenges. Increased military capability by the AUKUS countries, particularly Australia, can disrupt existing power dynamics and create imbalances that could be detrimental to ASEAN's influence. In the field of regional security matters, this shift in power could allow AUKUS countries to exert greater influence and possibly cut off ASEAN's role as a mediator for disputes and promotion of multilateral cooperation. In addition, the dynamics of alliances in the region could also be influenced by the creation of an AUKUS alliance. The strengthening of AUKUS military cooperation could lead to a realignment of alliances, with countries reassessing their partnerships and potentially moving towards AUKUS countries for security cooperation. In doing so, it could undermine efforts by ASEAN to preserve a balance and inclusive regional security architecture (Schneider, 2022).

Diplomatic relations within the region may also be impacted by the AUKUS agreement. Tensions and mistrust between the ASEAN member states, in particular those whose territories are at stake or with contrary strategic interests, could arise as a result of their strengthening defence ties with AUKUS countries. ASEAN's ability to foster consensus and cooperation among its members may be challenged as countries navigate their relationships with the AUKUS countries and address potential security implications. Finally, the ASEAN centrality in this region faces significant challenges and risks as a result of the agreement on nuclear power by AUKUS. A threat to ASEAN's role as a key driver and coordinator of the Asia-Pacific region is not only potential change in political balance, but also changes in alliance dynamics that have an impact on diplomacy. In order to guarantee ASEAN's role and maintain balanced, inclusive regional security architecture, it will need to manage these challenges carefully and engage proactively with the AUKUS countries.

The common point of the ASEAN countries that react or express their concerns to SSNs is the reservation that Australia will initiate the violation of the principle of denuclearization in the region. The lack of a positive approach to political and military integration among ASEAN countries and the increased risk of being surrounded by nuclear powers will lead ASEAN countries to develop their own defence policies and the possibility of member states to agree on developing a common security understanding will decrease. Despite the presence of political and military

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

"pressure" on ASEAN, ASEAN member states have not yet taken any significant measures regarding the future of the organization in the face of the nuclear arms race. For this reason, there is no clear answer to the question of whether ASEAN will continue its central role in the regional integration process. When ASEAN countries, caught between Australia's nuclear-powered submarine and nuclear power India's strategy moves, do not follow other regional actors in the arms race, the understanding advocated by ASEAN centrality will disappear (Cheng, 2022).

Singapore, Indonesia and Malaysia have different reactions to the SSNs agreement, which shows how different strategies are in the regional interests of these countries. For example, Singapore mentions that the presence of AUKUS and nuclear-enhanced defence technology in the region is a positive development and a strong stabilizing factor, while Malaysia points out that the nuclear agenda is kept away from its exclusive economic zone and that the development of SSNs will cause some states to follow more in threatening ways on their foreign policies and security constructions. Examples such as AUKUS and ASEAN show the importance of both countries maintaining their own agenda and increasing their strong organizational structure. On the other hand, AUKUS stands out as a good example both in understanding the effectiveness of a small number of parties in the decision-making mechanism and in showing the importance of historical alliances in strategic issues. However, besides all the positive observations, it is useful to state the fact that it will also contribute to the swelling of polarization and the nuclear arms race (Heydarian, 2023).

The Indonesian government expressed concerns over the AUKUS agreement, particularly regarding the potential escalation of tensions and arms race in the region. Indonesia emphasized the importance of dialogue and peaceful resolutions in addressing security challenges. Indonesia has reacted to the AUKUS agreement in a careful and concerned manner, taking note of the Australian Government's decision to acquire submarines that run on atomic energy. It emphasises the importance of maintaining stability and peace in the region, as it is deeply concerned by the continued development of arms race and power projection across the region. Indonesia underlines that compliance with all nuclear non-proliferation commitments is of great importance for Australia and calls on it to adhere to its responsibilities under international agreements like the Treaty of Amity and Cooperation (TAC). Indonesia calls for a constructive approach to resolving differences in order to promote peaceful dialogue. In this respect, as a means to ensure peace and security in

the region, the country underlines the importance of respecting international law such as the UNCLOS (Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Indonesia, 2021).

Malaysia recognizes the legitimate concerns of countries seeking to enhance their defence capabilities in line with their respective requirements. However, Malaysia emphasises the importance of respecting principles and current domestic law in keeping with its stance on the AUKUS Agreement. In principle, Malaysia emphasises the need to ensure full respect and observance of a Malaysian established regime for nuclear propulsion submarine operation within its territorial waters by all parties involved in this security partnership. This regime encompasses international frameworks such as UNCLOS, the Southeast Asia Nuclear Weapons Free Zone (SEANWFZ) Treaty, and the ASEAN Declaration on the Zone of Peace, Freedom, and Neutrality (ZOPFAN). Malaysia underlines the importance of these agreements for preserving regional stability, peace and neutrality as well as calling on all interested parties to strictly observe them within the AUKUS alliance (Ministry of Foreign Affairs Malaysia, 2023).

Phạm Thu Hằng, Deputy Spokesman of the Ministry of Foreign Affairs, stressed that there are common goals for nations in terms of peace, stability, cooperation and continuous engagement within both regional and international contexts at a regular press conference held in Hanoi. Hằng underlined that all countries are responsible for meeting these common objectives, and reminded them of their obligation to make a contribution. Emphasizing that the use and regulation of nuclear energy should be guided by absolute safety for individuals and the environment, Hằng emphasized its importance in achieving peaceful purposes as well as using it to advance societies' socioeconomic development. In recognition of the potential benefits and risks associated with atomic energy use, this statement is based on Vietnam's willingness to act responsibly and develop sustainably (“Việt Nam urges peaceful”, 2023).

The Philippines expressed appreciation to the AUKUS parties for their efforts in providing information and updates on the Alliance, in its official statement. The Philippines has confirmed their recent statement and highlighted its commitment to strengthen existing bilateral security arrangements in the region. The statement has, in particular, pointed out that the assurances given to AUKUS at senior level on its contribution to maintaining regional peace and stability have been fulfilled. In addition, the importance of ensuring that the regional security architecture is based on the central role played by ASEAN has been underlined. The Philippines stressed that the country's

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

focus on deeper regional cooperation, sustained economic dynamism and resilience essential for national development and regional security should be aligned with a partnership or arrangements within the Indo-Pacific including AUKUS. The Philippines' position on ensuring that regional partnerships are aligned with its priorities, contributing towards overall stability and prosperity across the region is reflected in its statement (Rocamora, 2023).

Singapore expressed support for the AUKUS agreement, acknowledging the need for enhanced regional security cooperation. In order to guarantee stability and prosperity in the region, however, Singapore also highlighted the importance of inclusive regional frameworks and maintaining ASEAN's central role (Ministry of Foreign Affairs Singapore, 2021).

In summary, it has been shown from this review that Australia comments that the issue of SSNs will help it increase its commercial capacity and be effective in protecting its exclusive economic zone. The Australian Foreign Minister, Penny Wong, explains that ASEAN's concerns about Australia's possession of nuclear weapons are unfounded ("Australia FM stresses" , 2022). The reason why Australia takes ASEAN's concerns so seriously is that it is a dialogue partner in ASEAN and the ARF and is a member of the EAS. It is understood that Australia will not allow such "anxiety" to affect its commercial and political relations with ASEAN (Singh, 2021).

Conclusion

The AUKUS submarine strategy presents a complex set of challenges to ASEAN centrality in the Indo-Pacific region. The strategy risks jeopardising the delicate unity that ASEAN has worked so hard to foster among its members, if it prioritises armed forces over diplomacy. The potential for an arms race triggered by the introduction of advanced nuclear-powered submarines could upset the delicate balance of power that ASEAN has sought to maintain, leading to heightened tensions and a shift in regional dynamics. Furthermore, the AUKUS approach risks marginalising ASEAN's vital role as a mediator for maritime disputes. This strategy would undermine the importance of diplomacy and peaceful resolution of conflict, which are central principles of ASEAN's foreign policy, because it relies on a security framework where emphasis is placed on troop strength. This will reduce the importance for ASEAN as a mediator and make it less capable of maintaining stability in the region.

To address these challenges and safeguard ASEAN centrality, it is vital for ASEAN member states to engage in open and constructive dialogue with the AUKUS partners. By

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

expressing their concerns and emphasizing the principles of ASEAN centrality, member states can ensure that their interests are taken into account and that the partnership does not overshadow ASEAN's regional leadership. Moreover, in order to resolve conflicts and preserve stability, the importance of diplomacy and cooperation security frameworks should continue to be given high priority by ASEAN. By maintaining its commitment to dialogue, ASEAN can assert its relevance and influence in shaping the future of the Indo-Pacific region. Overall, ASEAN's centrality is not an irreconcilable task given the risks posed by AUKUS submarine strategy.

References

- Acharya, A. (2014). From ASEAN centrality to regional integration? *International Relations of the Asia-Pacific*, 433-457.
- Acharya, A. (2017). ASEAN and the Challenge of Change: How the Regional Association is Adapting to a New Global Order. *International Affairs*, 507-526.
- Acharya, A. (2020). The End of ASEAN Centrality? Assessing the ASEAN Way in an Era of Asian Maritime Disputes. *International Relations of the Asia-Pacific*, 361-386.
- Australia FM stresses. (2022, June 28). *AP News*. <https://apnews.com/article/china-asia-australia-global-trade-b3bb95edec2baa9584fb8faead271222> (Accessed Date: 13.04.2023).
- Beeson, M. (2018). *Regionalism and Globalization in East Asia: Politics, Security and Economic Development*. New York: Palgrave Macmillan.
- Blaxland, J. (2023 , March 13). Aukus will bolster stability in the Asia-Pacific, not undermine it. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/mar/13/aukus-will-bolster-stability-in-the-asia-pacific-not-undermine-it> (Accessed Date: 12.04.2023).
- Charney, M. W. (2022). AUKUS and the Indo-Pacific: Challenges and Opportunities. *Asian Survey*, 25-49.
- Cheng, M. (2022). AUKUS: The Changing Dynamic and Its Regional Implications. *European Journal of Development Studies*, 2(1), 1-7.
- Chubb, P. (2021). Australia's New Strategic Partnering: Implications of the AUKUS Submarine Deal. *Naval War College Review*, 47-65.
- Emmers, R., and Rüländ, J. (2021). *The AUKUS Pact and Southeast Asia: Rethinking ASEAN Centrality*. Berlin: Springer.
- Graham, E. (2021). AUKUS and the Future of Australian Security Policy. *Australian Journal of International Affairs*, 509-517.
- Heng, Y.-K. (2017). ASEAN's concept of centrality and the great powers. *Australian Journal of International Affairs*, 373-390.

- Heydarian, R. J. (2023, March 21). AUKUS a hard nuke sale in next door SE Asia. *Asia Times*.
<https://asiatimes.com/2023/03/aucus-a-hard-nuke-sale-in-next-door-se-asia/> (Accessed Date: 12.04.2023).
- Koga, K. (2022). The AUKUS Alliance and the Quad: Implications for ASEAN Centrality and Indo-Pacific Regionalism. *Contemporary Southeast Asia*, 1-25.
- Li, M. (2022). ASEAN's responses to AUKUS: implications for strategic realignments in the Indo-Pacific. *China International Strategy Review*, 268–287.
- Mearsheimer, J. J. (2018). *Great Delusion Liberal Dreams and International Realities*. London: Yale University Press.
- Ministry of Foreign Affairs Malaysia. (2023, March 14). *Enhanced Trilateral Security Partnership Between Australia, The United Kingdom And The United States Of America (AUKUS)*.
<https://www.kln.gov.my/web/guest/-/enhanced-trilateral-security-partnership-between-australia-the-united-kingdom-and-the-united-states-of-america-aucus-> (Accessed Date: 31.05.2023).
- Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Indonesia. (2021, September 17). *Statement on Australia's Nuclear-powered Submarines Program*.
https://kemlu.go.id/portal/en/read/2937/siaran_pers/statement-on-australias-nuclear-powered-submarines-program (Accessed Date: 31.05.2023).
- Ministry of Foreign Affairs Singapore. (2021, October 5). *Minister for Foreign Affairs Dr Vivian Balakrishnan's Written Reply to Parliamentary Question*.
<https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2021/10/20211005-written-reply-to-AUKUS-PQ> (Accessed Date: 31.05.2023).
- Rocamora, J. A. (2023, March 16). PH notes AUKUS assurances on preserving reg'l peace. *Philippine News Agency*. <https://www.pna.gov.ph/articles/1197537> (Accessed Date: 31.05.2023).
- Schneider, N. (2022). Security architecture in the Indo-Pacific: ASEAN centrality and the challenges of great power rivalry. *Australian Journal of International Affairs*, 25-42.

AUKUS Can Endanger ASEAN Centrality

- Singh, A. (2021, December 22). India remains divided about AUKUS. *The Interpreter*.
<https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/india-remains-divided-about-aucus>
(Accessed Date: 12.04.2023).
- Singh, G. (2021, October 27). The ASEAN disunity over AUKUS. *Observer Research Foundation*.
<https://www.orfonline.org/expert-speak/the-asean-disunity-over-aucus/> (Accessed Date:
13.04.2023).
- Swanström, N., and Panda, J. (2021). *AUKUS: Resetting European Thinking on the Indo-Pacific?*
Stockholm: Institute for Security & Development Policy.
- Tan, S. S. (2019). *The Responsibility to Provide in Southeast Asia Towards an Ethical Explanation*.
Bristol : Bristol University Press.
- Thayer, C. A. (2022). The AUKUS Security Arrangement and Its Implications for ASEAN and
Southeast Asia. *Contemporary Southeast Asia*, 26-51.
- Việt Nam urges peaceful use of nuclear energy in response to AUKUS submarine deal. (2023,
March 23). *Viet Nam News*. <https://vietnamnews.vn/politics-laws/1501638/viet-nam-urges-peaceful-use-of-nuclear-energy-in-response-to-aucus-submarine-deal.html> (Accessed
Date: 31.05.2023).
- Yoshimatsu, H. (2023). ASEAN and Great Power Rivalry in Regionalism: From East Asia to the
Indo-Pacific. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 25-44.

DOĞU AKDENİZ'DE YAŞAMAKTA OLAN ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÖNLEYİCİ DİPLOMASİSİNİN ETKİSİ

Sarp KAYRAK *

Özet

Son yıllarda değişen ekonomik ve siyasal konjonktürle beraber Doğu Akdeniz bölgesi önem kazanmıştır. Avrupa Birliği (AB) komşu coğrafyası olan Doğu Akdeniz'den gelen fırsat ve tehditlere kayıtsız kalamayacağı için bölgede değişen dengelere karşı bir politika geliştirmek zorundadır. Dış politikasında yumuşak güç olmayı önceleyen AB bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü için modern bir anlaşmazlık çözümü yöntemi olan önleyici diplomasiyi geliştirirken mevcut enerji ihtiyacını Doğu Akdeniz'de bulunan kaynaklarla karşılamayı planlamaktadır. AB'nin bölgeyle ilgili diğer iki endişesi de güvenlik ve göçle alakalıdır. AB ülkelerine bölgeden akan sürekli göç Birlik'i bu konuda önlem almaya itmektedir. Doğu Akdeniz'de son yıllarda yaşanan gelişmeler geçmişten itibaren devam eden anlaşmazlıkların yeniden gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bu anlaşmazlıklardan biri olan Kıbrıs meselesi AB'yi üyeleri olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan'ı doğrudan ilgilendirdiği için otomatikman bir taraf yapmaktadır. Bu çalışmadaki diğer vaka olan Libya zengin petrol kaynaklarıyla ön plana çıkarken Muammer el-Kaddafi rejiminin devrilmesinden beri yaşanan derin politik bölünmüşlük de dikkat çekmektedir. Arap Baharı'nın siyasal etkilerini üzerinden atamayan Libya'nın iç savaşı Doğu Akdeniz'de siyasal istikrarı tehdit ettiği gibi AB için de bir güvenlik ve göç tehlikesi yaratmaktadır. AB'nin önleyici diplomasisi kapsamında Kıbrıs ve Libya vakalarıyla ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla eşgüdümlü bir şekilde atacağı adımlar anılan meselelerin çözümünde önemli bir rol oynayacaktır. Bu çalışma Doğu Akdeniz'deki gelişmeler doğrultusunda vaka çalışmaları üzerinden AB'nin önleyici diplomasisinin etkinliğini inceleyip literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Önleyici Diplomasi, Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Libya.

* Doktora Adayı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Çalışmaları Doktora Bölümü, sarp.kayrak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7456-3821.

THE EFFECT OF THE PREVENTIVE DIPLOMACY OF THE EUROPEAN UNION ON THE RESOLUTION OF THE CONFLICTS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN

Abstract

The Eastern Mediterranean (East-Med) region has gained importance in parallel with the changing economic and political conjuncture in recent years. As the European Union (EU) cannot remain indifferent towards the opportunities and threats emerging from the East-Med, which is in its immediate neighbourhood, it needs to designate a new policy regarding the instable climate in the region. Being a soft power in its foreign policy, the EU prioritises preventive diplomacy which is a modern conflict resolution (CR) method, to settle conflicts in the region as well as fulfilling its existing energy needs from there. The EU is also concerned with the security and immigration issues observed in the relevant region. The way there is a constant flow of migrants into the continent urges the EU to take precautions about it. The recent conflictual climate encountered in the East-Med has also resulted in the re-emergence of long-lasting problems. The Cyprus issue, which is one of the current conflicts in the region, makes the EU a party of relevant conflict automatically as Cyprus and Greece are the members of the Union. Libya, which is the second case study in this article, stands out both based on its rich oil resources and the deep political fragmentation that has lasted since the overthrow of Muammar al-Qaddafi regime. The Libyan civil war, which has still not got over the political effects of the Arab Spring, does not only pose a threat on the political stability of the East-Med but also endangers the EU in terms of security and migration. The way the EU uses its preventive diplomacy in coordination with other international organisations (IOs) on the Cyprus and Libya issues will play an important role regarding the resolution of the relevant issues. This study aims at examining the efficiency of the EU's preventive diplomacy based on the case studies and improvements in the East-Med and contributing to the literature in this way.

Keywords: Preventive Diplomacy, European Union, Eastern Mediterranean, Cyprus, Libya.

Giriş

Kuruluşundan itibaren Avrupa’da ekonomik ve siyasal bütünleşmeyi hedefleyen Avrupa Birliği zaman içinde sadece bölgesel değil, küresel ölçekte de istikrar ve barışın sağlanması için öncü bir aktör olmuştur. Birlik coğrafi yakınlığı ve bölgedeki üye ülkelerinden dolayı Akdeniz bölgesine de ilgi duymuştur. Bölge, dünya okyanus ve deniz rezervlerinin sadece %1’ine sahip olmasına rağmen Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı ve Türk Boğazlarını bulundurduğu için stratejik önem taşımaktadır. Bölgenin Orta Doğu’ya yakın olması ve dünyadaki toplam doğal gaz ve petrol rezervlerinin yaklaşık %45’ine sahip olması da jeopolitik açıdan konumunu güçlendirmektedir.

Asya, Afrika ve Avrupa’nın kesişme noktasında olan Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca jeopolitik ve jeostratejik önemi açısından bölge ülkeleri ve dış aktörler için önem taşıyan deniz havzasıdır. Tarihte ‘Verimli Hilal’ olarak da anılan bu bölgede çeşitli uygarlıklar özellikle Kıbrıs’a sahip olup tüm havzaya hükmetmek hırsıyla çeşitli savaşlara neden olmuşlardır. Doğu Akdeniz’e sınırı olan ülkeler sırasıyla Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan, İtalya, Lübnan, Filistin, İsrail, Tunus, Libya ve Suriye’dir (Mavi Vatan, 2021). Bölgenin önemi 2000’li yılların başından itibaren keşfedilmeye başlayan hidrokarbon yataklarıyla artmıştır. Bu kaynakların somut olarak arama ve sondaj çalışmalarının nasıl yapılacağına dair bölge ülkelerinin üzerinde anlaştıkları ortak bir anlaşma bulunmaması havzadaki gerilimi artırma potansiyeline sahiptir (Samur, 2009).

Bölgede tarih boyunca ekonomik, politik ve sosyokültürel nedenlerle yaşanan çatışmalar doğal gaz rezervlerinin keşfiyle aralarında tarihe dayalı husumet bulunan Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan arasındaki krizi daha da derinleştirmiştir. Öte yandan, Libya’da yaşanan politik bölünme ve istikrarsızlık ülkede iç savaşa neden olup bölgesel ve küresel ölçekte rahatsızlık yaratmıştır. AB bazı üye ülkelerinin Doğu Akdeniz’de doğal kaynakların bulunmasıyla tetiklenen ve enerji paylaşımı ve transferindeki rekabetle giderek kötüleşen çatışma ikliminde doğrudan ya da taraf olarak müdahil olmalarından dolayı da bölgeye özel önem vermektedir.

Türkiye’nin bölgeye olan ilgisi kendisinin enerji kaynakları açısından dışa bağımlı olmasındandır. Ülke bölgedeki doğal kaynakların bulunmasının, kalkınmasına katkıda bulunup doğalgaz ihracatını azaltmasını planlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye 2023 hedeflerine bir enerji üssü haline gelerek Avrupa’da enerji hatlarını kontrol edebilmeyi almıştır (Mavi Vatan, 2021).

Türkiye’nin enerji üssü olarak bölgeye hükmetme ihtimali Yunanistan, Mısır, GKRY ve İsrail’i rahatsız etmektedir ve bu ülkeler enerji hatlarını kendileri kontrol ederek Türkiye’yi dışlamayı amaçlamaktadırlar. Öte yandan, Türkiye Libya ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Antlaşması imzalayarak kendi konumunu güçlendirme yoluna gitmiştir. Bölgenin mevcut ikliminde sadece yerel aktörler değil, aynı zamanda Çin, Rusya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi küresel güçler de söz sahibi olmak istemektedirler (Mavi Vatan, 2021).

Bu çalışma, Doğu Akdeniz’de son yıllarda özellikle enerji krizleri üzerinden yaşanan çatışmaları incelerken AB’nin önleyici diplomasisinin bölgede yaşanan anlaşmazlıkların çözülmesinde etkili olup olamayacağını araştırmaktadır. AB, bölgedeki potansiyel ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın enerji kaynaklarının transferini zorlaştıracağını ve terörist gruplar ile düzensiz göçmenlerin Birlik ülkelerine geçişlerini hızlandıracağını düşünmektedir. Bu bağlamda AB, Birlik üyesi olmayan bölge ülkeleriyle oluşturduğu politika ve inisiyatiflerle bölge istikrarına katkıda bulunurken Birlik için tehdit oluşturabilecek unsurları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, AB’nin önleyici diplomasisinde kullandığı müzakere, arabuluculuk, uzlaşma ve yaptırım yönetimi gibi dış politika yöntemlerinin etkinliğini Doğu Akdeniz’de Kıbrıs ve Libya vaka çalışmaları özelinde tartışarak gelecekte bölgesel ve küresel ölçekte yaşanabilecek anlaşmazlıkların çözümlerine örnek teşkil ederek literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu nitel araştırmanın yöntemi, vaka çalışmalarını kullanarak AB’nin önleyici diplomasisinin etkinliğini bilimsel ve objektif bakış açısıyla analiz etmektir. Bu bağlamda çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmaktadır. Birincil kaynaklar; AB resmî belge, rapor ve istatistiklerini içerirken ikincil kaynaklar akademik kitaplar, dergi makaleleri ve çeşitli internet kaynaklarını kapsamaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri Doğu Akdeniz’de yaşanan konjonktürel gelişmeler ve enerji çatışmaları iken bağımlı değişkenleri ise AB ve onun önleyici diplomasisinde kullandığı metot ve araçlardır.

1. AB ve Akdeniz Politikası

Bölgesel ve küresel politikalarda önemli bir aktör olan AB’nin temelleri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) adıyla 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile atılmıştır. Bu inisiyatifin temel amacı bölgede barış ve istikrarın sürekliliğini sağlamaktır (The European Union, 1951). Daha sonra AKÇT’nin kurumsallaşmasına öncülük eden Roma Antlaşması ile 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve 1958’de de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

(AAET/EURATOM) kurularak bölge ülkeleri arasında derinleşen iş birliğine katkıda bulunmuşlardır. Her iki topluluğun kuruluşunda o dönem Fransa Dışişleri Bakanı olan Robert Schuman'ın hazırladığı Schuman Planı'ndan esinlenilmiştir (The European Union, 1951). Schuman dünya barışının potansiyel tehditlere karşı savaşmadan kazanılamayacağını belirterek Avrupa'nın tek bir çatı altında birleşmesinin bölgedeki barışın sürdürülebilirliğine katkıda bulunabileceğini ileri sürmüştür (Simkin, 1997). Yukarıda adları geçen AKÇT, AET ve AAET, 1965'te imzalanan Füzyon Antlaşması (Birleşme Antlaşması) ile Avrupa Toplulukları (AT) adı altında toplanmışlardır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021).

Maastricht Antlaşması ya da Avrupa Birliği Antlaşması (ABA), 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiş ve AB'nin üç sütunlu yapısını oluşturmuştur. AB'nin üç sütunu sırasıyla AT, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile Adalet ve İçişleridir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Üye devletler birinci sütunla Birlik içindeki kurumlara egemenliklerinin bir kısmını devrederlerken diğer iki sütunda bağımsız olarak karar alma yetkilerini muhafaza etmişlerdir. İkinci ve üçüncü sütunların kapsamlarına giren konularda AB Zirveleri ve Bakanlar Konseyi'nde karar alma konusunda anlaşmışlardır. AB'de üye devletler farklı ulusal çıkarlar, ihtiyaçlar ve tarihsel geleneklere sahip oldukları ve dış politikayı egemen ülke olmanın koşulu olarak gördükleri için bütünleşme sürecinde ortak bir dış politika belirleyememişlerdir. Ancak Soğuk Savaş döneminde siyasal birlik oluşturma ihtiyacı artmış ve bu süreçte üye ülkeler AB'nin uluslararası sorunların çözümünde etkili olabilecek küresel bir aktör olması için ODGP'yi oluşturmuşlardır (Efe, 2008).

1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Maastricht Antlaşması'yla belirlenen üç sütunlu Birlik politikaları sona ermiştir ve AB özellikle son 20 yılda kendi kıtası ve dışındaki anlaşmazlıkların çözümlerinde önemli rol üstlenmiştir. Lizbon Antlaşması daha kapsamlı ve güçlü bir Avrupa politikası oluşumunu vurgular ve bu anlaşmanın temel prensibi bölgesel ve küresel ölçekteki anlaşmazlıkların önlenmesini sağlamaktır (Ray, 1768). Uluslararası alanda barış ve istikrarı sağlamak AB'nin temel kuruluş amaçlarından olduğundan, Birlik çatışmanın önlenmesi ve arabuluculuk yöntemlerine önem vermektedir. Bu bağlamda insanların demokrasi, insan hakları ve iyi yönetim temelinde refah ve barış içinde yaşamalarını sağlamak için askeri yöntemler yerine daha yapıcı olan bu yöntemleri kullanmayı tercih etmektedir (The European Parliament, 2018). Ayrıca Birlik, Avrupa ve komşu coğrafyasında güvenlik açısından tehdit unsuru olabilecek anlaşmazlıkların çözümünde de çatışmaların önlenmesinin önemli bir enstrüman olarak kullanılmasından yanadır (The European Parliament, 2018).

AB, Schuman Planı’nın temeli üzerinde kendi bölgesinde barış, huzur ve istikrarı güvence altına almaya çalışırken komşu coğrafyasında bulunan Doğu Akdeniz’de de aynı amacı gütmektedir. Doğu Akdeniz’in Birlik için önem taşımasının ana sebeplerinden biri Birlik’in enerji kaynakları açısından Rusya’ya bağımlı olmak istememesidir. Buna ek olarak, AB bu bölgeden Orta veya Batı Avrupa’ya olası düzensiz göçmen akışlarını bloke etmek istemektedir (Diamantopoulou, 2020). Doğu Akdeniz uzun süreden beri tarihsel ve dinsel nedenlerden kaynaklanan meselelere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Birlik üyesi olan Kıbrıs ve Yunanistan gibi ülkelerin bölgede yer almaları ilgili coğrafyayı AB’nin merkezine almaktadır (Diamantopoulou, 2020).

AB’nin yakın coğrafyasındaki Doğu Akdeniz’e olan ilgisi yeni pazarlar açması ve bölgedeki ticaret ile yatırım hacmini arttırmasında görülebilir. Bu durumun dört sebebi vardır. Öncelikle bölge enerji kaynaklarının transferi açısından üye ülkeler için stratejik öneme sahiptir. Başka bir neden de Birlik’in ekonomik ve politik istikrarsızlığın sonucunda ortaya çıkan radikal terörist grupların bölgede etkili olmalarını istememesidir. Nitekim bu bölgeden terörist grupların 11 Eylül 2001’deki saldırılarda yer aldıkları bilinmektedir. Ayrıca Birlik bölgeden Avrupa’ya yasadışı geçişleri engellemek istemektedir. Son olarak, AB bölgedeki politik rejimlerle ekonomik iş birliğini yatırımlar aracılığıyla geliştirmeyi düşünmektedir (Aşkar Karakır ve Aknur, 2015: 13-15).

AB’nin Akdeniz bölgesine olan ilgisi söz konusu bölgeyle ilgili geliştirdiği politikalarda da gözlenebilir ve bu politikalar sırasıyla şöyledir: Küresel Akdeniz Politikası (1973), Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (1990), Avrupa-Akdeniz Ortaklığı/Barselona Süreci (1995), Akdeniz için Birlik-AiB (2008) ve Güney Akdeniz ile Demokrasi ve Ortak Refah için Ortaklık (2011) (Aşkar Karakır ve Aknur, 2015: 13).

AB’nin Akdeniz bölgesine olan ilgisi 1960’lardan itibaren Avrupa ülkelerinin bölgede bulunan sömürgelerinden kopmalarıyla başlamıştır. Bu bağlamda AB, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika’da bulunan eski kolonileriyle daha yapıcı ve istikrarlı ilişkiler kurarak bölgedeki iklime siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda katkıda bulunmaya karar vermiştir. Birlik, 1972’de geliştirdiği Küresel Akdeniz Politikası ile de Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, Fas, Tunus, Malta gibi ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesi temelinde ticaret ve ortaklık anlaşmaları imzalamıştır (Kurtbağ, 2003: 74). Bu ikili anlaşmalar ilgili ülkelere gümrük muafiyetleri ve uygulanan kotaların kaldırılmasına yönelik avantajlarla serbest ticareti teşvik ederken şeklen ve uygulama açısından

yeterli olamamıştır. Bu durumun başlıca nedeni üye ülkelerin kendi yerli sanayilerini dış ticaretin gerektirdiği rekabete karşı koruyucu politikalarla güvenceye almaya çalışmalarıdır. Topluluk üyelerinin sosyal ve ekonomik kaygılarla koruyucu davranarak Akdeniz bölgesindeki ülkelerle gümrük birliği anlaşmaları yapmaktan kaçınmaları her iki taraf için de somut bir avantaja dönüşmemiştir (Kurtbağ, 2003: 74).

AT Komisyonu 1972’de Akdeniz bölgesiyle ilgili daha yapıcı ilişkiler kurabilmek için yeni bir inisiyatif geliştirilmesini istemiştir ve böylelikle Fransa’nın öncülüğünde Küresel Akdeniz Politikası geliştirilmiştir. Bu politika ile Akdeniz ülkeleriyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Genel Tarifeler ve Ticaret Anlaşması’nın (GATT) hükümleri temelinde ikili ticari ilişkiler kurmaya karar verilmiştir. Amaç Akdeniz ülkeleriyle ticari ve mali konularda istikrarlı ilişkiler inşa etmektir. Aynı hedef Aralık 1973’teki Kopenhag Zirvesi’nde Ortadoğu ülkelerini kapsayacak biçimde genişletilmiştir (Kurtbağ, 2003: 76). Birlik ayrıca 2000’li yılların başlarından itibaren de Akdeniz çevresi, Güney Kafkaslar ve Doğu Avrupa’da kendisine yakın ve komşu özelliği taşıyan ancak üyelik perspektifi olmayan ülkelerle kapsamlı iş birliği ve ortaklık içeren Avrupa Komşuluk Politikası’nı (AKP) benimsemiştir. Böylelikle AB jeostratejik açıdan önemli AKP ülkeleriyle yaşadığı yasadışı insan ve mal trafiği ve enerji tedariği gibi alanlardaki potansiyel sorunları çözmek istemiştir.

2. AB ve Önleyici Diplomasi

Hayatın kaçınılmaz bir parçası olan anlaşmazlık ve çatışmalar kişiler, toplumlar, kurumlar, organizasyonlar ve uluslar seviyelerinde yaşanabilir. Elde edilmek istenen hedef taraflar arasındaki rekabet aşamasını geçerse zararlı sonuçları olabilir dolayısıyla bunlarla ilgili etkili çözüm yolları bulunmalıdır (Moore, 2014). Uluslararası anlaşmazlık çözümüne iki egemen ülke arasındaki anlaşmazlık uluslararası seviyede yaşanıyorsa ya da bir ülkedeki iç savaş yerel olduğu kadar uluslararası da olup dışarıdan üçüncü taraf müdahalesi gerektiriyorsa ihtiyaç duyulur (Babbitt, 2009). Üçüncü taraf müdahalesi mevcut anlaşmazlığın çözümüyle ilgili nötr bir tarafın dahil olması demektir. Soğuk Savaş’ın sonundan itibaren üçüncü taraf müdahalesi daha çok önem kazanmış ancak anlaşmazlıkların çözümüne dahil olan tarafların özelliklerinin çeşitliliği ve çatışma alanlarındaki bölgesel kutuplaşmalardan dolayı kolay uygulanamamıştır (Irrera, 2015). Soğuk Savaş esnasında jeopolitik açıdan stratejik öneme sahip olan bölge ve lokasyonlar birlik, filo ve askeri teçhizatın hareket kabiliyeti açısından dikkat çekiyordu. Oysa günümüzde boğazlar, boru

hatları ve adalar gibi stratejik alanlar askerî açıdan değil de ekonomik açıdan daha fazla ön plana çıkmaktadır (Wallensteen, 2002).

Önleyici diplomasi genel anlamda anlaşmazlık çözümüyle benzer anlamda kullanılıp anlaşmazlıkların savaşa dönüşmemesi için yapılan her türlü çabayı kapsar. Bu bağlamda önleyici diplomaside yükselen tansiyonun düşmesi için müzakere, arabuluculuk, soruşturma ve uzlaştırma gibi farklı diplomatik yöntemlere başvurulur (Banim ve Pejsova, 2017). Önleyici diplomasi herhangi bir konudaki anlaşmazlık ortaya çıkar çıkmaz altında yatan olası sebepleri inceler ve sorunun çözümüyle ilgili temsilci ve iyi niyet elçileri atama, bölgesel merkezlerin kurulması ve sorunlu bölgelere fon ayırmak gibi çeşitli diplomatik araçlardan da yararlanır (Banim ve Pejsova, 2017). Bu bağlamda önleyici diplomasi anlaşmazlık yaşanan alanlarda barışın tesisi için her türlü kamusal ve özel diplomatik yolları kullanır.

Önleyici diplomasi günümüzde uygun maliyetli olduğu için barışı koruma veya insani müdahale gibi yöntemlere nazaran daha fazla tercih edilir. Önleyici diplomasi kavramı ilk olarak Birleşmiş Milletler (BM) eski sekreteri Dag Hammarskjöld tarafından adlandırılmış ve BM tarafından o tarihten itibaren anlaşmazlıkların çözümü ve küresel ölçekte barış ve güvenliğin tesisi ve korunması için kullanılmıştır (Ramcharan, 1945). Önleyici diplomasi kavramının 1960'ta Hammarskjöld tarafından kullanılması sadece BM için değil, aynı zamanda Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO), AB ve Afrika Birliği (AfB) gibi uluslararası ve bölgesel kurumlar için de rönesans niteliği taşır (Zyck ve Muggah, 2012). Önleyici diplomasi ve çatışmayı önleme kavramlarının ikisi de barış tesisi ve istikrarını sağlamak için farklı politikalar, enstrümanlar ve kurumlar aracılığıyla altyapı oluşturma amacıyla kullanılır.

AB uluslararası arenadaki politik meselelerin barış ve güvenlik ekseninde çözümü konusunda BM'nin stratejik bir ortağıdır. Bu ortaklıkta AB'nin çok taraflı bir sisteminin olması ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri birçok barış inşası projesini yürütmüş olmasının rolü büyüktür. Her iki örgüt de anlaşmazlık durumunda tansiyonun düşürülerek mevcut problemin şiddetli bir çatışmaya dönüşmesini engellemeyi hedeflemektedir (Department of Political and Peacebuilding Affairs (DPPA), 1992). AB'nin önleyici diplomasiyi dış politika aracı olarak benimsemesinin nedeni son 20 yılda dünyadaki silahlı çatışmaların sayısında düşüş olmasına rağmen Suriye ve Libya'da görüldüğü üzere uzun süren anlaşmazlıkların etkilerinin yıkıcı olmasıdır (Juncos ve Blockmans, 2018). Lizbon Antlaşması AB'ye çatışma önlemeyi ve barış inşasını ana dış politika

araçları olarak kullanma konusunda yetki vermiştir ancak AB bu araçların kullanımında dört temel sorun yaşamaktadır. Örneğin AB anlaşmazlıklarla ilgili erken uyarı ve erken reaksiyon mekanizmaları arasındaki boşluğu doldurmakta sıkıntı yaşamaktadır. Bu bağlamda, Birlik tansiyonun yükselmesinin erken işaretlerini alıp gelecekteki olası anlaşmazlıkların engellenmesi konusunda önlem almalıdır. AB ayrıca her uluslararası organizasyon yetki kullanımı, kurumlar ve perspektifler açısından farklı olduğundan BM ve NATO gibi organizasyonlarla entegrasyonu arttırmak zorundadır. AB'nin yaşadığı üçüncü sorun ise politik ve operasyonel seviyelerde sivil ve askeri aktörler arasındaki eşgüdümü arttırmasının beklenmesidir. Son olarak Birlik anlaşmazlıkların çözümünde meselelerin yerel düzeyde yaşanıyor olmasını önkoşul olarak öne sürmelidir (Juncos ve Blockmans, 2018).

Önleyici diplomaside anlaşmazlığın temelindeki sebepleri bilmek önemlidir. Yeni bir ekonomik bağlamdan kaynaklanan sosyal değişiklik, stratejik açıdan tartışmalı bir sınır ya da bölgede doğal kaynak keşfi veya yeni bir inanç sistemi yaşanan bir anlaşmazlığın altta yatan sebepleri olabilir (Ramsbotham vd., 2016). Ayrıca çatışmanın taraflarının beklenti ve çıkarları doğrultusunda benimsedikleri tutum, seçenek ve stratejiler olası anlaşmazlık sebebi olabilir dolayısıyla çatışan tarafların çıkar ve amaçları doğrultusunda uzlaşamamaları sorunun çözümünü neredeyse imkansızlaştırmaktadır. Bu bağlamda ortak politik kültüre sahip olmak anlaşmazlık çözümünde müzakerelerin başarısını arttırır (Ramsbotham vd., 2016).

Anlaşmazlığın önlenmesi süreci erken ya da geç önleme olarak sınıflandırılabilir. Erken önleme çatışan tarafların aralarındaki tansiyonun düşmesini sağlamak için diyalogun arttırılmasını hedeflerken geç önleme anlaşmazlıkların tekrar ortaya çıkmasını engellemeye odaklanır (Peace and Conflict Tool Box, 2017). Anlaşmazlıkların çözümünde farklı yöntem ve stratejiler kullanılabilir. Örneğin doğrudan önleme mevcut anlaşmazlığın kötüleşerek şiddete dönmesini engellemek için arabuluculuk, uluslararası misyonların konuşlandırılması ve barış bölgelerinin inşası gibi kısa vadeli inisiyatiflerin alınmasını gerektirir (Peace and Conflict Tool Box, 2017). Öte yandan, yapısal (veya derin) önleme sorunların altındaki temel ekonomik, sosyal, politik sebeplerle ilgilenir ve bu sorunların kitlesel şiddete ulaşmadan çözülmesi doğrultusunda uzun vadeli önlemlerin alınmasına odaklanır (Ramsbotham vd., 2016). AB önleyici diplomasiyi dış politika stratejisi olarak kullanmaktadır. Bu çalışma AB'nin Kıbrıs ve Libya vakaları özelinde önleyici diplomasisinin etkinliğini araştırır. AB'nin önleyici diplomasi araçlarından söz konusu vaka

çalışmalarında da kullanabileceği yöntem ve araçlar şunlardır: yaptırım yönetimi, müzakere, arabuluculuk ve uzlaşma.

Yaptırımlar diplomatik, ekonomik ya da ticari alanlarda yaşanan sorunların bireysel, bölgesel ve uluslararası seviyelerdeki çözümleriyle ilgili uygulanan cezai kısıtlamalardır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yaptırım yönetimini dünyada barışın ve güvenliğin tesisi ve sürdürülebilirliği için askeri önlemlere alternatif olarak kullanır (The United Nations Security Council, 1945). BMGK'nın uyguladığı sınırlayıcı önlemler bilinenin aksine cezai yaptırımlar gerektirmeyip Libya ve Gine-Bissau örneklerinde de görüldüğü gibi yaptırımların uygulandığı ülkelerdeki hükümetlerle iş birliğine odaklanır. BMGK'nın uyguladığı yaptırım yönetiminin başlıca amaçları şunlardır: insan haklarının korunması, terörizmin engellenmesi, silahsızlanmayı sağlamak, geçiş dönemlerinin ılımlı olmasını sağlamak ve anayasal olmayan yönetim değişikliklerini engellemektir (The United Nations Security Council, 1945). BMGK gibi AB de kendi Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) temelinde bölgesel ve uluslararası seviyedeki mevcut ya da potansiyel anlaşmazlıkları engellemek ya da çözmek için yaptırım yönetimi uygular. AB'nin uyguladığı yaptırımlar da BM'ninkiler gibi cezai olmayıp beklenen davranışı elde etmek için uygulanır. AB'nin yürüttüğü başlıca yaptırım yönetimleri şu amaçları gerçekleştirmek içindir: barış ve güvenliği küresel ölçekte geliştirmek, anlaşmazlıkların önlenmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü arttırmak, insan haklarını korumak ve uluslararası hukukun temel prensiplerini güvenceye almak (European Commission, 1951). Başka bir deyişle, AB yaptırım yönetimi uygularken hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasinin iyileştirilmesi gibi konularda kendi olgusal çerçeve yapısı doğrultusunda hareket eder.

Müzakere anlaşmazlık ya da rekabet yaşayan tarafların sonunda anlaşmazlık yaşadıkları meselelerde gönüllü olarak müzakere sürecini başlatmalarıyla olur. Bu süreçte taraflar kendi ihtiyaç ve çıkarları çerçevesinde anlaşmaya varırlar (Moore, 2014). Müzakere süreci sırasıyla anlaşmazlığın engellenmesi, yönetimi, çözümü ve dönüşümü aşamalarını kapsar. Öncelikle çatışma ikliminin kötüleşmesi engellenir ve müzakere süreci politik bir strateji olarak şiddetin yerine geçer. Son olarak da çatışan taraflar arasındaki anlaşmanın daha yapıcı iletişim şekline dönüşmesi sağlanır (Zartman, 2009). Müzakere süreci çatışan tarafların ortak çıkarlarını karşılamak için anlaşmaya razı olmalarıyla başlar. Bazen her ne kadar taraflar farklı hedeflere odaklansalar da mevcut sorunların çözümü konusunda ortak bir zemin etrafında birleşebilirler. Müzakere sürecinde en önemli aşama sorunların çözümüne işaret ettiği için ortak anlaşma

imzalamaktır (The United Nations, 1945). Müzakereler iki taraflı, çok taraflı, umumi ya da gizli bir biçimde sürdürülebilir. Müzakere süreci uluslararası ya da bölgesel kurumlar tarafından yönetilebileceği gibi devlet dışı ya da bireysel teröristler ve terör grupları gibi devlet karşıtı sivil aktörler tarafından da idare edilebilir (Gardner, 2011). Çok taraflı müzakereler ya da diplomatik mevzuat çağı 1945'te BM'nin San Francisco Konferansı'nda kurulmasıyla başlamıştır ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren ağırlıklı olarak uygulanmıştır (Zartman, 1994).

Müzakere süreci çıkmaza girip herhangi bir somut başarı elde edilemezse sorun yaşayan taraflar diğer bir anlaşmazlık çözümü yöntemi olan arabuluculuğa başvururlar. Müzakerelerin uzantısı olarak da adlandırılabilen arabuluculuk mevcut sorunun çözümü konusunda üçüncü tarafın katkısını gerektirir (Moore, 2014). Arabulucular tarafından yönetilen süreç temelde şu amaçları gerçekleştirmeye çalışır: çatışan taraflar arasındaki iletişimi başlatmak ya da ilerletmek, daha saygılı ve yapıcı ilişkiler kurmak için gerekli ortamların sağlanması, taraflara birbirlerinin ihtiyaç ve çıkarları konusunda farkındalık oluşturmak için yardımcı olmak, daha etkili müzakere yöntemleri kullanmak ve ortak anlaşmalar imzalamak (Moore, 2014). Uluslararası arabuluculuk bölgesel, uluslararası, devlete ait ya da sivil organizasyonlar tarafından yönetilebilir. Hükümetlerin yanında bölgesel ve uluslararası organizasyonlarla da çalışan hükümet dışı organizasyonların tarih boyunca başarılı oldukları görülmüştür (Kayrak, 2019). Bir barış projesi olan AB Lizbon Antlaşması'nda alınan kararlar temelinde bölgesel ve uluslararası seviyelerde yaşanan anlaşmazlıkların engellenmesi ya da çözülmesi konusunda inisiyatif alır (European Parliament, 1951). AB'nin anlaşmazlık çözümünde arabuluculuğu tercih etmesi Avrupa Parlamentosu'nun (AP) 12 Mart 2019'da Birlik'in kendi etki alanı dışında gelişen anlaşmazlıklara çözüm bulmasını içeren Küresel Stratejisi'yle ilgilidir (European Parliament, 1951). AB arabuluculuk sürecinde kısa ve uzun vadeli yöntemler uygular. AB'nin kısa vadeli yöntemi resmi görevlilerinin eşgüdümünde anlaşmazlıkların çözümüyle ilgili ortak strateji geliştirmek ve anlaşmazlık analizi yapmak gibi acil önlemler içerirken uzun vadeli yöntemler anlaşmazlıkların altında yatan daha derin sebeplerin incelenmesini içerir. AB'nin daimî kadrosu içinde arabuluculuk çalışmalarını yürüten görevliler şunlardır: Yüksek Temsilci, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi, Özel Temsilciler ile AB delegasyonları ve misyonları yöneticileri (European Parliament, 1951).

Ülkeler güç dengesi, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve coğrafi setler aracılığıyla komşularıyla barış içinde yaşayıp sınırlarını güvenceye alırlar. Oysaki bunu sağlamak eski düşman ülkeler için uzlaşma süreci yaşamadan zor olabilir (Wu ve Yang, 2016). Uzlaşma genel olarak

aralarında geçmişe dayalı husumet olan iki ülkenin karşılıklı olarak yapıcı ve işbirlikçi ilişkiler kurmaya karar vererek geçmişte yaşanan talihsiz olaylarla yüzleşip barışma sürecidir. Uzlaşma sürecinde dengeli ve barışçıl bir iklim sağlamanın birinci koşulu tarafların geçmişte yaşanan düşmanlıklarla yüzleşip bunları kabul etmeleridir. Sürdürülebilir barış anlaşmazlık yaşayan tarafların ekonomik, politik ve kültürel seviyelerde birbirlerinin ihtiyaç ve çıkarlarına anlayış ve saygı temelinde yaklaşımlarıyla gerçekleşir (Wu ve Yang, 2016). Ülkeler negatif tutum, şiddet eğilimi ve benmerkezciliği bırakmadıkları sürece geçmişleriyle ilgili husumet yaşanan konularda uzlaşamazlar. Genel olarak bir zamanlar birbirine düşman olan ülkelerin tarihte yaşanan olumsuz eylemlerle yüzleşmeleri için aşağıdaki yöntemleri uygulamaları gerekir: geçmişte yaşanan husumetle ilgili farkındalık yaratmak, tarihle ilgili çok taraflı bakış açısı geliştirmek, geçmişte yaşanan olaylarla ilgili farklı yazılı doküman ve bakış açılarına başvurmak, ortak tarihsel anlatılar oluşturmak ve geçmişte yaşanan travmatik anlaşmazlıklarla başa çıkmak ve onları iyileştirmek için yöntemler geliştirmek (Bilali ve Mahmoud, 2017). Uzlaşma sürecinde genellikle komşu olan taraflar geçmişte yaşanan sorunlarla alakalı belgesel, konferans, seminer gibi projeler aracılığıyla birbirine karşı yabancı düşmanlığı, Yahudi karşıtlığı ve ırkçılık gibi geçmişteki her türlü husumeti besleyen davranış ve tutumlardan kaçınmalıdırlar.

3. Kıbrıs Meselesi

Akdeniz’in kuzeydoğusunda bulunan Kıbrıs bölgede Sicilya ve Sardinya adalarından sonra en büyük üçüncü adadır. Doğu Akdeniz’de yer alan Kıbrıs adası tarih boyunca birçok kez el değiştirmiş ve sırasıyla Mısırlılar, Hititler, Persler, Antik Makedonya Krallığı (Büyük İskender), Romalılar, Bizanslılar, Cenevizliler, Memlükler ve Venedikliler tarafından yönetilmiştir (Güler, 2004: 101). Ada, 1571’de Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş ve 307 yıl Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır. Ada, Venedikliler tarafından yönetilirken Katolik Venediklilerin yerli Ortodoks Rumlara karşı uyguladıkları eziyet ve baskıdan dolayı dönemin Ortodoks Başpiskoposu Osmanlı Devleti’nin inanç ve kültürlere olan saygısını bildiği için Sultan İkinci Selim’den Ada’nın fethedilmesini istemiştir ve bu bağlamda yerli Ortodoks Rumlar fetih esnasında Osmanlı Devleti’ne yardımcı olmuşlardır (Güler, 2004: 102). Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’a olan ilgisinin başka bir nedeni de Ada’nın korsan gemilerin üssü haline gelmesi ve bu yüzden de Suriye ve Anadolu toprakları için tehdit oluşturmasıdır. Ada’nın fetih nedenlerinden bir başkası da Osmanlı Devleti’ne Akdeniz’den Kızıldeniz’e ve oradan da Hint Okyanusu’na açılmayı kolaylaştıracak olan Süveyş Kanalı Projesi’dir ve bu proje Ada alınmadan hayata geçemeyecektir (Güler, 2004: 102).

1877-1878 yılları arasında devam eden ve Osmanlı Devleti’nin yenilgisiyle sonuçlanan Osmanlı-Rus savaşı Doğu Akdeniz bölgesinde koloni kurarak bölgede ekonomik ve ticari anlamda hakimiyet elde etmek isteyen Birleşik Krallık’ı harekete geçirmiştir. Birleşik Krallık Kıbrıs’ı alarak aynı zamanda Hindistan sömürge yolunu güvenceye almayı ve Anadolu’yu daha rahat kontrol edebilmeyi hedeflemekteydi (Günay, 2007). Ada, 1878’de hükümler hakkı Osmanlı Devleti’nde kalma koşuluyla Birleşik Krallık’a devredilmiştir. Osmanlı Devleti ve Birleşik Krallık Birinci Dünya Savaşı’nda ayrı bloklarda yer aldıklarından 1914’te Birleşik Krallık tek taraflı olarak Kıbrıs’ı ilhak etmiştir ve bu durumu Türkiye 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile tanımıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1923).

Ada’da yaşayan Türk ve Rum topluluklarının arasında sosyal, kültürel ve ticari anlamda ortak ilişkiler sağlanamamıştır bu yüzden 1931’den itibaren Ada’daki Rumlar Yunanistan ile birleşerek ‘Elen’ Adası oluşturmak için Enosis (Yunanca Enosis\Ένωσις anlamı: birleşme, ilhak) kampanyası başlatmışlardır. Yunanistan 1954-1958 yılları arasında Ada’da ‘self-determinasyon’ hakkını elde etmek için BM’ye başvurmuştur. Bu gelişmeler sürerken yaşadıkları 33 karma köyden ayrılmak zorunda kalan Kıbrıslı Türkler kendilerinin de ‘self-determinasyon’ hakkı bulunduğunu ileri sürerek Enosis’e karşı Taksim görüşünü benimsemişlerdir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1923). Kıbrıslı Rumların Yunanistan’la birleşmek için geliştirdikleri Enosis girişiminin BM tarafından kabul görmemesi ve Ada’daki Türklerin Türkiye tarafından desteklenmesinden dolayı meseleye çözüm bulabilmek için Türkiye ile Yunanistan arasında müzakereler başlamıştır. Zürih ve Londra’daki uluslararası antlaşmalardan sonra 1960 yılında Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık garantörlüğünde Ada’daki Türk ve Rum halkları arasında eşitlik ve ortaklık temeline dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1923). Birleşik Krallık ise Ada’da aynı yıl imzalanan antlaşmaya bağlı olarak Ağrotur ve Dikelya’daki jeopolitik ve jeostratejik açılardan önem taşıyan Egemen Üs Bölgeleri’ni bölgedeki siyasi ve askeri ağırlığını muhafaza etmek için kurmuştur (Dumlu, 2022).

Kıbrıs Cumhuriyeti 1963 yılında Ada’daki Rum halkın kurucu antlaşmalara uymayarak Kıbrıslı Türklere eziyet ve baskı uyguladıkları için son bulmuştur. Ada’daki soydaşlarının haklarını korumak isteyen Türkiye uluslararası antlaşmaların kendine tanıdığı garantörlük hakkını kullanarak 1974’te Kıbrıs Barış Harekâtı düzenleyerek Ada’da yaşayan Türklerin güvenliğini sağlamıştır (Çelik ve Çelebi, 2020: 168). Kıbrıslı Türkler 1983 yılında kurulan KKTC ile devlet statüsünde temsil edilme hakkı kazanmıştır. KKTC’nin kuruluşundan itibaren GKRY ile somut bir

uzlaşma ortamı oluşmamış ve Kıbrıslı Türk ile Rum halklar arasında yaşanan sorunlar daha da derinleşmiştir. AB, 1990’dan sonra Kıbrıs meselesine müdahil olmuş ve Ada’daki Rum tarafının tüm Ada’yı temsilen tam üyelik başvurusunu kabul etmiştir. Bu durum Zürih ve Londra antlaşmalarında belirtilen Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye olmadıkları herhangi bir kuruluşa Kıbrıs’ın da üye olamayacağı maddesine aykırıdır (Çelik ve Çelebi, 2020: 190-192). BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Ada’daki derinleşen sorunların çözümüyle alakalı geliştirdiği Annan Planı, Ada’nın iki tarafında da referanduma götürülmüştür. Kıbrıslı Türklerin kabul ettikleri plan Rumlar tarafından reddedilmesine rağmen Rumlar adeta ödüllendirilmiş ve 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB’ye üye olmuşlardır. Kıbrıslı Türkler o dönem Ada’daki sorunların eşit ve egemen iki toplumlu federatif bir yönetim biçimiyle çözülmesini istemişlerdir. 2017’de Crans Montana’da yapılan görüşmelerde Türk tarafının bu isteği yine reddedilmiştir (Çelik ve Çelebi, 2020: 190-192). Kıbrıs meselesiyle ilgili uluslararası girişimlere rağmen hala uzlaşma sağlanamamış olması Ada’yla ilgili sorunların çözümsüzlüğünü derinleştirmiştir.

Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri yaşanan Arap Ayaklanmaları ve Amerikalıların 2011’de Irak’tan çekilmeleriyle ortaya çıkan İslam Devleti’nin (İD) kurulması gibi sorunlarla sarsılmıştır. Bölgedeki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı Doğu Akdeniz’de yeni enerji kaynaklarının bulunmasıyla daha da kötüye gitmiştir (Tziarras, 2019). Türkiye ve Yunanistan arasındaki tarihsel husumet 2009’dan itibaren tekrar alevlenmiştir. NATO, Almanya ve ABD’nin arabuluculuk çabalarıyla iki taraf aynı masa etrafında toplanmaya ikna olmuştur (Tsafos, 2020). Ancak mevcut jeopolitik gerilim ortamının kısa vadede taraflar arasında barış ve istikrar ortamı oluşturması mümkün görünmemektedir. Ağustos 2020’de Türk ve Yunan donanmalarına ait iki fırkateynin çarpışması bölgedeki gerilimi daha da arttırmıştır. Çarpışma Türk ve Yunan donanmalarına ait gemilerin Türkiye’ye ait Oruç Reis adlı sismik araştırma gemisinin faaliyetlerini gözlemlerlerken olmuştur. O günden itibaren bölge Rusya, Fransa ve ABD’nin askeri tatbikatlarına ev sahipliği yapmıştır.

21. yüzyılın başında İsrail ve Kıbrıs arasındaki deniz yatağında bulunan enerji rezervleri bu iki ülkenin mevcut ve gelecekte bulunacak olan kaynakların çıkarılmasıyla ilgili projeler geliştirmesine imkân tanımıştır. Öte yandan, bölgedeki son durum MEB aynı kıyıyı paylaşan ülkeler arasında nasıl düzenleneceğinin net olmaması açısından sorun yaratmaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de önemli bir aktör olmasının çeşitli nedenleri vardır. Aynı kıyı şeridini paylaşan ülke buradan çıkarılan enerji kaynaklarının yabancı pazarlara transferi konusunda oldukça

isteklidir. Türkiye’nin bu konudaki arzusu ülkenin enerji konusunda dışa bağımlılığından dolayıdır (Grigoriadis, 2014). Ayrıca Türkiye’nin Yunanistan’la tarihe dayalı husumeti ve İsrail’le uzun süre diplomatik ilişkilerini dondurmuş olması da Türkiye’nin yalnızlaşmasına sebep olmakla birlikte bölgede önemli bir aktör olduğu gerçeğini göstermektedir.

Türkiye’nin Emekli Amiral Cem Gürdeniz tarafından geliştirilen ve Mavi Vatan olarak adlandırılan jeopolitik doktrini üç sütundan oluşmaktadır. Mavi Vatan’ın birinci sütunu denizciliğin 21. yüzyılda geliştirilmesine vurgu yaparken ikinci sütunu MEB gibi denizcilikle ilgili yetki alanı kavramlarını kapsar. Öğretinin üçüncü sütunu da Türkiye’nin denizcilikteki çıkarlarının korunmasıyla ilgilidir (Rodriguez, 2020). Mavi Vatan kısaca Türkiye’nin çok uzun süredir ihmal ettiği denizcilikteki çıkarlarını korumayı amaçlayan ve ülkenin kendini savunma prensibine dayalı gerçekçi bir öğreti olarak tanımlanabilir. Mavi Vatan kavramının muhteviyatının oluşmasında çok önemli katkısı olan ve doktrinin fikir babası sayılan Doç. Dr. Cihat Yayıcı’ya göre, Mavi Vatan doktrininin temel prensipleri ‘Oransallık’, ‘Kapatmama’, ‘Coğrafyanın Üstünlüğü’, ‘Ana Karaların Adalardan Üstün Olması’ ve ‘Hakkaniyettir’ (Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, 2022). Öte yandan, yabancı ülkeler Mavi Vatan kavramını Doğu Akdeniz’de keşfedilen büyük enerji rezervleri üzerinden Türkiye’nin kendi çıkarlarını gözetmesi olarak yorumlamaktadırlar. Türkiye ise bölgedeki enerji kaynaklarına olan ilgisini bu kaynakların kendi MEB’inde bulunmuş olmasına dayandırmaktadır. Türkiye’nin bu iddiası bölgedeki GKRY ve Yunanistan’ın çıkarlarıyla ters düşmektedir. Bu sebepten dolayı GKRY ve Yunanistan, Türkiye’yi BM’nin Deniz Hukuku ile ilgili kurallarını çiğneyerek kendi egemenliklerini ihlal etmekle suçlamaktadır. Ayrıca Türkiye’nin Mavi Vatan stratejisini agresif ve düşmanca bulduklarını belirtmektedirler (Gingeras, 2020).

AB’nin Kıbrıs meselesinde etkin bir rol oynayıp oynayamayacağı taraflar arasında tartışmalı bir konudur. AB üyesi olan GKRY ve Yunanistan AB’nin meselenin çözümünde aktif bir rol oynamasını isterlerken hala aday statüsünde olan Türkiye bu konuya sıcak bakmamaktadır. Türkiye, iki üyesi bu meselede taraf olduğu için AB’nin kendi üyelerinin çıkarlarını koruyacağını dolayısıyla tarafsız olamayacağını düşünmektedir ve meselenin uluslararası hukuk kurallarına dayalı olarak çözülmesinden yanadır (Ülgen, 2020). Bu arada, Kıbrıs meselesinin taraflarından Türkiye ve Yunanistan’ın NATO üyeleri olmalarına rağmen bölgedeki potansiyel çatışma ikliminin yumuşamaması yaman bir çelişki olarak kalmaktadır.

Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikasını dayandırdığı Mavi Vatan doktrini Kıbrıs meselesinde gerekirse askeri önlemlerin dahil alınabileceğini savunurken bir yandan da İsrail, Mısır ve Beşar-el Esad Yönetimi ile ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası AB üyesi ülkeler tarafından genel olarak fazla iddialı ve cüretkâr bulunmaktadır (Adar ve Toygür, 2020). Fransa Libya üzerinden Türkiye ile sorun yaşamakta ve bu bağlamda Akdeniz Barışı’nın (Pax Mediterranea) kuruluşunun bölgedeki iş birliğini arttırırken Türkiye’nin sözde emperyal fantezilerini engelleyeceğini iddia etmiştir. Öte yandan, Malta, İtalya ve İspanya gibi kıtanın güneyindeki ülkeler Türkiye ile kendi stratejik ve güvenlik odaklı çıkarları temelinde daha yumuşak ve dengeli ilişkiler kurmayı desteklemektedirler. Ülkesinde dünyadaki en büyük Türk diasporasını barındıran Almanya da Türkiye ile diyalog temelinde yapıcı ilişkiler kurulmasını önermektedir (Adar ve Toygür, 2020). Özetle, Doğu Akdeniz’de Fransa kötü polis Almanya ise iyi polis rolleriyle diplomatik anlamda denge siyaseti yürütmek istemektedirler.

Lizbon Antlaşması ile sadece Avrupa kıtası içinde değil küresel ölçekte de barış ve istikrarın sağlanması konusunda kararlı olan AB, Kıbrıs meselesinde küresel bir aktör olarak önleyici diplomasisinde kullandığı yöntemlerle etkin bir rol oynayabilir. AB derinleşen sorunun çözümüyle ilgili BM ile Ada’nın iki garantör ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında somut sonuç alınmadan kesintilerle devam eden müzakerelerde daha aktif rol alıp anlaşmazlığın çözümüne katkıda bulunmalıdır. Kıbrıs meselesi anlaşmazlık yaşayan taraflar arasındaki tarihsel husumete bağlı olduğundan AB Ada’da önleyici diplomasi araçlarından uzlaştırma yönetimini de kullanmalıdır. Meselenin tarafları olan Türkiye ve Yunanistan’ın uzlaştırma sürecinde yüzleşerek birbirlerini affetmeleri kolaylaştırılmalıdır. Bu bağlamda iki ülkenin karşılıklı olarak arşivlerini açmaları ve hükümet dışı organizasyonların sürece dahil olup seminer ve konferanslar düzenlemeleri teşvik edilmelidir. Böylelikle iki tarafın geçmişle ilgili yaşanan sorunları ve nedenlerini kabul edip ileriye dönük yapıcı ve istikrarlı barış ortamı tesisi konusunda uzlaşmaya varmaları sağlanabilir.

4. Libya Meselesi

Kuzey Afrika’da bulunan Libya’nın doğusunda Mısır, güneydoğusunda Sudan ve güneyinde Çad ve Nijer bulunmaktadır. Libya, Tunus ve Cezayir’le de sınır komşusudur ve Akdeniz’de uzun bir kıyı şeridine sahip olduğu için ülkede deniz yolu taşımacılığı ve balıkçılık gelişmiştir. Afrika’daki en geniş petrol rezervlerine sahip olan ülkenin yönetim şekli üniter-parlamentar cumhuriyettir ve kuzeyde Batı Trablus, güneyde Fizan ve doğuda Sirenyka olmak

üzere üç bölgeden oluşur. Libya'nın yeraltı kaynakları ve madenler bakımından en zengin başlıca şehirleri Fizan, Bingazi, Saba ve Mısırata'dır (Kurban, 2020). 1911'de İtalyanlar Osmanlı Devleti'nden Libya'yı alıp sömürgeleştirmişlerdir. Jeopolitik açıdan bulunduğu bölgede stratejik öneme sahip bir aktör olan Libya ancak 1951'de bağımsızlık kazanarak 1953'te de Arap Birliği üyesi olmuştur (Britannica, 2022).

Libya'nın 1950'lerin sonunda petrol bulunana kadar doğal kaynaklar açısından fakir bir ülke olduğu düşünülmekteydi bu yüzden ülke ekonomik açıdan dış yardıma muhtaçtı. Ancak petrolün bulunması ülkede ekonomik anlamda adeta bir devrim yaratmıştır ve hükümet yüksek petrol gelirleriyle tarım ve endüstriye de yatırım yapmıştır. Siyasal ve sosyal açıdan eşitlik ve doğrudan demokrasi temelinde nevi şahsına münhasır politik bir ideolojiye sahip olan ve çok uzun süre ülkeyi yöneten Muammer el-Kaddafi'nin aslında kendi yakın çevresi ve güvenlik şeflerini önceleyen otoriter bir yönetim biçimi vardı (Brown L. C., 2022). Kaddafi'nin baskıcı yönetimine karşı ayaklanan muhalefetin tepkisi Arap Baharı'nın da etkisiyle kısa sürede iç savaşa dönüşmüş ve 2011'de 40 yıldan fazla bir süre ülkeyi yöneten fiili lider yönetimden indirilmiştir (Britannica, 2022).

Libya'daki iç savaşta Kaddafi yönetiminin göstericilere uyguladığı orantısız şiddetten dolayı iç savaş kötüleşince BM üye ülkelerden hava ve deniz yollarıyla ülkeye müdahale istemiştir. 2011'in ortalarına doğru birkaç ay süren iç savaş sonucunda Kaddafi hükümeti düşmüştür ve ülke yönetimi geçici hükümete devredilmiştir. Kaddafi yönetiminin düşürülmesinde NATO'nun halk ayaklanmasını desteklemesi önemli rol oynamıştır. Geçici hükümet 2012'de seçilmiş hükümete yönetimi devretmiştir. Seçilmiş hükümet 2014'te yapılan ve düşük seçmen katılımının olduğu tartışmalı ikinci seçimden sonra yönetimi bırakmak zorunda kalmıştır (Illionis Library, 2022). 2014'ten sonra Libya'da iç savaş tekrar başlamış ve bu dönemde General Halife Hafter tarafından birkaç kez darbe girişimi olmuştur. Çatışan taraflar BM-destekli ve uluslararası arenada da tanınan Libya'nın resmi hükümeti olan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile Tobruk merkezli General Hafter liderliğindeki temsilciler meclisidir (Illionis Library, 2022).

Libya'daki iç savaş gitgide daha kötüye gitmiş ve ülke siyasi ve etnik açılardan çeşitli aşiretler, kabileler, terörist grupları ve bölgedeki doğal kaynaklar üzerinden çıkarları olan dış aktörler tarafından kaos ve istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Libya 2010 yılı itibariyle sahip olduğu 46.4 milyar varillik rezerviyle dünyanın en büyük petrol rezervine sahip 10 ülke arasında olup iç

savaş başlamadan önce petrol ihracatının %85’ini Avrupa’ya yapmaktaydı. Ancak iç savaştan sonra Libya’nın ihracatı önemli ölçüde düşmüş bu yüzden ülke petrol gelirleri üzerinden ciddi zarara uğramıştır. Uluslararası enerji kuruluşlarının raporlarına göre Libya’da halihazırda keşfedilmemiş geniş petrol yatakları bulunmaktadır (Malla, 2020). Ancak ülkedeki çatışma iklimi petrol arama faaliyetlerini ciddi biçimde engellemektedir.

Libya’nın doğusunda Sidre’den Bingazi’ye kadar 350 km’lik alanı kaplayan ve Petrol Hilali diye anılan bölge ülkenin toplam petrol ihracatının yaklaşık %60’ını oluşturmaktadır. Ancak Hafter’e bağlı Petrol Tesisleri Muhafızları olarak anılan silahlı grup Petrol Hilali bölgesinde yer alan birçok petrol tesisinin işletmesini durdurmuştur (Malla, 2020). 2014’ten itibaren Hafter ve taraftarlarının petrol üretimi açısından ülkeyi milyarlarca dolar zarara uğrattıkları bilinmektedir. Ülke petrol gelirlerinden mahrum kalınca Merkez Bankası’nın rezervleri ciddi biçimde düşmüş bu yüzden gıda temini, eğitim, sağlık ve kamu çalışanlarının maaşlarının ödenmesi gibi temel konularda önemli sorunlar yaşanmıştır (Malla, 2020). Bu bağlamda beklenenin aksine Kaddafi’nin düşürülmesinin ülkeyi ekonomik, politik ve sosyal anlamda istikrar ve refaha kavuşturmadığı görülmüştür. Ülkedeki siyasi gruplar ve kabileler petrol üzerinden nüfuzlarını artırma hırsıyla adeta doğal kaynakları çarçur etmişlerdir.

2014 yılından itibaren Libya İç Savaşı’nda yabancı aktörlerin rolleri önem kazanmıştır. Bu bağlamda Hafter’in en büyük savunucularından ve mali destekçilerinden olan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ülkede bulunan çeşitli aşiret ve siyasi gruplarla birlikte İsrail lobilerini de yanına alarak etki alanını arttırmıştır (Düzsöz, 2021: 315). Öte yandan, Körfez Savaşı’ndan itibaren Libya’dan ucuz petrol aldığı bilinen Mısır’ın NATO’nun ülkedeki iç savaşa müdahalesinde ve sonrasında aşiretlerin siyasi eylemlerinin düzenlenmesi konularında rol oynadığı bilinmektedir. BAE ve Mısır’ın Hafter’in yanında yer almalarının başka bir sebebi de Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) lideri olan Fayez Mustafa el-Sarraj’ın radikal İslamcı grupları desteklediği iddialarıdır (Düzsöz, 2021: 316). Rusya da kendisine askeri üs sağlayabileceğini düşündüğü Hafter’in yanında yer almıştır. Fransa’nın da desteğini alan Hafter eski bir general olma kimliğinden siyasi bir aktör olmaya terfi etmiştir. Bu koşullarda Libya UMH uluslararası arenada yalnızlaştırılmış dolayısıyla Türkiye’nin kendi tarafında olmasının önemi daha da artmıştır. Sarraj darbeci olarak adlandırdığı Hafter’i yabancı aktörlerin çıkarlarına hizmet etmekle suçlamaktadır (Düzsöz, 2021: 316).

Siyasi açıdan 2014 seçimlerinden sonra ikiye bölünmüş olan Libya 2022 itibariyle bölünmüş statüsünü devam ettirmektedir. Ülkenin doğusunda yer alan Hafter yönetimindeki Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi BAE, Mısır, ABD, Fransa, Suudi Arabistan ve Rusya tarafından desteklenirken Sarraj’ın yerine yönetimi 2021’de devralan Abdülhamid Dibebe liderliğindeki Batı Trablus merkezli UMH BM, AB, çeşitli uluslararası kurumlar, Türkiye ve Katar tarafından desteklenmektedir. Türkiye, UMH ile 27 Kasım 2019’da iki ülkenin uluslararası hukuk temelli haklarının korunması amacıyla Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ya da diğer adıyla Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma Akdeniz’de iki ülkenin karşılıklı kıyıları arasındaki deniz yetki alanlarını belirlediği için önemlidir (Acer, 2020: 1). Türkiye bu antlaşma ile bir bakıma Doğu Akdeniz’de çıkarılan doğal kaynak rezervlerinde Libya’nın da resmi bir paydaş ülke olmasını resmileştirmiştir. Antlaşmanın Türkiye açısından da önemi büyüktür. Öncelikle Türkiye hukuki argümanlarının diğer kıyıdaş devletlerce kabul edilmediği ve oyunbozan ülke olarak görüldüğü siyasal bir ortamdan aynı coğrafyada kıyıdaş ülke olan Libya ile kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını belirleyen antlaşma imzalayan ve daha da önemlisi bunu BM’ye de tescilleyen bir ülke konumuna gelmiştir (Acer, 2020: 2). Suriye, Mısır ve Yunanistan, Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Sınırı Antlaşması’ndan hemen sonra BM’ye birer nota gönderip antlaşmayı tanımadıklarını ve yok hükmünde gördüklerini belirtmişlerdir (Acer, 2020: 2).

Libya’da süren iç savaşta BAE, Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır, Rusya ve Fransa’nın desteklerini alan Hafter yönetimindeki Libya Ulusal Ordusu (LUO) daha etkili olup neredeyse Batı Trablus’u ele geçirme aşamasına gelmesine rağmen 2020’nin başından itibaren Türkiye’nin desteğini alan UMH birlikleri ciddi ölçüde güç kazanmışlardır. Türkiye’nin desteğinden önce LUO, Çad, Sudan ve Rusya’dan gelen paralı askerler ve BAE ile Rusya’nın sağladıkları askeri teçhizat sayesinde iç savaşta hâkim konumdaydı (Erdem, 2020). Öte yandan, öncelikli hedefi Batı Trablus’un düşmesini engellemek olan Türkiye UMH ile savunma iş birliği antlaşması imzalamış ve akabinde içinde silahlı insansız hava araçları (SİHA) ve zırhlı araçların da bulunduğu önemli miktarda askeri teçhizat desteği vermiştir. Türkiye, Libya ile imzaladığı askeri eğitim ve iş birliği antlaşması dahilinde yerel halkın askeri alanda eğitimini destekleyerek düzenli ordunun kurulmasına olanak sağlamıştır. Öte yandan, Hafter’in liderliğindeki LUO’yu destekleyen paralı askerlerin bir süre sonra güçleri azalmış ve iç savaştaki denge UMH lehine değişmiştir (Erdem, 2020). Bu bağlamda, Türkiye ABD’nin de desteğini alarak Kaddafi yönetiminin devrilmesinden

sonra başlayan iç sorunların derinleşerek 2014’ten itibaren ikinci iç savaşa döndüğü Libya’daki politik iklimde UMH lehine adeta oyun kurucu olarak ülkedeki dengeleri değiştirmiştir.

AB, Libya meselesinin çözümüyle ilgili önleyici diplomasi araçlarından öncelikle yaptırım yönetimi aracını kullanmalıdır. Birlik bu sayede ülkede kendi normları temelinde demokrasinin inşası, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının geliştirilmesi konularında üçüncü taraf olarak aktif rol oynayabilir. Birlik ayrıca yaptırım yönetimi dahilinde ülkeye yabancı asker gönderimi, anlaşmazlık yaşayan tarafların yönetim kadrolarında bulunan kişilerin yurtdışındaki mal varlıklarının dondurulması ve çatışan taraflara her türlü askeri teçhizat sağlanması konularında ambargo uygulamalıdır. AB, Libya’da yaptırım yönetimi uygularken meselenin çokuluslu doğasından dolayı BM desteğini almalıdır. Birlik, uygulanan yaptırım yönetimi araçlarının ülkedeki anlaşmazlık iklimini yumuşatması sağlanınca da LUO ve UMH’nin müzakere konusunda masaya oturmalarına katkıda bulunmalıdır. Libya’da iç savaş yaşandığından meselenin tarafları uzlaştırma yöntemiyle aralarındaki husumeti çözmeye ikna edilmelidirler. Bu bağlamda hükümet dışı organizasyonlar aktif rol oynayıp tarafları ortak kimlik, kültür ve tarih bağlamında bir araya getirmelidirler.

Sonuç

Bölgesel bir inisiyatif olarak kurulmuş olan AB zaman içinde küresel ölçekte yaşanan anlaşmazlıkların çözümünde BM ile eşgüdümlü ya da bireysel olarak rol oynamıştır. AB özellikle 2009’da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa kıtası içinde ve dışında barış ve istikrarın sağlanması için girişimlerde bulunmuştur. Son yıllarda Doğu Akdeniz’de yeni doğalgaz rezervlerinin bulunması bölgenin jeopolitik ve stratejik anlamlarda önemini arttırarak anılan bölgede yaşanan sorunları daha da derinleştirmiştir. Bölgedeki çatışma ikliminde AB gerek bölgeden ihtiyaç duyduğu doğal kaynakların arzını güvenceye almak gerekse de bölgedeki istikrarsızlık ortamından beslenerek kendisine tehdit oluşturabilecek düzensiz göçmen ya da terörist akışını engellemek için bölgeye daha fazla odaklanmıştır. AB, aynı zamanda bu coğrafyada doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi ve çıkarı olan üye ülkeleri açısından da söz konusu bölgeyle ilgilenmektedir. Bu çalışma AB’nin önleyici diplomasisinde kullandığı yöntemlerin Doğu Akdeniz’deki Kıbrıs ve Libya meselelerindeki etkinliğini araştırır ve bu konularla alakalı somut öneriler sunar.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan tarihsel husumet Kıbrıs meselesiyle daha da derinleşmiş ve çözümsüzlük aşamasına gelmiştir. Kıbrıs meselesiyle ilgili yaşanan anlaşmazlık Doğu Akdeniz’de yeni enerji kaynaklarının bulunmasıyla tetiklenmiş ve taraflar uluslararası girişimlere rağmen sorunun çözümüyle ilgili somut adım atamamışlardır. AB’nin iki üyesi GKRY ve Yunanistan bu meselede taraf oldukları için, Birlik sorunun çözümüne dair önleyici diplomasisi dahilinde ilgili meseleye uygun stratejiler geliştirebilir. Bu sayede taraflar arasında yükselen tansiyonun savaşa evrilebilecek herhangi bir sıcak çatışmaya neden olmaması konusunda AB inisiyatif alabilir. Kıbrıs meselesinin tarafları ve aynı zamanda halihazırda bölünmüş Ada’nın iki tarafının garantör ülkeleri konumunda olan Türkiye ve Yunanistan arasında önceden başlamış fakat sonuç alınmamış müzakerelerin devamı uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde stratejik ortak olan BM ve AB’nin gözetimlerinde yapılmalıdır. Müzakereler devam ederken Kıbrıs meselesinin taraflar arasındaki tarihsel husumete bağlı olduğu gerçeği de dikkate alınarak iki tarafın geçmişle yüzleşmeleri aracılığıyla birbirlerini affetmeleri sağlanmalıdır.

Libya’da 2011’de Arap Baharı’nın tetiklemesiyle başlayan halk ayaklanmaları Kaddafi yönetiminin düşürülmesiyle neticelenmiş ve 2012’de seçilmiş hükümet yönetimi devralmıştır. Ancak 2014’ten sonra ülkede iç savaş tekrar başlamıştır. Günümüzde Libya’da farklı siyasi ve etnik kökenlere mensup olan kabileler, aşiretler ve terör grupları ülkedeki zengin doğal kaynaklar üzerinden çıkar sağlamak için dış aktörlerin de destekleriyle istikrarsızlık ve kaos iklimine sürüklenmişlerdir. 2014 seçimlerinden sonra ikiye bölünmüş olan ülke günümüz itibariyle bu statüsünü korumaktadır ve bu durum ülkenin ekonomik, sosyal ve politik açılardan zayıflamasına neden olmuştur. AB Libya’da kendi normları temelinde demokrasinin işlemesi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının geliştirilmesi konularında yaptırım yönetimi uygulamalıdır. Uygulanan yaptırım yönetimi bölgedeki tansiyonun düşmesini sağladıktan sonra AB, LUO ve UMH’yi müzakere görüşmelerine ikna etmelidir. Müzakereler sürerken ülkedeki farklı etnik ve siyasi grupların geçmişe dönük anlaşmazlıklarıyla yüzleşip birbirlerini affetmelerini sağlamak için uzlaştırma süreci de başlatılmalıdır.

AB’nin küresel ölçekte anlaşmazlıkların çözümünde müzakere, arabuluculuk, uzlaştırma ve yaptırım yönetimi gibi alternatif anlaşmazlık çözümü yöntemlerini Kıbrıs ve Libya vakalarında etkin bir şekilde kullanması taraflar arasındaki anlaşmazlıkları savaş iklimine evrilmeden çözmeye katkıda bulunabilir. Bu bağlamda bu makale vakalar özelinde AB’nin anlaşmazlık çözümünde üçüncü taraf olarak etkin bir rol oynayacağını savunarak literatüre katkıda bulunabilir.

Doğu Akdeniz'de Yaşanmakta Olan Anlaşmazlıkların Çözümünde Avrupa Birliği'nin Önleyici Diplomasinin Etkisi

AB ayrıca söz konusu vakalarda BM ile karşılıklı fikir alışverişi, tecrübe ve uzmanlık paylaşımı gibi konularda iş birliği yaparak anlaşmazlıkların çözümünü yasal zemine oturtup kullanılan strateji ve çözümlerin daha da etkili olmasını sağlayabilir. AB'nin bu makaleye konu olan vakalar özelinde uyguladığı önleyici diplomasi yöntemleri ve BM ile eşgüdümlü çalışması ileride bölgesel ya da küresel ölçekte yaşanabilecek anlaşmazlıkların çözümüne de örnek teşkil edecektir.

Kaynakça

- Acer, Y. (2020). *Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi*. SETA, Sayı 298. <https://setav.org/assets/uploads/2020/10/P298.pdf> (Erişim Tarihi: 06.06.2022).
- Adar, S., ve Toygür, İ. (2020). *Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP).
- Aşkar Karakır, İ., ve Aknur, M. (2015). Arap-İsrail Çatışmasının Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikalarına Etkisi. U. B. Yıldız (Ed.). *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler* (s. 13-40). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021). *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html (Erişim Tarihi: 27.08.2022).
- Babbitt, E. F. (2009). The evolution of international conflict resolution: From Cold War to peacebuilding. *Negotiation Journal* 25(4), 539-549.
- Banim, G. ve Pejsova, E. (2017). *Prevention Better Than Cure the EU's Quiet Diplomacy in Asia. The European Union, Introduction*. Paris: European Union Institute for Security Studies (ISSUE).
- Bilali, R. ve Mahmoud, R. (2017). Confronting History and Reconciliation. C. Psaltis, M. Carretero, S. Cehajic-Clancy, R. Bilali, ve R. Mahmoud (Ed.). *History, Education and Conflict Transformation* (s. 77-96). Cham: Palgrave Macmillan.
- Britannica, T. E. (2022). *Libya Summary*. <https://www.britannica.com/summary/Libya>
- Brown, L. C. (2022). *Libya*. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Libya> (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
- Çelik, V. ve Çelebi, İ. (2020). 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı'na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 6(2), 168-193.
- DPPA. (1992). *European Union (EU)*. <https://dppa.un.org/en/european-union> (Erişim Tarihi: 08.09.2022).

- Diamantopoulou, A. (2020). *A Schuman Plan for the Eastern Mediterranean*. https://ecfr.eu/article/commentary_a_schuman_plan_for_the_eastern_mediterranean/ (Erişim Tarihi: 23.08.2023).
- Dumlu, H. (2022). Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Önemi. *Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi*, 3(1), 126.
- Düzsöz, E. (2021). Kaos İçerisinde Düzen Arayışı: Kaddafi Dönemi ve Sonrası Libya. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(2), 315-316.
- Efe, H. (2008). Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 66.
- Erdem, A. K. (2020, Haziran 9). Türkiye, Libya'da Savaşın Gidişatını Nasıl Değiştirdi? Uzmanlar, O Kritik Hamleleri Anlattı. *Independent Türkçe*.
- European Commission. (1951). *Sanctions (Restrictive Measures)*. https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures_en (Erişim Tarihi: 17.06.2023).
- European Parliament. (1951). *Global Democracy Support*. <https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/mediation-and-dialogue/overview> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- Gardner, H. (2011). *International Negotiation and Conflict Resolution*. Oxford Bibliographies.
- Gingeras, R. (2020). Blue Homeland: The Heated Politics Behind Turkey's New Maritime Strategy. *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2020/06/blue-homeland-the-heated-politics-behind-turkeys-new-maritime-strategy/> (Erişim Tarihi: 31.08.2022).
- Grigoriadis, I. N. (2014). Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation? *Middle East Policy*, 21(3), 1.
- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna kadar Kıbrıs Meselesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 101-102.
- Günay, N. (2007). Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi. *Gazi Akademik Bakış*, 1(1), 115-116.
- HukukBook. (2022). *Maastricht Antlaşması*. <https://hukukbook.com/maastricht-antlasmasi/> (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

- Illionis Library. (2022). *Arab Spring: Libya*.
<https://guides.library.illinois.edu/c.php?g=348276&p=2346881> (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
- Irrera, D. (2015). The Relevance of Third-Party Intervention in Conflict Management. *Conflict Management and Peace Science (CMPS)*, 31(1), 1-11.
- Juncos, A. E. ve Blockmans, S. (2018). The European Union's (EU) Role in Conflict Prevention and Peacebuilding: Four Key Challenges. *Global Affairs*, 4(2-3), 131-140.
- Kayrak, S. (2019). *The Assessment of the United Nations Peacekeeping Operations in West Africa*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kurban, E. (2020). *Libya'nın Enerji Kaynakları Nelerdir?* Enerji Portalı.
<https://www.enerjiportali.com/libyanin-enerji-kaynaklari-nelerdir/> (Erişim Tarihi: 02.09.2022).
- Kurtbağ, Ö. (2003). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barcelona Süreci. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 73-92.
- Malla, H. (2020, Haziran 7). Libya'nın Petrol Rezervleri Ne Kadar? *Euronews*.
<https://tr.euronews.com/2020/06/07/ic-savas-n-pencesindeki-libya-n-n-petrol-rezervleri-ne-kadar> (Erişim Tarihi: 05.09.2022).
- Mavi Vatan. (2021). *Doğu Akdeniz Neden Önemli*. <https://mavivatan.net/dogu-akdeniz-neden-onemli/> (Erişim Tarihi: 27.08.2022).
- Moore, C. W. (2014). *The Mediation Process. Practical strategies for resolving conflict*. John Wiley & Sons.
- Peace and Conflict Tool Box. (2017). *Conflict Prevention: Opportunities and Challenges in Implementing Key Policy Commitments and Priorities*. 62115. Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA).
- Ramcharan, B. G. (1945). *Preventive Diplomacy at the United Nations*. The United Nations (UN).
<https://www.un.org/en/chronicle/article/preventive-diplomacy-united-nations> (Erişim Tarihi: 07.09.2022).

- Ramsbotham, O., Woodhouse, T. ve Miall, H. (2016). *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Ray, M. (1768). *Lisbon Treaty*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Lisbon-Treaty> (Erişim Tarihi: 22.08.2022).
- Rodriguez, N. (2020). *Cem Gürdeniz; Maritime Turkey Represents the Entire Turkish World from Central Asia to the Balkans*. Quixote Globe. <https://quixoteglobe.com/maritime-turkey-represents-the-entire-turkish-world/> (Erişim Tarihi: 31.08.2022).
- Samur, H. (2009). Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 163-196.
- Simkin, J. (1997). *Schuman Plan*. Spartacus Educational. <https://spartacus-educational.com/2WWschumanP.htm> (Erişim Tarihi: 22.08.2022).
- The European Parliament. (2018). *Procedure File. The European Union, The Committee on Foreign Affairs*. Brüksel: The European Parliament.
- The European Union. (1951). *History of the European Union 1945-1959*. The European Union. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en (Erişim Tarihi: 22.08.2022).
- The United Nations. (1945). *Fundamentals of Negotiation*. <https://www.un.org/en/model-united-nations/fundamentals-negotiation> (Erişim Tarihi: 31.08.2022).
- The United Nations Security Council. (1945). *Sanctions*. <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information> (Erişim Tarihi: 11.09.2022).
- Tsafos, N. (2020). *Getting East Med Energy Right*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/getting-east-med-energy-right> (Erişim Tarihi: 30.08.2022).
- Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi. (2022). *Cihat Yaycı; Mavi Vatan'ı Böyle Şekillendirdik*. <https://turkdegs.org/icerik/cihat-yayci-mavi-vatani-boeyle-sekillendirdik> (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (1923). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi: 29.08.2022).
- Tziarras, Z. (2019). *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*. Nicosia, Nicosia, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi: PRIO Cyprus Centre. (Erişim Tarihi: 30.08.2022).
- Ülgen, S. (2020). *Whose Sea? EU's Role in the Eastern Mediterranean-A View from Turkey*. Institut Moutaigne. <https://www.institutmoutaigne.org/en/analysis/whose-sea-eus-role-eastern-mediterranean-view-turkey> (Erişim Tarihi: 01.09.2022).
- Wallensteen, P. (2002). *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System (1. b.)*. Londra: SAGE Publications.
- Wu, C., ve Yang, F. (2016). Reconciliation and Peace Building in International Relations: An Empirical Analysis of Five Cases. *Chinese Political Scientific Review*, 12(1), 645-669.
- Zartman, I. W. (1994). *Multilateral Negotiation. Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)*. II(3), 1-5. <http://www.eolss.net/sample-chapters/c14/e1-40-03-02.pdf> (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Zartman, I. W. (2009). Conflict Resolution and Negotiation. J. Bercovitch, V. Kremenyuk, I. W. Zartman, J. Bercovitch, V. Kremenyuk, & I. W. Zartman (Ed.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Zyck, S. A., ve Muggah, R. (2012). Preventive Diplomacy and Conflict Prevention: Obstacles and Opportunities. *Stability: International Journal of Security Development*, 1(1), 68-75.

AFRİKA-VATİKAN İLİŞKİLERİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

Semih SATIROĞLU *

Özet

Hristiyan dünyasının en güçlü figürlerinden biri olan Papalık, sadece dini olarak değil, politik olarak da etkili bir konumda olmuştur. Katolikliğin manevi lideri Papa, Vatikan Devleti'nin de yöneticisi durumundadır. Vatikan uluslararası politikada pek göz önünde olmasa da etkin bir güç olagelmıştır. Hristiyanlık ve Afrika arasındaki ilişki çok eski zamanlara dayanmaktadır. Afrika'daki Hristiyan inancının Katoliklik üzerindeki etkisi Hristiyan dünya için her zaman belirleyici olmuştur. Avrupa merkezli inanca muhalif hareketlerin de merkezlerinden biri olan Afrika'daki düşünceler Katolik dünyayı şekillendirmiştir. Sömürge döneminde misyonerlik faaliyetlerinin Afrika'daki etkisi sömürgeciler lehine, Afrika'daki halkların aleyhine olmuştur. Söz konusu etkiler ise hala devam etmektedir. Vatikan, II. Vatikan Konsülü sonrasında Afrika ülkeleriyle kurumsal ilişkiler tesis etmeye başlamıştır. Bu kapsamda Vatikan, kıta ülkelerindeki piskoposlar aracılığıyla kurumsal ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Vatikan tarafından 1962 yılında başlatılan kurumsal dışı açılım süreci neticesinde Avrupa merkezli bir Hristiyanlık anlayışının hâkim olduğu Afrika kıtası, Papalık tarafından daha çok yerel bir örgütlenme olarak görülmüştür. Afrika'daki dekolonizasyon sürecinde Papa'nın Afrika ziyareti ve akabinde Kilise-Afrika kıtası ilişkilerinin ele alınacağı bir forum kurmak anlayışıyla tesis edilen "Afrika ve Madagaskar Piskoposluk Konferansları Sempozyumu (The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM)" Vatikan-Afrika ilişkilerinde ilk kurumsal adım olmuştur. Afrika kıtasını ziyaret eden ilk Papa olan VI. Paul'un Temmuz 1969 tarihinde Uganda/Kampala ziyareti sırasında SECAM'ın başlangıcı yapılmıştır. I. ve II. Afrika Sinodları ise Vatikan ve Afrika devletleri arasındaki kurumsal ilişkiye katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vatikan, Papalık, SECAM, Afrika Sinodları.

INSTITUTIONALIZATION PROCESS OF AFRICAN-VATICAN RELATIONS

Abstract

The Papacy, one of the most powerful figures in the Christian world, has been cultivated not only religiously but also politically. The spiritual leader of Catholicism, the Pope, is also the ruler of the Vatican State. The relationship between Christianity and Africa dates back to ancient times. The influence of the Christian faith in Africa on Catholicism has always been decisive for the Christian world. Thoughts in Africa, which is one of the centers of anti-European movements, shaped the Catholic world. In the colonial period, the impact of missionary activities in Africa was in favor of the colonialists and against the peoples of Africa. After the II. Vatican Council, he started to establish institutional relations between the Vatican and Africa. In this context, the Vatican has started to develop institutional relations through the bishops in Africa. As a result of the institutional outreach process initiated by the Vatican in 1962, the African continent, where a Eurocentric Christian understanding is dominant, was seen as a local organization by the Papacy. "The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM", which was established with an understanding of establishing a forum in which African-Church relations will be discussed, and the Pope's visit to Africa during the decolonization process in Africa were the first institutional step. SECAM was initiated during the visit of Paul VI, the first Pope to visit Africa, in Uganda/Kampala in July 1969. I. and II. The African Synods, on the other hand, contributed to the institutional relationship between the Vatican and African states.

Keywords: Vatican, Papacy, SECAM, African Synods.

* Şube Müdürü, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, ASBÜ ASBEN Afrika Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencisi, semihsat@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8364-8491.

Giriş

Papalık, Hristiyan dünyasında sahip olduğu kutsallık ve kuşatıcı gücüyle yüzyıllar boyunca insanlık tarihinde çok önemli bir konumda olagelmiştir. Katolik dünyanın en kutsal makamı/şahsiyeti olan Papalık/Papa sadece dini olarak değil, aynı zamanda politik alanda da etkili bir kurumdur. Günümüzde Papa'nın manevi kişiliğinde kutsanan Katoliklik, Vatikan Devleti ile yönetsel bir aygıt olarak vücut bulmuştur. Dolayısıyla Papa ve Vatikan Devleti'ni sadece teolojik bir unsur olarak ele almak, politik etkisini görmek açısından yeterli olmayacaktır.

Dünyadaki 1.3 milyar insanın en kutsal makam olarak saygı duyduğu ve takip ettiği Kutsal Makam, modern dünyada dini etkisiyle aynı oranda politik bir figür de olmuştur. Papanın şahsında kutsanan Katoliklik, Vatikan Devleti'nin 1929 yılında Lateran Anlaşması ile kurulmasıyla birlikte farklı bir boyuta gelmiştir. 1962 yılındaki II. Vatikan Konsülü sonrası dünya politik sahnesinde daha fazla görünür olan Vatikan gerek Papa'nın şahsından gelen gücü gerekse de uluslararası temsil yetki ve kabiliyetine sahip bir devlet olarak Katolik ağırlıklı olmak üzere dünyanın birçok bölgesindeki konumunu güçlendirmiştir.

Nasıl ki Katolik Kilisesi'nin tarihinden bağımsız bir Avrupa tarihi düşünülemezse Avrupalı güçlerin ve bunlarla ilintili Hristiyan misyonerlerin faaliyetleri bağlamında Katolik Kilisesi'nden bağımsız bir Afrika tarihi de eksik kalacaktır. Afrika tarihini oluşturan modern dünya etkilerinden belki de en önemlisi, Hristiyan misyonerlerin öncü olarak Afrika'da uyguladıkları sömürgeleştirmeye uygun alan oluşturma politikasıdır.

Afrika kıtası ve Hristiyanlık ilişkileri çok eski bir kökene sahip olmasının yanında, özellikle Afrika'nın sömürge döneminde misyonerlerin kıtaya etkisi bilinmektedir. Daha çok sömürü ve paylaşım eksenli gelişen Hristiyan misyoner hareketler, çoğu zaman sömürgeci devletlerin kontrolü altında ilerlemiştir. Misyonerler, bölgede etkili olmak isteyen Avrupalı sömürge güçlerinin öncü kuvvetleri olarak faaliyet göstermişlerdir.

Ancak kurumsal bir kimlik olarak Hristiyanlık ve Papa'nın Afrika kıtası ile ilişki kurması 1962'deki II. Vatikan Konsülü sonrasında olmuştur. Papalık, çalışmada da ele alınacağı üzere açılım politikası ile Afrika'da da yapılanmaya gitmiş ve Afrika ülkelerindeki piskoposlar aracılığı ile kurumsal bir kimlik inşa edilmiştir.

Günümüzde kendine has koşullarına ve sistemine rağmen idari yapılanması, kara parçası ve diplomatik misyonları bulunan bir devlet olarak Vatikan'ın Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

gelişiminin, Hristiyanlığın Afrika kıtasındaki tarihi ve gücüne karşılık çok ele alınmadığı görülmektedir. Daha çok ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri ilişkiler bağlamında ele alınan devletlerarası ilişkiler, Vatikan'ın dini temelli yapısı gereği ön plana çıkmamıştır. Ancak Papa'nın dini rolünün yanında, Katolik dünyasında öze ilişkin siyasi ve sosyal gücü bağlamında Vatikan'ın da önemli bir figür olmaktan uzak kalamayacağı görülecektir. Bu çerçevede, çalışmada Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal olarak gelişim süreci ele alınarak nasıl evrildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada ilk olarak Vatikan Devleti'nin daha iyi anlaşılması için Papalık, Katoliklik gibi olgular hakkında bilgiler aktarılacak, ardından Vatikan Devleti'nin kuruluşu ve dışa açılım süreci incelenecektir. Vatikan'ın 1962 yılında II. Vatikan Konsili çerçevesinde uygulamaya koyduğu kurumsal dışa açılım sürecinin Afrika boyutu incelenerek, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin aşamaları ile söz konusu aşamalarda Vatikan'ın kıtadaki kurumsal faaliyetleri belirtilecektir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki temel amaç, Katolik Kilisesi'nin devletleşme süreci sonrasında -kıtanın politik atmosferi çerçevesinde- Afrika politikasının nasıl şekillendiğini kurumsal olarak ortaya koymaktır. Türkçe literatürde daha çok komplo teorileri bağlamında ele alınan Vatikan tarihine ilişkin olarak sadece birkaç önemli akademik çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte uluslararası bir aktör/devlet olarak Vatikan ile Afrika ülkeleri ilişkileri bağlamında ele alınan hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Vatikan'ın modern anlamda devlet kimliğini kazandığı Lateran Anlaşması sonrasında Afrika ilişkilerinde nasıl bir kurumsal alt yapı kurulduğunu göstermek hedefindedir. Papa manevi ve siyasi gücü gereği dünyanın herhangi bir yerinde olduğu gibi çalışmada da kısmen ele alınacağı üzere Afrika'da da özel olay/bölge/alanlarla ilgilenmektedir. Dolayısıyla söz konusu ilişkilerde olay/alan bazlı bir yaklaşım bu çalışmanın kapsamını açacaktır. Bu bilgiler ışığında çalışmada, Vatikan devletinin Afrika kıtasında kurduğu kurumsal ilişkiler, süreç analizi çerçevesinde ana hatlarıyla ortaya konularak Katolik Kilisesi'nin resmi kaynakları üzerinden Vatikan'ın Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin kurumsal seyri anlatılacaktır.

1. Papalık Tarihi

1.3 milyar insan ile dünyada en çok inanana sahip Roma Katolik Kilisesi'nin ruhani lideri olan Papa, Hz. İsa'nın vekili ve temsilcisi olarak kabul edilir. Papalığın dini meşruiyet bağlamında

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

referans noktası Hz. İsa'nın havarisi Petrus'a hitaben söylediği Kiliseyi onun üzerine kuracağı ve "Koyunlarımı otlat" buyruğundaki iki önemli noktadır (Çoban 2020: 31).

Hz. İsa'nın havarilerinden olan Simon Pierre ilk Papa olarak kabul edilirken, daha sonraki papalar onun halefi olarak görev yapmıştır. (Işık, 2001: 28). Roma Piskoposu ismini de kullanan Papa'nın şahsında Kutsal Makam olarak adlandırılan ruhani bir makam bulunur. Papa'nın şahsıyla özdeşleşmiş bu makam, devlet ve siyasi birimin üzerinde bir yapı teşkil eder. Dolayısıyla, Papalık ve Vatikan Devleti doğrudan aynı şeyler değildir. Papalık, Vatikan Devleti'ni de temsil eden, gücünü Kutsal Makam olarak adlandırılan manevi bir konumdan alan, özü itibarıyla Vatikan Devleti'nin bir üst otoritesidir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 40). Bu bakımdan Papa, Vatikan Devleti'nin var olma sebebini teşkil etmektedir. Papa'nın kutsallığı ya da yüceliği kendisinden değil, Kilise'nin başının Hz. İsa olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Vatikan Devleti'nde Kutsal Makam'ın rolünün daha öze ilişkin olduğu ve devlet üstü bir durum sergilediği görülecektir (Işık, 2001: 29).

Papalık-imparatorluk/devlet ilişkileri, Papalığın tesisinden itibaren güç mücadelesi üzerine şekillenmiştir. Çok erken çağlarda dahi Papalık ile imparatorlar arasında süren mücadele daha çok dönemin en büyük gücü Roma İmparatorluğu içinde cereyan etmiştir. Özellikle Hristiyanlığın devlet dini olması ile birlikte Papa'ya tahsis edilen Lateran Sarayı'ndan gücünü arttırmaya çalışan Kilise'nin imparator ile giriştiği mücadele, kendisini İstanbul-Roma mücadelesi olarak göstermiştir (Çoban, 2020: 59).

Papalığın dünyevi otorite edinme konusunda kırılma noktalarından en önemlisi Fransız kralları ile kurduğu ilişki neticesinde olmuştur. Papalık, İtalya'daki 8. yüzyıldaki güç dengesi bağlamında Fransız Kralı Pepin ile kurduğu karşılıklı çıkar ilişki neticesinde, kralın kendisini koruması karşılığında kralın ailesi dışında herhangi birini yönetici olarak tanımayıp aforoz etmiştir. Kurulan bu ilişki neticesinde Papalık artık toprak sahibi olmuş ve dünyevi otorite olma yolunda büyük adım atmıştır (Çoban, 2020: 74).

Sahip olduğu manevi gücün yanında yıllar içerisinde önemli politik bir figür olarak belirmeye başlayan Kutsal Makam/Papa, siyasi amaçlar gütmeye başlamış ve bu doğrultuda bağımsız bir figür olarak hareket etmiştir. Papalığın gücünü göstermesi açısından önemli anlardan biri Fransız Kral Charlemagne'ye tacın Papa III. Leon tarafından giydirilmesi olmuştur (Işık, 2001: 34). Avrupa'daki devletlerin Roma mirasına sahip çıkması o dönem için büyüklük retoriği olarak

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

kendini göstermiştir. Tahta yeni çıkan Fransız Kralı Charlemange, 800 yılında Roma'ya gerçekleştirdiği ziyaretinde, kendisine St. Peter Kilisesi'nde taç giydirilmiş ve Roma İmparatoru ilan edilmiştir. Böylelikle Hristiyanlığın Batı kanadının Bizans ile ilişkisi kopmuş ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu kurulmuştur. Papalığın siyasetteki etkisi açısından önemli bir yer işgal eden bu süreç, zaman içinde Papa'nın daha da güç kazanması ve özellikle XI. yüzyıldan itibaren Papa-İmparator çatışması olarak devam etmiştir (Çoban, 2020: 76).

Papa III. Innocent (1198-1216)'in ifadesiyle Papa, Tanrı ile insan arasındadır. Hz. İsa da Kilise'yi, St. Pierre değil, onun gizli hükümetine emanet etmiştir. Görüldüğü üzere hükümet ve işleyen bir sistemin devamlılığı söz konusudur (Işık, 2001: 37). Kutsal Makam, her dönem ayrı bir güç olarak kendini göstermiştir. Papalık makamı tesis edildiği ilk günden itibaren, o günkü koşullarda yöneticilere karşı kendi iktidarının peşinde olmuş; kimi zaman yönetime sahip çıkmış, kimi zaman ise o dönemki imparatorun en büyük muhalifi olmuştur. Papalığın bu siyasi tavrı dönemin siyasi gücü imparatorluklar ile arasında çatışma ve anlaşmazlıkların oluşmasına yol açmıştır (Işık, 2001: 30).

17. yüzyıldan itibaren Katolik Kilisesi'nin mücadele ettiği esas unsur Aydınlanma ve Modernizm Çağı olmuştur. Bu dönemde ayrıca 1648 yılındaki Vestfalya Antlaşması ile başlayan ve modern devletin doğumunu simgeleyen, din olgusunun devlet yönetimindeki etkisinin azatılması yönündeki gelişme de Kilise için bir diğer zorlayıcı etken olmuştur (Çoban, 2020: 168). Vestfalya Antlaşması ve bir sonraki yüzyılda gerçekleşen Fransız Devrimi ile uluslararası alanda güç kaybeden Papalık, 1870 yılında İtalya'daki siyasi atmosferin de etkisiyle varoluşsal bir sorun yaşamıştır (Rieck ve Niebuhr, 2015: 43).

Bu noktada, modern çağ/aydınlanma ve modern anlamda uluslararası aktörler ve kuralların ortaya çıkışı ile sıkıntıya giren Papa IX. Pius stratejik bir hamle ile I. Vatikan Konsili'ni icra ederek, Papa'nın yanılmazlığı ilkesini Katolik dünyaya kabul ettirmiştir. Böylelikle bilim ve aydınlanma karşısında kendisine bir nevi koruma kalkanı sağlayan Papalık, uluslararası alanda gücünü korumaya çalışmıştır (Çoban, 2020: 176).

Papalık, tarihin bazı dönemlerinde güç anlamında bir kayba uğrasa da manevi gücünün de etkisiyle dönemin politik güçleri arasında olmuştur. Doğu-Batı Kilisesi'nin birbirlerinden ayrılarak iki ayrı olgu olarak ortaya çıkması, Katolik Kilisesi özelinde Papaların siyasi şartlar nedeniyle Roma dışında yaşadığı dönemlerde bile Katolik Kilisesi bir güç unsuru olarak kalmıştır. 1870 yılına

kadar bağımsız bir devlet ihtiyacı içinde olmayan Papalık, İtalya’da birlik arayışları esnasında saldırıya uğrayınca ayrı bir koruma ihtiyacı hissetmiştir (Işık, 2001: 88). İtalyan Birliği’nin kurulması maksadıyla Papalığa ait yerler ele geçirilmeye başlayınca İtalyan idaresine girmek istemeyen Kilise’ye karşı İtalya, Vatikan’ın o dönem hukuki statüsünün belirlenmesi amacıyla 1871 yılında “Teminat Kanunu” adı altında bir yasa uygulamaya koymuştur. Buna göre dini olarak güvence altında ve bağımsız olan Papa, siyasi olarak İtalya’ya bağlı olması planlanmıştır. Ancak dönemin Papalığı bu kararı kabul etmeyerek kendilerini “devletin tutsakları” olarak tanımlamış ve bu dönem boyunca Papa, kendine ait bölgeden dışarı çıkmamıştır (Güllü, 2019: 2).

2. Vatikan Devleti’nin Kuruluşu

İtalya ile Papalık arasındaki tartışmalar, 11 Şubat 1929 tarihinde İtalya Kralı adına Başbakan Benito Mussolini ve Kutsal Makam arasında imzalanan Lateran Anlaşması sonucunda Vatikan Devleti’nin kurulması ile son bulmuştur. Buna göre Vatikan Devleti, bağımsız ve egemenlik hakkı olan bir devlet olarak tanınmış ve Katolik dünyanın merkezi olarak ilan edilmiştir (Encyclopaedia Britannica, 2022).

Roma şehrinin içinde kurulan Vatikan, İtalya ile olan 3.4 km’lik sınır ve 44 hektarlık yüzölçümü ile dünyanın en küçük bağımsız devletidir (CIA Factbook, 2022). Resmi olarak dini bir monarşi olan Vatikan’ın kendine ait vatandaşlığı, yürütmesi ve yargısı vardır. Vatikan’daki kardinaller tarafından seçilen Papa ise devletin başı ve yöneticisidir. Klasik mikrodevlet örneklerinden farklı olarak Vatikan, kendine ait banka, iletişim ağı ve yayın organlarına sahiptir (Işık, 2001: 93).

1933 yılında imzalanan Devletlerin Hak ve Görevlerine ilişkin Montevideo Sözleşmesi gereği klasik anlamda bağımsız bir devletin sahip olması gereken; sınırları belli bir toprak parçası, kalıcı bir nüfus, yönetici iktidar olarak hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurabilme kabiliyetine sahip olma bağlamında asgari şartlara sahip Vatikan Devleti kendine has bir ülke/yönetim sistemi ortaya koymaktadır (Krákorová ve Österreicher, 2015: 3).

Vatikan Devleti’nin kurulması, Papa’ya modern dünyanın uluslararası politikasında somut bir aktör olarak yer vermiş, onu hükümet dışı organizasyondan daha kurumsal bir kimliğe kavuşturmuştur. Bu kurumsal kimlik neticesinde merkezileşmesini daha da sağlamlaştıran Vatikan, sahip olduğu rahip, piskopos gibi dini unsurlar ile bir devlete ait olması gereken ağırları sağlam bir zemine oturtmuştur (Mayer, 2000: 82).

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Papa, bünyesinde hepsi hem birbirinden farklı hem de birbirleriyle bağlantılı rollere sahiptir. Devletin ve hükümet aygıtının başı olarak devlet başkanı, uluslararası hukukta egemen bir unsur olarak Kutsal Makam ve Katolik Kilisesi'nin başı olmak üzere üç ayrı ama aynı zamanda iç içe geçmiş iradesiyle gücünü sürdürmektedir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 42). Vestfalya Antlaşması neticesinde ortaya çıkan devletler sistemi içinde kendine has bir statüye sahip olan Vatikan'ın, esas gücü Papa'nın sahip olduğu Kutsal Makam'dan gelmektedir (Matlary, 2007: 82).

3. Vatikan'ın Dünyaya Açılması: II. Vatikan Konsili

Soğuk Savaş ile birlikte kendini liberalizm ve komünizm arasında üçüncü bir yol olarak görmeye başlayan Kilise ve Papa, II. Dünya Savaşı sonrası etkisini daha da arttırmıştır. Özellikle dekolonizasyon döneminde üçüncü bir yol anlayışıyla hareket eden Kilise, Batılı devletlerin boşalttığı alanlarda gücünü arttırmış, aynı zamanda komünizme karşı da mücadele etmiştir. Dünyaya açılımı ifade eden II. Vatikan Konsili de böyle bir atmosferde gerçekleştirilmiştir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 45).

I. Vatikan Konsili'nde "Papanın Yanılmazlığı" üzerine tesis edilen ve aydınlanma çağına karşı bir direnme sembolü olan dönemden sonra dünya; iki büyük savaş, sömürgecilikten kurtulan yeni devletlerin ortaya çıkışı, yeni ekonomik sistemler, üçüncü dünyanın ortaya çıkışı gibi birbiriyle doğrudan bağlantılı birçok olayla karşılaşmıştır. Böyle bir dönemde Katolik Kilisesi de yeni dünyadan kopmamak ve etki alanını sürdürmek için II. Vatikan Konsili'ni toplayarak girişimde bulunmuştur (Taşpınar, 2011: 109).

Kilise tarafından çağdaşlaşma anlamına gelen "Aggiornamento" terimi ile ifade edilen yeni süreçte Vatikan, dünya politikalarını yakından takip ettiğini göstermiş ve dünya ile adaptasyonunu üst seviyeye çıkarmak için II. Vatikan Konsili'ni tertip etmiştir. Böylelikle Kilise, geleneksel konsillerin aksine II. Vatikan Konsili ile birlikte modern dünyaya ayak uydurmak, politika geliştirmek ve etkisini pekiştirmek konularında adımlar atmayı hedeflemiştir (Mayer, 2000: 86).

4. Vatikan-Afrika Kıtası İlişkileri

Afrika kıtası, Hristiyanlık üzerinde sahip olduğu derin etkiyle diğer bölge ve kıtalardan farklı bir konumda bulunmaktadır. Özellikle Hristiyanlık ve Papalık tarihinde önemli dönüm noktaları ve kırılmaları, Afrika merkezli düşünsel altyapısıyla beslenerek, Katolik dünyada köklü değişikliklere neden olmuştur.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Öncelikle Hristiyanlıktaki en önemli kararlardan biri sayılan Kilise dilinin değiştirilmesi Afrika kökenli bir Papa'nın harekete geçmesi ile olmuştur. Roma Libyası'nın önemli şehirlerinden biri olan Leptis Magna'da dünyaya gelen Papa I. Victor (189-198) Katolik Kilisesi'nin resmi dilini, Hristiyanlığı Yahudi etkisinden kurtarmak amacıyla Yunancadan Latinceye çevirmiştir. Böylelikle Hristiyanlığın Doğu-Batı olarak bölünmesine giden yolda en önemli adımlardan biri Papa I. Victor tarafından atılmıştır (Çoban, 2020: 37).

Papalık makamını ileriki süreçte oldukça zorlayacak olan Papalık'a yönelik ilk itirazlar da Afrika'dan gelmiştir. Papa'nın kendisini Katolik Kilisesi ile bir tutamayacağını belirten Kartaca Piskoposu Aziz/Saint Cyprien Papalık makamını kabul etmemiş ve dolayısıyla dönemin Papası Corneille (251-253)'i kabul etmediğini ifade etmiştir (Işık, 2001: 32).

Hristiyanlığın en önemli dönüm noktalarından biri olan İznik Konsili'nin gerçekleştirilmesi ve akabinde Hristiyanlığın Roma eksenine kayması da yine Afrika kıtasında doğan muhalif akımlar sayesinde olmuştur. O dönem itibarıyla Hristiyanlığın artık serbest bir şekilde kabul edilip, temsil edilebilmesiyle birlikte Katolik Kilisesi içinde farklı sesler de yükselmeye başlamıştır. Hristiyanlıktaki Hz. İsa'nın Tanrı olduğuna dair görüşe aykırı iki görüş Afrika kıtasından yükselmiştir. Din adamlarının hatasız olması gerektiğini savunan Donatizm ve Hristiyanlık'taki teslis inancındaki Baba-Oğul-Tanrı arasındaki ilişkiye farklı bir yaklaşım getiren Aryuşçuluk Hz. İsa'nın Tanrı olmadığını vurgulayarak, genel görüşe karşı çıkmışlardır. Aryus ve onu destekleyenlerin güç kazanması üzerine Roma İmparatoru 325 yılında Hristiyanlığın ilk konsülü olan İznik Konsülü'nü toplamıştır (Çoban, 2020: 45).

Afrika merkezli başlayan Hristiyanlıktaki tartışmalar, yine Afrika'daki dini unsurların birbirleri ile mücadelesi neticesinde Hristiyanlığın Roma eksenli bir hüviyet kazanmasına sebep olmuştur. Aryuşçuluk ile başlayan tartışmalar neticesinde toplanan İznik Konsülü'ndeki kararlar Aryus'un en büyük düşmanı olan İskenderiye Piskoposu Athanasius'un gayretleriyle Aryus'un aleyhine olmuştur. Bunun neticesinde Roma Kilisesi'nin metropolitan yani diğer kiliselere göre Antakya ve İskenderiye kiliseleri ile birlikte üstün konuma oturmuştur (Çoban, 2020: 46). Görüldüğü üzere Papalık makamında öze ilişkin olan ve Hristiyan dünyanın geleceğini şekillendiren düşünce ve eylemlerin Afrika merkezli olması dikkat çekicidir. Ancak İslam'ın yükselişi, Avrupa merkezli gelişmeye başlayan Hristiyanlık, dünya siyasi ve ekonomik gücünün kuzeye kayması gibi nedenler Papalık nezdinde Afrika kıtasının önemini her geçen gün azaltmıştır.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Avrupalı güçlerin Afrika'yı sömürge objesi olarak keşfetmesi ile birlikte, kıta Hristiyanlık için bir araç olmaktan öteye gidememiştir. Özellikle Avrupalı sömürge güçlerinin misyonerlik üzerinden Afrika ülkelerinde etki tesis etmesi tarihte yerini almıştır. 20. yüzyıl ile birlikte Afrika kıtasının yerel dinleri bir gerileme içine girmiş, söz konusu dinlerin yerini İslam ve Hristiyanlık almaya başlamıştır (Sherwood, 2018). Koloni güçlerinin de kendi çıkarları doğrultusunda misyonerlerden faydalanmaları ve bu ekseninde Hristiyanlığı desteklemeleri Hristiyanlığın modern Afrika'daki etkisine katkı yapmıştır (Mayer, 2000:78).

Çalışmanın da konusu olan Vatikan-Afrika kıtası ilişkileri ekseninde kurumsal ilişkiler ise II. Vatikan Konsili'nden sonra kurulmuştur. Katolik Kilisesi'nin Soğuk Savaş koşullarında yeni dünyaya adaptasyonu sağlamaya yönelik attığı bir adım olarak II. Vatikan Konsili kısa vadede Afrika'da bir etki yapmamasına rağmen, orta ve uzun vadede kıtadaki dekolonizasyon süreci ve dünya sisteminin de etkisiyle kurumsal bir yapıya bürünmüştür.

Afrika'da anti-kolonyalist mücadelenin olduğu bir dönemde yapılan konsil neticesinde, sömürge sonrası döneme hazırlanan bir kilise anlayışının ortaya çıktığı söylenebilecektir (Mayer, 2000: 77). Keza aynı dönem, Soğuk Savaş'ın da en tepe noktasına doğru tırmandığı bir dönemdir. II. Vatikan Konsili'nin Afrika ülkelerindeki dekolonizasyon süreci boyunca yapılması, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinde yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Öncelikle konsile Afrikalı din adamlarının katılması Roma için yeni bir dönemi ifade etmiştir. Avrupa sömürgeciliğinin sona erdiği dönemde Hristiyan zenci din adamlarının konsilde Afrika kıtasını temsil etmesi, Vatikan-Afrika ilişkilerinde “Yeni Afrika” terimini ön plana çıkarmıştır (Borusso, 2014: 99).

1962 yılında gerçekleştirilen II. Vatikan Konsili'ne katılan 2381 din adamından 273'ü Afrika ülkelerinden gelmiştir. Ancak siyah ırk etkisi sadece Afrika'dan gelenlerle sınırlı kalmamıştır. Bunların yanında birçoğu kıtadan gelen 77 Afrika kökenli din adamı da Konsile katılmıştır. Konsil neticesinde oluşturulan kurullara Afrika'nın farklı ülkelerinden psikoposlar temsilci olarak atanmıştır. Konsil boyunca, Afrikalı din adamlarının ana gündem maddeleri ekonomik ve sosyal problemler, ırk ayrımcılığı ve sömürgeciliğin yarattığı problemler olmuştur (Borusso, 2014: 100).

II. Vatikan Konsili'ne katılan Afrikalı din adamları sadece sayı olarak değil etki olarak da varlık gösterememişlerdir. Ancak II. Vatikan Konsili'ne kadar daha çok Avrupa merkezli bir kilise anlayışına sahip ve teorik olarak altyapısı gelişmemiş, bölgeye/yerele özgü bir Hristiyanlığına

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

sahip olmayan Afrika kıtasının konsilde varlık gösterememesi de normal karşılanabilecektir (Orobator, 2013: 288-289). Keza II. Vatikan Konsili'nin yapıldığı sırada Vatikan ile Afrika ülkelerindeki kiliseler arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur. Ayrıca konsile katılan Afrikalı din adamlarının birçoğu Avrupa merkezli bir bakış açısıyla yetiştirilmiş, Avrupa altyapısına sahip insanlardan oluşmuştur. Konsilde Afrika organizasyonunu yapan kişi bile Hollanda asıllı bir beyaz olan ve misyoner olarak kıtaya gelen Joseph Blomjous olmuştur (Magesa, 2012: 7).

Konsil sırasında gündeme gelen ve hakkında kararlar alınan konulardan biri de misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Bu noktada, Afrika ülkelerinde dekolonizasyon süreci devam ederken, sömürgecilik tarihi ile özdeşleşen misyonerlik faaliyetlerinin Afrikalılar nezdinde olumsuz bir etki yapacağı aşikardır. Dolayısıyla Vatikan, özellikle Afrika'daki misyonerlik faaliyetleri ile ilgili olarak çeşitli adımlar atmıştır. Öncelikle Uganda'da 1886 yılında o dönemki Buganda kralı Kabaka Mwanga II tarafından öldürülen Ugandalı 18 Katolik aziz ilan edilmiştir. Ayrıca Vatikan, misyonerlik kavramına yeni bir boyut getirmiş, bu kapsamda misyonerlik faaliyetlerini sömürgecilik döneminde ele alındığı şekliyle “medenileştirme” kavramından, tamamen İncil öğretisi eksenine kaydırmıştır (Borusso, 2014: 100). Ancak aziz ilan edilen Katolik şehitlerin öldürülme sebebine ilişkin olarak, Kral Kabaka Mwanga II tarafından, beyazların misyonerlik faaliyetleri adı altında gerçekleştirdiği sömürgecilik faaliyetleri olduğu iddia edilmiştir (Visituganda, 2022). Benzer şekilde misyonerlik kavramının Afrika'daki olumsuz algısının, II. Vatikan Konsili'nde değiştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Konsil boyunca Afrika özeline ilişkin sayılabilecek kararların günün şartlarına uygun hale getirildiği görülmektedir.

II. Vatikan Konsili'nde birçok dini kararın yanında Katolikliğin etki alanı anlamında farklı dinlerle ilişkiler bağlamında Nostra Aetate Bildirisi, çalışmanın konusu olan Kilise-Afrika kıtası ilişkileri bağlamında önem arz etmektedir. Katoliklerin diğer semavi dinlerin yanısıra kıtadaki dinlerle de iletişime geçmesi temeli üzerine kurulu olan bu ilişki biçimi, orta ve uzun vadede Katolik Kilisesi'nin Afrika'daki etkisine olumlu yansarak dış dünyaya açılım konusunda önemli bir adım olarak görülebilir (Taşpınar, 2011: 116). Dahası, son dönemde Afrika'daki Hristiyan sayısındaki artışın da bu ilişki biçiminin neticesi olduğu söylenebilir. Keza Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili neticesinde yayınlanan kararnameler ile birlikte misyonerlik faaliyetleri modern dünya ile uyumlu hale getirmeye çalışmış, Katolik Kilisesi'ne yeni din adamı kazandırma amacı çerçevesinde dış dünya ile iletişim artmıştır. Bununla birlikte, Katolik Kilisesi'nin farklı dinlerle ilişkileri bağlamında ele alınan kararlar gereği Afrika dinleri yok sayılmıştır. Kilise farklı din olarak

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

İslam, Yahudilik, Budistlik ve Hinduizm gibi kapsayıcılığı fazla olan dinler ile ilgilenmiştir. Bu süreçte kıtadaki Hristiyanlık, Vatikan için yerel bir yapılanma olarak görülmüştür (Magesa, 2012: 9). Avrupa merkezli şekillenen Konsil, özgürleşme sürecini yaşayan ve bu doğrultuda gayret gösteren Afrika için, üstten alta doğru şekillenen bir yapı olmuştur. Dolayısıyla II. Vatikan Konsili, kıta için yapıldığı dönem itibarıyla kısa vadede doğrudan bir etkide bulunmamış, ancak uzun vadede Afrika'daki diğer dinlere ulaşılmıştır.

Papa VI. Paul (1963-1978), 1969'da Uganda'nın başkenti Kampala'yı ziyaret etmiştir. Afrika'yı ziyaret eden ilk Papa olmasının yanında diplomatik anlamda ülke ziyaretleri yapan ilk Papa özelliğini de taşımaktadır. Dönem itibarıyla dekolonizasyon sürecinin başladığı, başta Afrika ülkeleri olmak üzere dünyada Avrupa egemenliğinin azaldığı yıllarda, Papa'nın Afrika ziyareti önemlidir.

Soğuk Savaş sonrası Hristiyan coğrafya ile uğraşan Vatikan'ın bir diğer uğraş alanı da Kuzey-Güney çatışması ile bağlantılı olarak fakirlik üzerine olmuştur. II. Vatikan Konsili ve hemen akabindeki on yılda fakirliğin giderilmesi, gelişme ve sosyal olaylarla ilgilenen Vatikan, gelişmiş ve gelişmekte ülkeler ile ilişkilerinde temel argümanını ekonomik ve sosyal olgular üzerine inşa etmiştir (Evans, 1992: 29). Soğuk Savaş'ın bitişi ile başlayan yeni politik sistemde Vatikan, dünyadaki en eski yapılardan biri olmanın kapsayıcılığı ile birlikte gözle görülür şekilde aktif bir aktör haline gelmiş, Kutsal Makam'ın yumuşak gücü ekseninde Afrika kıtası ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştır.

II. Vatikan Konsili ile birlikte Afrika Hristiyanlığı ve Kilisesi anlayışı öne çıkmıştır. Buna ek olarak Hristiyanlığın Latince dışında dillerle pratiğine geçmesi ile birlikte Afrikalı Hristiyanlar ile Vatikan arasında Latince dışında Afrikalıların anlayabildiği diller vasıtasıyla iletişim kurulmuştur (Orobator, 2013: 290-291). Böylelikle teoriden pratiğe geçecek olan ilişkinin ilk uygulamaları Konsil sonrası görülecektir. Bu kapsamda II. Vatikan Konsili sonrasında yerelleşme faaliyetlerini hızlandıran Kilise, Latin Amerika, Afrika ve Asya'da küçük Hristiyan toplulukların gelişmesi için kurumsal faaliyetlere girişmiştir.

Yine aynı dönemde Afrika ülkelerindeki dekolonizasyon süreci ve sonrasında başlayan iç karışıklıklar neticesinde, kıtada görev yapan birçok misyoner saldırıya uğramıştır. Öldürülen misyonerler daha çok casusluk, hükümetle iş birliği gibi nedenlerle şiddete maruz kalmışlardır. Bu nedenden dolayı da Afrika'da faaliyet gösteren misyoner hareketler, yeni kıtaya uyum çerçevesinde

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

değerlendirmeler yapmışlar, üniversitelerde misyonerlik çalışmaları adı altında kürsüler kurarak yeni döneme adapte olmaya çalışmışlardır (Borusso, 2014: 102-103).

II. Vatikan Konsili Afrika kıtasında bir uyanışa neden olmuştur. Konsil’de doğrudan Afrika ile ilgili bir durum ele alınmamasına rağmen, Konsil sonrası Afrika’da kendine özgü bir Katoliklik anlayışı ortaya çıkmıştır. Afrika dilleri, kültürü, renkleriyle dinde Afrikanizasyon dönemi başlamıştır. Bu durum dini anlamda olsa da Afrika’daki Katoliklik algısının uzun dönemli psikolojik altyapısını hazırlamıştır (Sundkler ve Steed, 2004: 1023).

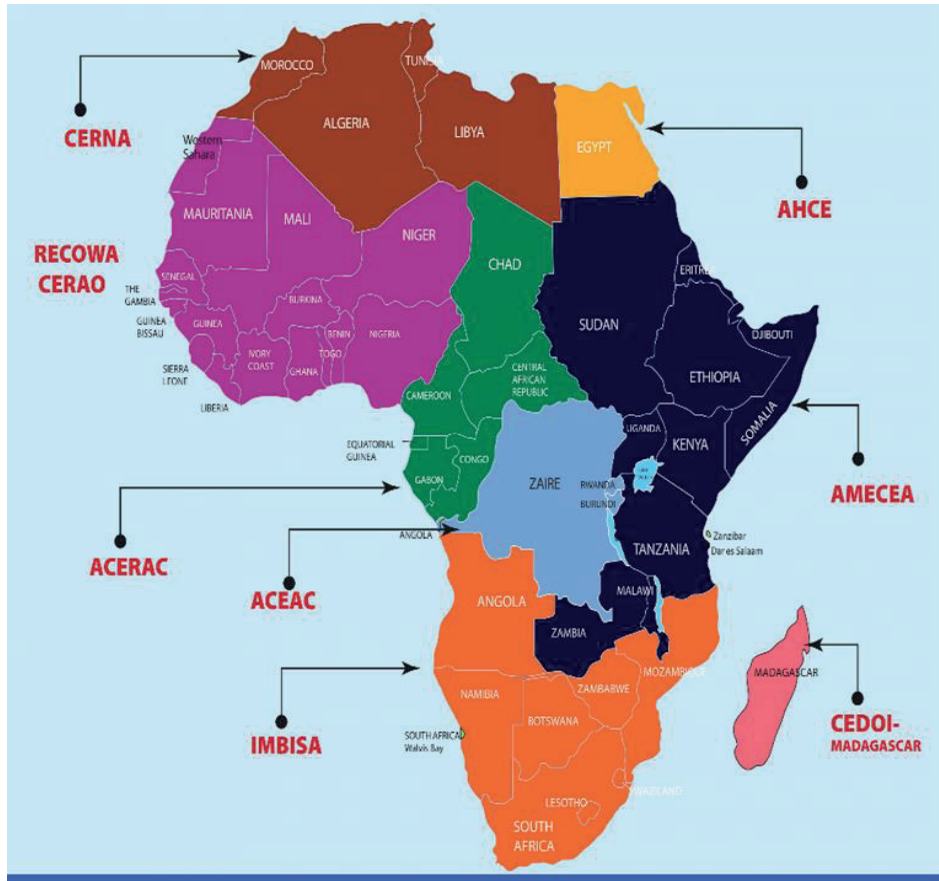
1974 yılında gerçekleştirilen dünyadaki tüm piskoposları bünyesinde toplayan Genel Sinod’ta (Hristiyanlıkta, kilise temsilcilerinin çeşitli konuları tartışmak ya da karara bağlamak üzere toplandığı meclis) İncil’in öğretilmesi üzerine görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu Sinod ile birlikte, daha önce başlamış olan Afrika’daki kimlik ve özgürlük uyanışıyla da bağlantılı olarak Afrika ülkelerindeki Katolik nüfusta Avrupa merkezli Vatikan/Kilise anlayışına karşı bir hareketlenme başlamıştır. Siyasi olarak sömürgeci güçlere karşı mücadele vermiş olan/veren Afrika devletlerine kıtadaki Katolik Kiliseleri de eklenmiş ve aynı şekilde Avrupa merkezli kilise yapılanmasına karşı seslerini yükseltmeye başlamıştır (Magesa, 2012: 9).

II. Vatikan Konsili’nde temelleri atılan ve Kilise-Afrika kıtası ilişkilerinin ele alacağı bir forum kurmak üzerine bir anlayışla kurulan “Afrika ve Madagaskar Piskoposluk Konferansları Sempozyumu (The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM)” Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinde ilk kurumsal adım olmuştur. Afrika’yı ziyaret eden ilk Papa olan VI. Paul’un Temmuz 1969 tarihinde Uganda/Kampala ziyareti sırasında SECAM’ın başlangıcı yapılmış ve kurumsal anlamda Afrikalılık üzerine inşa edilen bir Katolikliğin ilk adımı atılmıştır. Merkezi Gana/Akra’da bulunan SECAM’ın resmi dilleri İngilizce, Fransızca ve Portekizcedir (SECAM, 2022a). SECAM bünyesinde sekiz adet bölgesel konferans/birlik barındırmaktadır (SECAM, 2022b):

- Mısır Katolik Hiyerarşi Meclisi (Assembly of the Catholic Hierarchy of Egypt-AHCE),
- Orta Afrika Piskopos Konferansları Birliği (Association of Episcopal Conferences of Central Africa-ACEAC),
- Orta Afrika Bölgesi Piskoposluk Konferansları Birliği (Association of Episcopal Conferences of Central Africa Region-ACERAC),

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

- Doğu Afrika Üye Piskoposluk Konferansları Birliği (Association of Member Episcopal Conferences of Eastern Africa-AMECEA),
- Güney Afrika Piskoposlarının Bölgeler Arası Oturumu (Inter-Regional Meeting of the Bishops of Southern Africa-IMBISA),
- Hint Okyanusu Piskoposluk Konferansları-Madagaskar (Madagascar-Episcopal Conferences of the Indian Ocean-CEDOI),
- Kuzey Afrika Bölgesel Piskoposluk Konferansı (Regional Episcopal Conference of North Africa-CERNA),
- -Batı Afrika Bölgesel Piskoposluk Konferansı (Regional Episcopal Conference of West Africa-RECOWA/CERAO)

Resim 1. SECAM birliklerini gösteren bir tasnif (SECAM, 2022b).

SECAM'ın kurulmasının yanında, SECAM bölgesel konferansları kapsamında yer alan AMECA ise kıtada Katolik Kilisesi'nin geleceğine yönelik 1973 yılında Nairobi'de yaptığı

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

toplantıyla birlikte Katolik Kilisesi'nin kıtadaki 1980'li yıllarda uygulanacak planlamalarını yapmıştır. Bu planlamalarla birlikte Afrika'daki Katoliklik anlayışının yerele özgü bir şekle kavuşturularak, Avrupa merkezci bakış açısından kurtulması yolunda önemli bir adım atılmıştır (Magesa, 2012: 10).

SECAM ile birlikte Afrika içinde Katolik kiliseleri teolojik açıdan gelişim kaydederken aynı zamanda daha yapısal ve işlevsel bir hale bürünmüştür. Kıtadaki kiliselerin kendi içsel kurumsallığında büyük bir adım atarak, güçlü ve ortak hareket etme kabiliyetine kavuşması ile birlikte, Vatikan da kıtadan yükselen Afrika Sinodu taleplerine kayıtsız kalamamıştır (Vatican, 2022a). Afrikalı din adamlarından özellikle 1980'li yıllarda Afrika Sinodu'nun oluşturulması yönünde talepler gelse de 1989'un sonuna kadar Papa'dan olumlu bir dönüş alınmamıştır. 1989 yılında Papalık, birkaç yıl içinde kıtaya özgü bir sinodun toplanabileceğini belirtmiştir. Bu kapsamda Afrikalıların isteği 1994 yılında gerçekleşmiş ve kıtadan gelen 200 din adamının katılımıyla Roma'da I. Afrika Sinodu yapılmıştır (Sundkler ve Steed, 2004: 1024).

10 Nisan-8 Mayıs 1994 tarihleri arasında Roma'da Saint Peter Kilisesi'nde Afrika'dan gelen din adamlarının katılımı ile gerçekleştirilen I. Afrika Sinodu, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin resmi olarak kurumsal zemine oturtan en önemli gelişme olmuştur. I. Afrika Sinodu'nda Genel Piskoposlar tarafından hazırlanan ve Lineamenta olarak anılan, toplantılar/görüşmeler sırasında fikir alışverişinde bulunmak için hazırlanan 81 sorudan oluşan metinler ekseninde ele alınan konular tartışılmıştır (Vatican, 2022b).

Bu konular kapsamında, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin dini boyutunun dışında, Afrika ülkelerindeki diğer dinler ile Katoliklerin ilişkisi, Afrika'nın Vatikan ve Papadan beklentileri, sosyal duruma ilişkin detaylı bilgi alışverişi gibi konular ele alınmıştır. Gelecek dönemde kıtada Kilise'nin ve evanjelizasyonun görüşüldüğü toplantılarda, din dışında kıtanın kolonyal geçmişine bağlı yaşadığı sıkıntılar, Afrika kültürü, zengin kaynaklarına rağmen yaşadığı fakirlik gibi kıtanın özüne ilişkin konular da tartışılmıştır (Vatican, 2022a). Temel olarak bir sonraki adımdan önce atılan ilk ve detaylı adım olarak görülebilecek I. Afrika Sinodu ile birlikte Vatikan, Afrika ülkeleriyle artık bir devlet olarak da pragmatik ve kurumsal bir ilişki biçimi kurmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinin hemen akabinde yapılan Sinod, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin Milenyum çağına hazırlanması biçiminde gelişmiştir. Daha önce de ifade edilen diğer dinlerle ilişki kapsamında özellikle İslam konusu detaylı olarak görüşülmüştür. Diğer dikkat çekici bir nokta da

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Afrika kültürüne özgü sosyal yaşam, evlilik, kadının statüsü, ritüeller gibi temel konuların Katoliklik açısından ele alınması olmuştur (Vatican, 2022c).

Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerini 2000’li yıllara hazırlamak için stratejik planlama yapılan I. Afrika Sinodu sonrası, 15 yıl sonra, 2009 yılında II. Afrika Sinodu, Vatikan’da gerçekleştirilmiştir. 2006 yılında Lineamentası hazırlanan Sinod için ele alınacak konulara bakıldığında; 1994 sonrası dönemdeki negatif ve pozitif gelişmelerin yanında daha çok sosyolojik, ekonomik, kültürel ve politik konuların ön planda olduğu görülecektir. Bunların yanında İslam dinine de ayrı bir başlık açılmıştır.

Afrika’nın önemine vurgu yapılan Lineamenta’da, bazı bölgelerdeki çatışmaların yumuşaması, kadınların statüsü, yolsuzluğun üzerine gidilmesi konularını pozitif olaylar olarak ele alırken; Afrika ülkelerinin her geçen gün fakirleşmesi, AIDS, gelir adaletsizliği gibi kıtanın kronik sorunları olumsuz olarak ifade edilmiştir. Küreselleşme olgusuna da vurgu yapılmış, Afrika kültürü ile küreselleşme arasındaki etkileşim vurgulanmıştır.

Bu hususlar ışığında 2009 yılında gerçekleştirilen II. Afrika Sinodu’nda ilk olarak geçmişten o güne kadar olan kurumsal ilişkiler incelenmiştir. Lineamentadaki konular bağlamında işleyen süreçte, I. Afrika Sinodu’nun aksine daha fazla sosyo-politik konular ön planda olmuştur. Afrika’nın mevcut durumundaki olumsuzluğa vurgu yapılırken, sömürge dönemine ait çok yüzeysel atıflar ile post kolonyal dönemde ortaya çıkan devletlerin başarısızlığı hususları ifade edilmiştir. Afrika’da barışın sağlanmasının her zamankinden daha önemli olduğunun vurgulanması ile biten II. Afrika Sinodu, yeni dünya düzeninde kıtanın artan önemini göz ardı etmemiştir (Vatican, 2022d).

Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal zeminde ikinci önemli adımı olan II. Afrika Sinodu’ndan sonra günümüze kadar herhangi bir Afrika Sinodu yapılmamış olsa da bir devlet olarak Vatikan’ın Afrika ülkelerindeki faaliyetleri hız kesmeden devam etmektedir. Vatikan’ın elçilik statüsünde faaliyet gösteren ve Apostolic Nunciature olarak ifade edilen diplomatik misyonları halihazırda 31 ülkede hizmet vermektedir. Bunun yanında Kutsal Makam’ın Afrika Birliği’nde gözlemci statüsü de bulunmaktadır. Ayrıca Vatikan yumuşak güç anlamında kullandığı en etkili araçlardan biri olan insani yardımları da, yönetiminde doğrudan söz sahibi olduğu Katolik insani yardım kuruluşu olan Caritas International aracılığı yapmaktadır (Rieck ve Niebuhr, 2015:

54). Caritas, Afrika'da 31 ülkede piskopos ve papazların yönlendirmesi ile gönüllülük esasıyla faaliyet göstermektedir (Caritas, 2022).

SECAM tarafından organize edilen ve 5-8 Aralık 2019 tarihleri arasında Nijerya'nın Enugu kentinde gerçekleştirilen Pan-Afrika Katolik Kongresi'nde, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsallaşma süreci incelenmiştir. Afrika Kilisesi'ne yönelik teolojik ve teorik bir alt yapı güçlendirmesi üzerine inşa edilen kongrede, Afrika'daki Katolik Kilisesi'nin politik alanda da etkin olması gerektiği ifade edilmiştir (Pan-African Theology and Pastoral Network, 2019). İlk Pan-Afrikan Katolik Kongresi olması açısından önemli olan faaliyet, Afrikalı Katolikler açısından Afrika Kilisesi için bir dönüm noktası olarak görülmüştür.

Bunların yanısıra kıtanın sorunlarına Papa'nın karizmatik liderliği ekseninde barışçıl söylemlerle yaklaşan Vatikan, uygulamada sıkıntılar yaşamaktadır. Nüfusunun %90'ı Hristiyan olan Ruanda'da meydana gelen iç savaşta yaşanan katliamlar göz önünde bulundurulduğunda Kilise'nin etkisiz kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte sadece dini bir kökene dayanmayan savaşlarda etkisiz kalan Kilise, Roma merkezli faaliyet gösteren ve Mozambik için başlatılan siyasi çözüm arayışlarında önemli bir rolü olan Sant' Edigio Katolik Topluluğu gibi oluşumlar aracılığı ile politik aksiyomların içinde yer almıştır (Mayer, 2000: 90).

Yine de Vatikan'ın açılım politikasından sonra artan faaliyetleri çerçevesinde Papa 2. John Paul'ün 90 ülkeye ziyarette bulunması, özellikle 1979'daki Polonya, 1998'deki Küba ziyaretleri ile 2000 yılındaki İsrail ziyareti, komünizm, Arap-Yahudi çatışması gibi konularda geniş yankı uyandırmıştır (Mayer, 2000: 87).

Sonuç

Papa açıklamaları, ziyaretleri, söylemleriyle dünyanın en önemli gündem belirleyici figürlerinden biridir. Hristiyan dünyasındaki ağırlığıyla kamuoyunu etkileme gücüne sahip olmasının yanında, kamu diplomasisi yürütme anlamında da özel bir yere sahiptir. Bu noktada devlet ve ulusal çıkar ilişkisinde, Vatikan'ın ulusal çıkar anlamında bir beklentisi olmadığı için Papa'nın da yürüttüğü faaliyetler daha kapsayıcı olmakta, dolayısıyla kamu diplomasisi genele yayılmaktadır. Zira Vatikan'ın açılım politikasından sonra artan faaliyetleri çerçevesinde Papa 2. John Paul doksan ülkeyi ziyaret etmiştir. 1979'daki Polonya, 1998'deki Küba ziyaretleri ile 2000 yılındaki İsrail ziyareti, o günün koşullarında dünyada çok önemli bir olay olarak görülmüştür.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Değişen dünya koşulları nedeniyle Avrupa'da din merkezli bakış açısı azalmaktadır. Devletlerin zaten din ile olan ve net çizgilerle belirlenmiş ilişkilerinin yanında, Avrupa'daki bireylerin de din ile ilişkileri Hristiyanlığın Avrupa'daki geleceğini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan Kilisenin kendine yeni hedefler belirlemesi olası görünmektedir. Keza Katolikliğin en önemli merkezlerinden biri olan İsviçre bile papazlık için Afrika ülkelerinden alım yapmaktadır (Mayer, 2000: 76). Dolayısıyla, Kilise için Afrika uzun dönemli bir yatırım olarak da ele alınabilecektir. Kilise Avrupa'daki konumundan feragat etmeden hem ekonomik kaynak hem de insan kaynağı açısından zengin Avrupa'ya yakın bir kıta olarak Afrika'yı uzun dönemli bir politik üs haline getirebilecektir.

Kaldı ki Kilise'nin Afrika'daki en önemli yapılanması olan SECAM, her ne kadar Afrikalı Hristiyanlık bilincine vurgu yapsa da resmi dil olarak eski sömürgecilerin dilleri olan İngilizce, Fransızca ve Portekizceyi kullanmaktadır. Hiçbir Afrika diline atıf yapılmayan Afrika Kilisesi'nin, Vatikan'ın Avrupa merkezli olan ancak çok da dillendirilmeyen anlayışı etkisinde olduğu söylenebilecektir. Zira kıta ile ilgili Sinodlarda da sömürge faaliyetlerine olumsuz atıflar yapılırken dahi gizli özne üzerinden yapılan vurgular dikkat çekici olmuştur.

Benzer şekilde Sinodlar kapsamında Afrika'nın siyasi, sosyolojik ve ekonomik durumundaki olumsuzluklar genelde kıta devletlerine mal edilmekte, sömürge döneminde özellikle misyonerler aracılığı ile gerçekleştirilen sömürge faaliyetlerine değinilmemektedir. Ekonomik durum hakkında Afrika pazarına vurgu yapılırken, isim vermeden kıtadaki kaynakların Afrikalı devletlerce kullanılması konusu da ele alınmıştır. Ancak son dönemde özellikle Çin'in kıtadaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, tıpkı Soğuk Savaş döneminde Vatikan'ın Sovyet karşıtı faaliyetlerde olduğu gibi yeni dünya düzeninde de Çin karşıtı bir pozisyon alabileceği söylenebilecektir.

Afrika kıtasının sorunlarına Papa'nın liderliği bir yere kadar etki edebilmiştir. Kıtanın özüne ilişkin sorunlar karşısında Papalık etkili bir konumda olamamıştır. Vatikan'ın Afrika açılımı daha çok Hristiyanlık ekseninde olmuş, ancak politik aksiyon almak konusunda daha temkinli hareket etmiştir. Bu çerçevede teoride yapılan açılım Afrika'daki sorunların çözümünde çekimser bir hal alarak uygulamaya konulma konusunda etkili olamamıştır. Bu konuda en göze çarpıcı örnek Ruanda'daki soykırım sırasında olmuştur. Manevi gücünün etkisi ile Ruanda'da yaşananlarda etkili bir rol oynayabilecek Papa, %98'i Hristiyan olan ülkede soykırıma engel olamamıştır. Bununla

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

birlikte Ruanda’da yaşananların dini bir saikle değil, etnik bir refleksle yaşandığı da göz ardı edilmemelidir.

Avrupa’da sayısal anlamda güç kaybeden Katoliklik, Afrika’da tam tersi şekilde hem sayısal hem de etki anlamında önem kazanmıştır. Rahipliğe yeni atanan Katolik sayısında Afrika ülkeleri en yüksek orana sahiptir. Afrika halklarının kiliseye olan yöneliminin temelinde yine Afrika’nın temel sorunları vardır. Sivil toplum ve devlet gibi kavramlara olan güvenin çok az olduğu kıtada, Kilise etkisini arttırmakta ve örgütlenme düzeyi ile güç kazanmaya devam etmektedir. Bu bakımdan tamamen müreffeh olan bir Afrika’nın Hristiyanlığı sahiplenme oranının nasıl olacağı da ayrı bir tartışma konusu olacaktır. Dolayısıyla, kıtada kilise-birey ilişkisinin incelerken kıtanın halihazırdaki olumsuz koşullarından bağımsız ele almak tek taraflı bir bakış açısı olacaktır.

Afrika yerel dinlerinin yerini alan İslam ve Hristiyanlık, çatışma potansiyelini de içinde barındırdığından, Katolik Kilisesi için hem dini hem de siyasi açıdan zorlayıcı bir süreç beklenebilecektir. Afrika kıtasındaki eğitim düzeyi, yoksulluk, istikrarsızlık, kıt kaynaklar gibi olgular düşünüldüğünde çatışma zemini her zaman hazır bulunmaktadır. Böyle bir ortamda, Afrikalı Hristiyan ve Müslümanlar arasında halihazırda devam eden ve gelecekte olması muhtemel çatışmalar/anlaşmazlıklar çerçevesinde Vatikan barış ve savaş ekseninde ciddi bir sınav vermek durumunda kalabilecektir. Zira Müslüman, Hristiyan ve başka dinlere mensup insanların birlikte yaşadığı kıtada, uluslararası güç mücadelesi ekseninde her zaman çatışmaya açık bir zemin bulunmaktadır. Vatikan’ın da bir devlet olarak, devam eden güç mücadelesinin bir tarafı olarak takınacağı tutum, Hristiyanlığın kıtadaki geleceğine ilişkin olumlu/olumsuz anlamda bir etkide bulunacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışmada Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal bir zemine oturma süreci incelenmiş ve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, çalışmada tarihsel süreç içinde bir devlet olarak Vatikan’ın Afrika’da dini söyleminin yanında politik faaliyetleri ele alınmıştır. Papa’nın konumu gereği dini yapıdan tamamen arındırılmayacak bir durumda olan Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin temelinde salt dini bir bakış açısı olmadığı görülecektir. Ayrıca Hristiyan dünya ile Afrika ilişkilerinin incelenmesinin sadece dini ya da sömürge dönemdeki misyoner faaliyetlerin incelenmesi üzerinden yapılması da Avrupa merkezli gelişen Katolikliğin kıtada hali hazırda yarattığı etkiyi göstermesi açısından yetersiz kalabilecektir.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Vatikan'ın Afrika kıtasına yönelik tesis ettiği kurumsallaşma süreci hakkında bir çerçeve çizen bu çalışma ile birlikte, daha detaylı bir çalışmaya konu olabilecek SECAM, AMECA gibi kurumsal yapıların kıtadaki yerel faaliyetlerinin incelenmesi, Vatikan'ın kıtadaki barış, adalet, uzlaşma konularındaki bölgesel girişimlerinin araştırılması gibi konular ele alınabilecektir.

Kaynakça

- Borusso, P. (2014). Catholic Italy and Post-Colonial Africa: the New Subjects of an Informal Commitment in the 1960s. *Cahiers de la Méditerranée*, 88, 99-111.
- CARITAS. (2022). *The Caritas in Africa*. <https://www.caritas.org/where-caritas-work/africa/>
- CIA. (2022). *The World Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vt.html>
- Çoban, B. Z. (2020). *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Encyclopaedia Britannica. (2022). *Lateran Treaty*. <https://www.britannica.com/event/Lateran-Treaty>
- Evans, E. (1992). The Vatican's Foreign Policy after the Collapse of Soviet Communism. *World Affairs*, 155(1), 27-30.
- Güllü, R. E. (2019). Vatikan'ın Devletleşmesi ve Türk Kamuoyu. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 36, 1-28.
- Işık, H. (2001). *Günümüzde Papalık Teşkilatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Krákorová, I., ve Österreicher, J. (2015). The Holy See As a Soft Power. *International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts*. Albena-Bulgaristan
- Magesa, L. (2013). An Overview of 50 Years of Vatican II And The Church in Africa. *Theological Studies*, 74(2), 284-301.
- Matlary, J. H. (2007). The just peace: The Public and Classical Diplomacy of the Holy See. *Cambridge Review of International Affairs*, 14(2), 80-94.
- Mayer, J. F. (2000). II. Vatikan Konsili'nden sonra Hıristiyan Dünyasındaki Yeni Temayüller ve Gelişmeler. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 9, 75-112.
- Orobator, A. E. (2013). After All, Africa is Largely a Nonliterate Continent: The Reception of Vatican II in Africa. *Theological Studies*, 74(2), 284-301.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

- Rieck, C. E. ve Niebuhr, D. (2015). Microstate and Superpower-The Vatican in International Politics. KAS International Reports. Konrad Adenauer Stiftung (s. 38-60). <https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/articles>
- SECAM. (2022a). *About SECAM*. <https://secam.org/about-secam/>
- SECAM. (2022b). *Regional Conferences of SECAM*. <https://secam.org/regional-conferences-of-secam/>
- Sherwood, H. (2018, 27 August). How many believers are there around the world? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2018/aug/27/religion-why-is-faith-growing-and-what-happens-next>
- Sundkler, B. ve Steed, C. (2004). *A History of the Church in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taşpınar, İ. (2011). Katolik Kilisesi'nin Modern Dünyaya Uyumu: II. Vatikan Konsili ve Katoliklerin Yakla. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(2), 107-120.
- Vatican. (2022a). *Post-Synodal Apostolic Exhortation Ecclesia In Africa Of The Holy Father John Paul II To The Bishops Priests And Deacons Men And Women Religious And All The Lay Faithful On The Church In Africa And Its Evangelizing Mission Towards The Year 2000* http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_14091995_ecclesia-in-africa.html
- Vatican. (2022b). Synodus Episcoporum Special Assembly for Africa of the Synod of Bishops 10 April-8 May 1994. http://www.vatican.va/news_services/press/sinodo/documents/bollettino_13_speciale-africa-1994/documenti/13_speciale-africa-1994_lineamenta.html
- Vatican. (2022c). Special Assembly For Africa of The Synod of Bishops 1994 http://www.vatican.va/news_services/press/sinodo/documents/bollettino_13_speciale-africa-1994/documenti/13_speciale-africa-1994_instrumentum-laboris.html
- Vatican. (2022d). *The Church in Africa in Service to Reconciliation, Justice and Peace 2009*. <http://www.vatican.va>

Pan-African Theology and Pastoral Network. (2022). *Congress 2019*.
<https://panafricantheologyandpastoralnetwork.org/congress-2019/>

Visit Uganda. (2020). *Uganda Martyrs Trailer*.
https://www.visituganda.com/downloads/Uganda_martyrs_trail.pdf

Bölge Çalışmaları Dergisi**Araştırma Makalesi****Cilt: 2, Sayı: 1, s. 70-82****Geliş Tarihi: 06.03.2023****Kabul Tarihi: 21.03.2023****Journal of Area Studies****Research Article****Vol. 2, No. 1, p. 70-82****Submitted: 06.03.2023****Accepted: 21.03.2023**

THE EFFECTS OF ECONOMIC GLOBALIZATION ON DEVELOPING STATES: THE CASE OF THE REPUBLIC OF BENIN (2016–2021)

Ousmane AMADOU *

Abstract

The effects of economic globalization on developing states have always been a topic of concern since the beginning of the 20th century. Scholars and policymakers were drawn to the debate over the consequences of economic globalization on developing countries by two key considerations: The emergence of International Political Economy as an autonomous and distinct discipline in International Relations and the transformation of the "global economy". This study intends to investigate the consequences of economic globalization on third-world countries, particularly after World War II international economic order. The Republic of Benin will be used as a case study to empirically test the impact of neoliberal economic policies on developing countries. No scholarly article has tried to analyze the effects of economic globalization on Benin alone. Research on the topic have analyzed sub-Saharan African countries collectively, which is why this analytical research was carried out to examine the issue in Benin context, particularly after March 2016 nationwide privatization. A mixed research methodology has been used to access and collect secondary data from government intuitions, international organizations, and academic journals. Initially, three different ongoing debates on economic globalization have been examined using qualitative data. Then, statistical evidence was used to test the applicability of the assumptions in the case of Republic of Benin. The study has been concluded that the argument of the hyperglobalist best reflects how the Republic of Benin is affected by the economic globalization.

Keywords: The Republic of Benin, Economic Globalization, Privatization, Economic Multilateralism, and Trade Liberalization.

* Independent Researcher, amadouousmane327@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-2373-4459.

Introduction

The term ‘globalization,’ according to Merriam-Webster (2023), is the emergence of a more interconnected global economy characterized by free trade, free capital movement, and access to cheaper foreign labor markets. In International Political Economy, globalization is a process through which goods, services, factors of production, capital (real and financial), technology, and labor are integrated into one single global economy through global value chains as trade volume is increasing every day (Boyk, 2019). This increased interconnection of economies around the world is due to two primary factors (Dosi, 2003). The first one is the unprecedented development of telecommunications and the means of transport. They accelerated the movement of goods and services in all sectors of the global economy. The second factor is the third industrial revolution, which facilitated specialization, scaled production, and mass consumption of goods and services. Globalization is an ongoing process; it is not static. Some major developments or events in the post-World War II period must be considered in order to comprehend the impacts of economic globalization on developing countries.

The first development began in July 1944 with the establishment of the Bretton Woods institutions (the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank). The Bretton Wood institutions operate under three fundamental principles: The gold-Dollar standard (before August 15, 1971), regulating deliberate devaluation, and promoting economic growth (Ciochetto, 2023).

Most developing countries, including those in Latin America after getting their independence in the 1960s, took loans from different international financial institutions to pay for their development projects. It marked their first step towards integrating their economies into the global financial system, with all the associated risks and fluctuations. In the 1970s and 1980s, just about 35 years after the establishment of the IMF and World Bank, Latin American countries experienced an economic turmoil called the "Latin American debt crisis". Where many governments in Latin America were unable to pay their external debts due to some factors like interest rate increases, oil prices, etc.

Another important event that further put developing countries in a vulnerable position is their dependence on the Dollar. Economies around the world, especially those in third-world countries, heavily depend on the supply of the Dollar to properly operate as they carry out most international transactions in Dollars. They have little control over the Dollar. Any change in the American Federal Reserve's monetary policy could have a devastating impact on third-world

countries. It further increased their dependence on the Dollar and their vulnerability to external shocks.

The IMF and World Bank have been called upon to step in and come up with recommendations to prevent spillover effects into other economies around the world, in particular the United States (US) banks. As of 1982, the total amount of debt held by US banks in Latin America amounted to 176% of their capital and a 290% debt-to-GDP ratio in the developing world in general (Sims and Romero, 2013). Some of the most important US banks, such as Goldman Sachs, would have been on the verge of collapse if their debts had not been repaid.

“During the 1970s, two large oil price shocks created current account deficits in many Latin American countries. At the same time, these shocks created current account surpluses among oil-exporting countries. With the encouragement (incentive?) of the US government, large US money-center banks were willing intermediaries between the two groups, providing the exporting countries with a safe, liquid place for their funds and then lending those funds to Latin America” (Sims and Romero, 2013).

The IMF and the World Bank had to step in to save the world economy and they were willing to provide loans to developing countries in economic crisis. The precondition to securing a loan is that they must reorganize their economies. It is the transition from a protectionist economic model and strong central planning to a more neoliberal economic model. Some of the reforms included fiscal and tax reforms, interest rate adjustments, trade liberalization, and privatization.

These policies further integrated the economies of third-world countries into the global economic system. It was followed by a vast campaign on trade liberalization targeting developing nations to liberalize their economies to increase trade and capture foreign direct investment (Harlen, 1999). The multilateral economic institutions are very confident about the possible benefits to the economies of countries adopting economic liberalization. Among the benefits stated by the neo-liberals, we can mention economic growth, peace consolidation, and the harmonization of interests (Davis and Hamel, 2012).

The 1970s and 1980s were a period of economic and political instability in many developing countries, as that of the Republic of Benin. Between 1972 and 1979, the Republic of Benin adopted Marxist-Leninism, which is a derivative of communism. Protests and demonstrations were held all over the country because of economic and political uncertainty.

Neoliberalism replaced communism as the dominant economic model as a condition to be part of the Structural Adjustment Program (SAP). It is clear that the SAP was initiated as a response to the 1980s economic crisis in the developing countries. The SAP was a package of economic and social reforms for developing countries imposed by the IMF and the World Bank as a precondition to securing a loan to refinance their debts and promote economic growth (Lipsy, 2015). Developing countries have been asked to open up their economies to privatization to allow the inflow of foreign investments. Privatization, global value chains, and foreign investment are important factors behind economic globalization. It resulted in reducing the state's capacity to intervene in the economy, according to globalists and transformationalists. The purpose of this study is to analyze how much the state's capacity to intervene in the economy has changed. In the coming sections of this research, we are going to analyze the issue and look into the three major theoretical debates over the effect of globalization on the state. And then find out which theory fits best into the context of the Republic of Benin by analyzing lifetime facts from the country.

1. Three Theoretical Debates Regarding the Effects of Globalization on the State

Ian Bruff's article on "Making Sense of the Globalization Debate When Engaging in Political Economy Analysis (2005)" gave a comprehensive and in-depth analysis of the three ongoing debates on globalization. According to Bruff (2005), the first wave of debate over globalization, also known as the "hyperglobalists," argues that states' power to control and intervene in economic activities has enormously been diminished. Globalization has changed state-led economies into market-led economies, or free-market economies, and constrains the state to move to a liberal economic model. Factors like capital mobility, whether financial or real, global markets and prices, outsourcing from multinational companies through Foreign Direct Investment (FDI), and technological development all participated in economic globalization. It resulted in the decline of state capacity to have control over the economy because of the interconnectedness of all economies around the world. The second debate or wave over economic globalization, according to Bruff, emerged counter claiming to the first debate. It is commonly called the "skeptics". They accept the fact that there is a decline in state capacity to intervene and control the economy, but this decline is not as great as the first wave or the hyperglobalists described it. States still hold important power leverage to influence the economy through institutions, domestic pressures, prevailing economic priorities, and most importantly, fiscal policy. A central bank, for example, is an agent of state power and can be influenced by the state to control the supply of money through either quantitative easing

(expansionary monetary policy) or contractionary monetary policy. During the 2008 financial crisis, the US Federal Reserve lowered interest rates and increased money supply by more than \$600 billion through quantitative easing to deal with the financial crisis (Mishkin, 2010). The central bank is an important economic agent in any economy or monetary union. As far as the third wave is concerned, they are sometimes qualified as “transformationalists”. It came as a counterreaction to both the first wave and the second wave. Transformationalists do not see anything spectacular in economic globalization, as the first and second waves put it. They argue that it is a multidimensional, natural, and ongoing process, and that using states alone to explain it cannot help us understand the full meaning of this transformation called "economic globalization". It is more than what we could imagine and varies with space and time. Economy, society, politics, culture, ideology, and, beyond everything, human action are elements to be considered when engaging in any economic debate. The state is just one aspect of the big picture of economic globalization.

After having an overview of major debates regarding how economic globalization affected states, let's put things into perspective: Countries like the Republic of Benin have gone through many social, economic, and political transformations beyond what the state itself could predict. From the 1990s, when the structural adjustment program was implemented to liberalize the economy, up until 2022, when this study was finalized, the Republic of Benin as a country has gone through many transformations considered beyond state control. We are going to analyze how the Republic of Benin is affected by economic globalization.

2. The Effects of Economic Globalization on the State "The Republic of Benin”

The Republic of Benin, like most of the developing states, experienced tremendous changes in many sectors of the economy after the 1980s economic liberalization. Before the 1980s, the states exerted a fair amount of control in some sectors of the economy of the Benin Republic. We are going to evaluate three important sectors where the state normally exerted a fair amount of control before the 1980s and that have been privatized, and then measure the changes that have occurred after the 1980s. Trade liberalization, the privatization of major national companies that provide basic social services such as electricity, water, and handling services in the port, and the country's membership in many multilateral economic organizations and institutions are the factors to be analyzed to measure how much the state's capacity to influence the economy has diminished due to economic globalization.

2.1. Trade Liberalization

Like most sub-Saharan African countries trade liberalization in Benin formally occurred after February 28, 1990, national conference (Polat et al., 2015). Tools and mechanisms that allow the government to exert some control over the economy existed before the national conference that formally transitioned the country from a protectionist economic system to a free trade regime. Among those mechanisms, there are, control over what type of goods to be imported into the country in a way that will not undermine the growing pace of some sectors in the economy such as agriculture and manufacture sectors. Another mechanism is tariffs and quotas used as an effective mechanism to protect the national economy against any foreign unfair competition. These policies were carried out by many state agencies such as the national company for agricultural promotion (*SONAPRA*), Rural Agricultural Center for Regional Development (*CARDER*), National Company for Food, and many more (Nestor ADJOVI-AHOYO et al., 2013). But on February 22, 1996, when Benin signed the World Trade Organization (WTO) agreement on free trade, it brought many fundamental changes as to how the state can intervene in the economy. Agriculture, before trade liberalization, was under the full control of the state. The essential cereals such as rice, corn, and the likes necessary for daily consumption were locally produced under the full supervision and control of the central government. The production and distribution of agricultural products were carried out and managed by state-owned companies. The government trains farmers on the techniques and methods of seeding. The prices of foodstuffs were under the government's full control. But when the sector was liberalized and opened to exported foodstuffs, the government was asked by international institutions to leave the sector to private investors. Quotas and tariffs that were used as an effective mechanism by the government to protect the economy, especially the infant industries in the country, cannot be implemented at will. More than 2/3 of those state-owned companies in charge of overseeing and monitoring the agricultural policies of the government have disappeared. As a result, the Republic of Benin is very dependent on the import of food stuffs, in particular rice.

The unlimited power that the government possessed to oversee and control the flow of imported agricultural products into the economy has been reduced. The direct consequence is that the economy is now open to foreign multinational companies, which sometimes happen to possess more power leverage than the government because of their powerful financial assets all around the globe beyond state control. *SONAPRA* was a government body in charge of all agriculturally related activities. It was privatized in the 2000s (Economie-Benin, 2004). This

privatization left the agricultural sector of the economy under private management. The contractor is a French conglomerate called “*Compagnie française pour le développement des fibres textiles*”. Through the global outsourcing mechanism, agricultural products could flow in and out of the country without the government's full control over these economic activities. In a liberalized economy, the role of the government is regulatory. It cannot intervene in economic activities at will; the government has limited roles in economic activities. The government saw its sovereign power to control the influx and outflow of goods and services reduced and taken by multinational companies. However, it is fundamentally important to assert that the GDP of Benin saw record growth after the 1990s. The GDP was shrinking from the 1960s through the 1990s. It was about -4%. After trade liberalization in the 1990s, the GDP jumped from -3% to a record high of 9%. Then fluctuated around 4-5% on average in the 2000s; (*GDP Growth (Annual %) Data*, n.d.). Trade liberalization might have reduced the state's capacity to fully control the economy, but it has had a positive impact on the GDP. Trade liberalization and privatization are closely related. After the 2016 presidential election, the Republic of Benin saw a nationwide massive privatization under the leadership of the newly elected President Patrice Talon. We are going to analyze how national companies were privatized.

2.2. Privatization of National Companies

Privatization is another factor to consider when assessing the impact of economic globalization on the state. The process of privatization of national companies began in 1994, when the country adopted the structural adjustment programs (Houngbedji, 1994). But it had been slow until 2016, when major state companies were fully or partially privatized by the new president. Three major state companies have been privatized after 2016: “*le port autonome de Cotonou*” (“the autonomous port of Cotonou”); “*la société béninoise d'énergie électrique*” (“the national company of electric power”); and the third one is “*Société nationale des eaux du Bénin*” (“the national company of water of Benin”). After these national companies have been privatized, the government has to make some concessions regarding how those companies should operate. The prices of goods and services offered by those companies increased, with a slight improvement in the quality of the services they offer (Bennell, 1997). For example, electricity bills increased by 5% on average in 2020 (Dedjinou, 2022). The social cost of these privatizations would be the reduction of some social protection and benefits allocated to the workers by the government. For example, after the privatization of the Port of Cotonou, many people lost their jobs, and many went on strike to demand more rights. Workers became so

vulnerable that they could be fired anytime directors felt it was necessary. Workers are not under the full protection of the state anymore. Hiring and firing have become flexible. But such regulations would encourage workers to take their jobs seriously. One of the fundamental shifts that also reduced state power was the transfer of the board of directors from state bureaucrats to private individuals with major shares in the companies (Adjovi, 2019). By doing so, the state's capacity to have full control over the pricing of services offered by those companies is reduced and transferred to private individuals whose primary objective is profit-driven. They may pay limited attention to the social context or the situation of the workers unless strong labor unions exist. Very limited statistics were made available to the public regarding how this public-private management system is actually operating. For instance, when the time comes to decide on critical issues such as price adjustment in accordance with the prevailing socio-economic conditions in the country or the rights of the workers, the government has to make many concessions. Workers' rights are undermined. It is one of the consequences of global outsourcing because it gives corporations some leverage to get rid of social responsibilities and fail unions and organizations (Merk, 2009: 600). Hence the state's capacity to intervene is diminished to some extent. Another aspect to look at is the economic relations of Benin with other states and how they can potentially reduce its power to control the economy.

2.3. Economic Multilateralism

Economic multilateralism is another factor that could undermine state power in the economy. Economic multilateralism is an important agent of economic globalization. Economic multilateralism, in simple terms, is defined as a process of organizing the economic relations of three or more states (Hannah et al., 2018). It is generally considered to comprise certain elements or principles that shape the character of the arrangement or institution. Economic multilateralism can limit or reduce government influence in the economy. For example, membership in certain economic organizations can prevent governments from making independent economic policies, especially at the macro level. The Republic of Benin has no exception to this rule. To elaborate more on this, we will look into four different levels of economic multilateralism concerning economic globalization that can constrain the government to properly carry out and apply some of its sovereign rights on certain economic issues. Those levels are sub-regional, regional, continental, and global. On the sub-regional level, Benin has been a member of the West African Economic and Monetary Union (WAEMU) since 1994 (Moustaphaly, 2020). Benin's sovereign right to print money has been transferred to the Union. Thus, the government's capacity to control inflation, to set interest rates accordingly with the

economic conditions prevailing in the country, and to have an independent central bank is weakened. These macroeconomic policies are administered and carried out by the Central Bank of the West African States (BCEAO) and the French Treasury to some extent, which also heavily depends on the Euro at the global level. Today, the GDP growth rate of Benin is running below its potential. The underemployment rate was about 72% in 2021. The average annual inflation rate is about 2,5% (Ministère des Petites et Moyennes Entreprises et de la Promotion de l'Emploi, 2018). It is due to the tight monetary policy of the BCEAO. Tight monetary policy could lead to less finance for production and less industrialization. It will then turn into a high unemployment rate. The IMF 2,5% estimate of the average unemployment rate between 2011 and 2019 categorized the underemployed young population as fully employed, which does not fully reflect the ongoing economic situation in the country. According to the National Institute of Statistics and Economic Analysis of Benin (INSAE) (2020), the underemployed are about 72.8%. Keynesian Monetary Theory would suggest that, since the economy is not running at its full potential, an expansionary monetary policy would stimulate demand and then help the economy reach its potential. But the Republic of Benin does not have a central bank to carry out such a policy. On the regional level, the coordination of economic and fiscal policies from the regional economic block: The Economic Community of West African States (ECOWAS) doesn't always match or reflect the ongoing economic reality in the country. Free trade agreements can sometimes reduce government revenues. It can constrain the government to limit social spending or increase corporate tax (not so good for investment). On the continental level, the recent African Continental Free Trade Area (AfCFTA) is a clear indication that in the near future, the continental trade agreement is going to significantly erode state capacity to formulate an independent international trade policy. Controls and quotas on imported goods will become insignificant among the countries party to the agreement. Benin's government signed the AfCFTA on July 7, 2019. After ratification (yet to come), the agreement will transfer Benin's government's capacity to negotiate bilateral and multilateral trade agreements to the African Union level. Similar to the European Union's (EU) common trade policy, no single country in the Union could negotiate a bilateral or multilateral trade agreement individually. Trade deals are carried out at the EU level. It is the core principle of the single market theory. On the African continent, the same approach will be applied in the near future. Last but not least, on the global level, the negative effects of economic globalization on the Republic of Benin can be analyzed through different lenses. Three major global economic institutions are to be considered to understand how economic globalization affected the Republic of Benin. They are namely the World Bank, the IMF, and the WTO. Those global economic institutions

work together with many non-state partners in formulating important global economic policies that do not necessarily correspond with countries like Benin's developmental needs. The World Bank suggests measures and policies to implement to reduce poverty. In the implementation process, the government is required to implement policies to maximize financial resource mobilization for development. To do that, the government is required to liberalize the financial sector for foreign direct investment, which will, in the long run, put the country in a vulnerable position regarding international or systemic financial shocks and also its capacity to promptly respond to such shocks. IMF monitors the macroeconomic stability of the country. Restrictions are put on the government regarding the amount of credit or loans it can borrow from international creditors. The same principle applies to the monetary policy model the Central Bank of West African States can implement to preserve macroeconomic stability. As far as the WTO is concerned, the organization is an advocate of free trade and economic liberalization. And small developing nations such as the Republic of Benin don not have enough economic resilience against external competition and shocks. Restrictions are put on the government to lower its influence in the economy. Infant industries will pay the cost if enough protection is not provided by the government to help them survive.

The hyperglobalists description of the effects of economic globalization on the state illustrates best how the republic of Benin is affected by economic globalization. We have seen that much of the government's power to influence the economy is reduced. Trade liberalization reduced the ability of the state to adequately exert control over the economic activities of the country with the rest of the world. The privatization of national companies prevents the state from providing some social protection to the employees of those companies. Economic multilateralism restricts the government's ability to independently adopt some macroeconomic policies.

Conclusion

The discussion about the effects of economic globalization on the developing states is multidimensional. Different economies around the world have different experiences with the neoliberal economic globalization theories, including our case study, the Republic of Benin. To adequately study the effects of economic globalization on the Republic of Benin, we have used theoretical and empirical facts. The three major ideas in the debate about the effects of globalization on the state are the hyperglobalists, the skeptics, and the transformationalists. After analyzing the arguments of these debates about the effect of economic globalization on the state theoretically and empirically, we concluded that the first debate corresponded to our

case study "The Republic of Benin". To elaborate more on our findings, we have analyzed three important economic policies that the government implemented after the SAP were implemented in the 1990s. These economic policies are privatization, trade liberalization, and economic multilateralism. These economic policies, after their implementation, diminished government power and its sovereign right to independently carry out some economic policies. Trade liberalization altered the Benin government's capacity to put some controls over imports and exports to protect domestic production. The privatization of national companies not only undermined workers' rights but also increased the prices of services offered by those privatized companies. Economic multilateralism imposes restrictions on governments, especially at the macroeconomic level. Economic globalization is also essential to economic growth, development, and industrialization, especially for developing nations. But what is the best model we can come up with to adequately balance external influences with government power to oversee economic activities and independently formulate important economic policies?

Reference

- Adjovi-Ahoyo, N., Glin, L. C., and Azandegbe, D. (2013). *Analyse des interventions du pouvoir public dans le secteur agricole au Bénin de 1960 à nos jours*. In Etude. Cotonou, Bénin: Conseil D'analyse Économique.
- Ashley, R. K. (1984). The Poverty of Neorealism. *International Organization*, 38(2), 225–286.
- Bennell, P. (1997). Privatization in Sub-Saharan Africa: Progress and prospects during the 1990s. *World Development*, 25(11), 1785–1803.
- Bożyk, P. (2019). *Globalization and the Transformation of Foreign Economic Policy* (1st ed.). Routledge.
- Ciochetto, L. (2023). *China versus the US, World Bank and IMF in Sub-Saharan Africa*, Vol. 02, World Scientific (Europe). New Zealand: Massey University.
- Dedjinou, S. V. F. (2022). la demande d'énergie électrique des ménages au Benin. *Les Cahiers Du Cread*, 38(1), 61–104.
- Dosi, G. (2003). Twenty years after Nelson and Winter's An Evolutionary Theory of Economic Change: A preface on knowledge, the nature of organizations and the patterns of organizational changes. *Industrial and Corporate Change*, 12(2), 147–148.
- Ecofin, A. (n.d.). *Bénin: Nouvelle augmentation du tarif électrique par la SBEE*. Agence Ecofin. <https://www.agenceecofin.com/distribution/2001-84289-benin-nouvelle-augmentation-du-tarif-electrique-par-la-sbee> (Accessed Date: 03.03.2023).
- Economie-Benin: La difficile privatisation de la société cotonnière surfond de mauvaise gestion -Analyse. (2004, September 30). *IPS Français*. <http://ipsnews.net/francais/2004/09/30/economie-benin-la-difficile-privatisation-de-la-societe-cotonniere-surfond-de-mauvaise-gestion-analyse/>
- Gavin, F. J. (2004). *Gold, Dollars, and Power: The Politics of International Monetary Relations, 1958-1971*. UNC Press Books.
- GDP growth (annual %)-Benin Data. (n.d.). World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=B> J (Accessed Date: 02.03.2023).
- Gürel, A. (Ed.). (2016). *Second Language Acquisition of Turkish* (Vol. 59). John Benjamins Publishing Company.

- Hannah, E., Scott, J., and Wilkinson, R. (2018). The WTO in Buenos Aires: The outcome and its significance for the future of the multilateral trading system. *The World Economy*, 41(10), 2578–2598.
- Houngbedji, A. (1994). Le renouveau démocratique du Bénin: Genèse, enjeux et perspectives. *Revue Juridique et Politique: Indépendance et Coopération*, 48(1), 17–26.
- INStAD. (2020, March 23). Statistiques Sociales, from <https://instad.bj/statistiques/statistiques-sociales>.
- Lipsky, P. Y. (2015). Explaining Institutional Change: Policy Areas, Outside Options, and the Bretton Woods Institutions: Explaining Institutional Change. *American Journal of Political Science*, 59(2), 341–356.
- Margerum Harlen, C. (1999). A Reappraisal of Classical Economic Nationalism and Economic Liberalism. *International Studies Quarterly*, 43(4), 733–744.
- Ministère des Petites et Moyennes Entreprises et de la Promotion de l'Emploi. (2018). *Politique Nationale de l'Emploi 2020—2025*. Ministère des Petites et Moyennes Entreprises et de la Promotion de l'Emploi.
- Mishkin, F. S. (2010). The Financial Crisis and the Federal Reserve. *NBER Macroeconomics Annual*, 24(1), 495–508.
- Moustaphaly, M. (2020). Une Politique Monétaire pour l'Emploi dans l'UEMOA. *Revue Internationale Des Économistes de Langue Française*, 5(2), 126–147.
- Polat, A., Shahbaz, M., Rehman, I. U., and Satti, S. L. (2015). Revisiting linkages between financial development, trade openness and economic growth in South Africa: Fresh evidence from combined cointegration test. *Quality & Quantity*, 49(2), 785–803.
- Sims, J. and Romero J. (2013, November 22). *Latin American Debt Crisis of the 1980s | Federal Reserve History*. Latin American Debt Crisis of the 1980s. <https://www.federalreservehistory.org/essays/latin-american-debt-crisis>.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1), 71–81.

Bölge Çalışmaları Dergisi
Araştırma Makalesi
Cilt: 2, Sayı: 1, s. 83- 96
Geliş Tarihi: 26.04.2023
Kabul Tarihi: 12.05.2023

Journal of Area Studies
Research Article
Vol. 2, No. 1, p. 83-96
Submitted: 26.04.2023
Accepted: 12.05.2023

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

* أحمد محمد عمر ساعد / Ahmat Mahamat OUMAR

الملخص

سيكون تركيز هذه الدراسة على السياسات الفرنسية في دولة تشاد في الوقت الذي أصبح فيه الوجود الفرنسي على المحك فيما كان يعرف بمناطق النفوذ الفرنسي خاصة في تلك الدول الناطقة باللغة الفرنسية بما فيها تشاد التي تعتبر بطبعها ذات أهمية كبيرة بالمقاييس الجيوسياسية نظرا لموقعها الجغرافي المميز في قلب القارة الأفريقية فضلا عن مساحتها الجغرافية الشاسعة وثرواتها الطبيعية الهائلة التي تسيل لعاب الفرنسيين الذين يحاولون باستماتة للحفاظ على مثل هذه المناطق الحيوية وإبقائها تحت السيطرة في ظل التنافس الدولي والإقليمي في أفريقيا، مع الإشارة إلى وجود شركاء فاعلين مثل تركيا وروسيا والصين الذين لديهم ثقل في النظام الدولي وقبول واسع في الساحة الإفريقية

الكلمات المفتاحية: تشاد، فرنسا، السياسة الفرنسية.

Abstract:

The focus of this study will be on French policies in the state of Chad at a time when the French presence has become at stake in what was known as the areas of French influence, especially in those French-speaking countries, including Chad, which is considered to have an important political and security weight in the eyes of the French. Chad's vast geographical area and enormous natural wealth appeal to the French, who are trying desperately to preserve such vital areas and keep them under control in light of the international and regional competition in Africa, against such active partners as Türkiye, Russia and China, which have weight in the international system and wide acceptance in African arena.

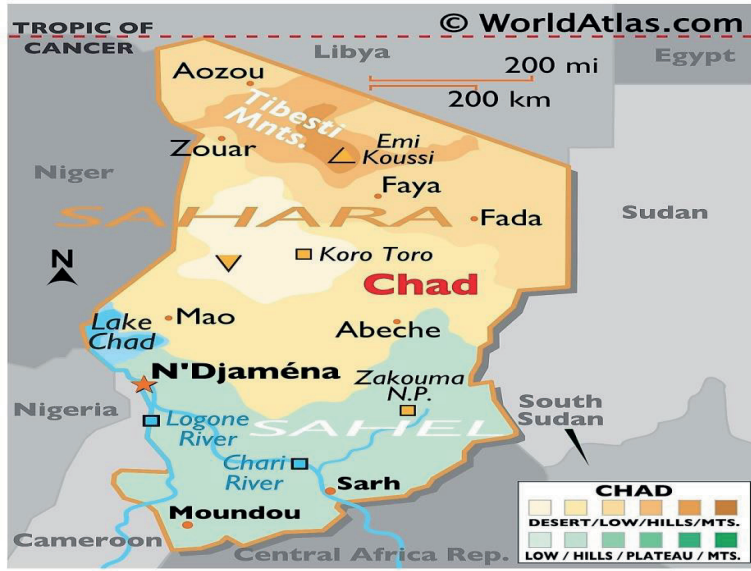
Keywords: Chad, France, French Politics.

المقدمة

تعد فرنسا واحدة من بين الدول الأوروبية التي تورطت في احتلال القارة الأفريقية وتسببت في إيداء الإنسان الأفريقي بشكل أو بآخر أثناء فترات اجتياح الرجل الغربي للجنوب بحثاً عن الثروة لبناء قدراته الاقتصادية والعسكرية والمعرفية على حساب الشعوب الأخرى. وقد انطوت تلك الفترة على ما يبدو بكل آلامها ومآسيها وأصبحت إلى حد كبير ضمن مخلفات التاريخ؛ لكن فرنسا لا تزال متشبثة بسياسات تلك الحقبة الاستعمارية بكل أوجهها الاستغلالية والاستغلالية المتمثلة في نهب الثروات واستلاب حصيلة عرق جبين الإنسان الأفريقي والتشادي على وجه الخصوص. وهذا ما يمكن النظر إليه عبر نافذة السياسة الفرنسية في تشاد بأدواتها المختلفة بما في ذلك الوجود العسكري الفرنسي في هذا البلد، ومآسي الفرنك سيفا (Franc CFA) وقصص التدخل في الشؤون الداخلية لتشاد، وما إلى ذلك من الممارسات التي يمكننا النظر إليها بإمعان في النموذج التشادي الذي يعطينا خلاصة ما يجري في بقية الدول الأفريقية المُفْرَسَّة التي تشبه حالها حال تشاد. وليس خافياً على أحد بأن السياسة الفرنسية في القارة الأفريقية وخاصة في تلك البلدان التي خضعت للاحتلال الفرنسي باتت محل جدل وانتقادات وشكوك في السنوات الأخيرة فيما يمكن التعبير عنه بأن الإنسان التشادي كغيره من مواطني الدول الأفريقية المفرنسة قد ضاق ذرعاً بتلك السياسات الاستغلالية الاستعمارية وبات بشكل أو بآخر يفكر في الخروج من تلك العباءة الكولونيالية وتقرير مصيره بنفسه والبحث عن شركاء حقيقيين يتبادلون المنافع وينتجون بأنفسهم عن فرض الإملاءات والتدخل في الشؤون الداخلية للدول الأفريقية كما هي عليه الحال في العلاقات بين أفريقيا وكل من الصين وتركيا والهند وروسيا التي بات حديث الساعة في الأونة الأخيرة.

في إطار هذه الجدلية تظهر جملة من الأسئلة التي تحتاج إلى أجوبة صريحة، ومن بينها: ما الذي تمثله تشاد بالنسبة لفرنسا وما هي الأسس التي تستند إليها السياسة الفرنسية في هذا البلد؟ وهل تتعامل فرنسا مع تشاد من باب الندية كدولتين مستقلتين يتمتع كل منهما بكامل السيادة أو أن فرنسا تنظر إلى تشاد من نافذة الحقبة الاستعمارية؟ وما هي المصالح الفرنسية في تشاد أصلاً وهل هناك منافع متبادلة أم أن هناك طرف يدفع وآخر مستفيد؟ وأسئلة أخرى يمكن طرحها ومحاولة الإجابة عليها من خلال النظر إلى مضامين السياسة الفرنسية في تشاد من حيث الخلفية التاريخية والأسس والمرجعيات التي تستند إليها ومدى تجذرها وتأثيرها على الدولة التشادية من النواحي السياسية والأمنية والاقتصادية وكذا الثقافية، مع استشراف مآلات مستقبل السياسة الفرنسية في تشاد في ظل المتغيرات الإقليمية والدولية في القرن الحادي والعشرين.

لمحة عن تشاد

خريطة جمهورية تشاد (World Atlas, Maps Of Chad)

تتميز تشاد بعدة خصائص من بينها أنها تحتل موقعا جغرافيا مميزا في قلب القارة الأفريقية بمساحتها التي تبلغ 1,284,000 كلم² وتكون بذلك في الترتيب الخامس أفريقيا والحادي والعشرين عالميا (Largest Countries in the World). ونظرا لموقعها الجغرافي الرابط بين شرق القارة الأفريقية بغربها وشمالها بمناطقها الاستوائية أصبحت تشاد محورا لالتقاء ثقافات متعددة ناتجة عن التعايش القائم بين مختلف القبائل التي شكلت المجتمع التشادي المعروف اليوم في تلك البقعة التي يمكن تسميتها بقلب أفريقيا النابض.

وباعتبارها جزء لا يتجزأ من حضارة وادي النيل سواء من الناحية الجغرافية أو الديموغرافية والدينية وغير ذلك فقد قامت في هذه المنطقة حضارات ونظم سياسية متعددة تركت إرثا حضاريا نجد معالمه في حضارة الصاو أو الكنعانيين في غرب البلاد (أيوب، 2008). وكذلك آثار منطقة عنيدي (Ennedi) التي تعود إلى نحو 10 آلاف عام حلت (Trust For African Rock Art).

فضلا عن ذلك فقد نشأت في أرض تشاد الحالية خاصة في جزئها الشرقي المحادد للسودان وكذا الجزء الغربي على ضفاف بحيرة تشاد ونهري شاري (Chari) ولوغون (Logon) نظم سياسية عديدة أبرزها امبراطورية كانم (Kanem) التي امتدت في الفترة ما بين 700-1894، ومملكة باقرمي (Bagirmi) التي ظهرت منذ عام 1522 واستمر بقاؤها حتى عام 1897، وكذا مملكة وادي (Wadai) التي عرفت منذ عام 1615 في شرقي تشاد وبقيت مركزا حضاريا حتى عام 1909 وغيرها (إدريس، 2004). وتعتبر هذه الممالك من أكبر الممالك الإسلامية التي عرفتها بلاد السودان، كما أنها تعتبر الأساس الذي تشكلت منه دولة تشاد الحديثة.

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

وقد كانت لهذه الممالك علاقات متعددة الجوانب عبر فترات زمنية مختلفة مع عدد من الدول القائمة آنذاك مثل الامبراطورية العثمانية ومصر ودولة الموحدين. ففيما يتعلق بالعلاقات بين كانم ودولة الموحدين فإننا نجد شخص السفير والشاعر إبراهيم الكامي الذي مثل بلاده كسفير كانمي لدى دولة الموحدين في عهد الخليفة أبو يوسف يعقوب بن يوسف المنصور (1160-1199) وبالمثل فإن لكانم صلات مع مصر خاصة في عهد الملك الظاهر سيف الدين برفوق (1336-1399). وكان الأزهر منارة يتجه إليها طلاب العلم من كانم منذ قرون حتى كان لهم رواق خاص يعرف براق برنو (أحمد، 2023). كما كان لكانم علاقات متينة ومتعددة الأوجه مع الإمبراطورية العثمانية بما في ذلك الجوانب السياسية والأمنية والاقتصادية. وفي ذلك تعتبر معاهدة طرابلس الغرب الموقعة بين كانم والإمبراطورية العثمانية في عام 1555 وكذا الزيارة التاريخية التي قام بها وفد كانمي مكون من نحو 20 فردا إلى إسطنبول في 13 أبريل عام 1574 في عهد السلطان مراد الثالث والسلطان الكامي إدريس ألوما دليل على قوة العلاقات وتنوع أبعادها (سيبيستان، 2015). حصيد ذلك تعني أن مفهوم الدولة بكل مكوناتها السياسية والاقتصادية والأمنية والثقافية ليس جديدا على التشاديين حتى لا يقال إن الفرنسيين هم من نقلوا مفهوم الدولة إلى هذه المنطقة المعروفة اليوم بتشاد.

وقد كانت لهذه الممالك علاقات متعددة الجوانب عبر فترات زمنية مختلفة مع عدد من الدول القائمة آنذاك مثل الامبراطورية العثمانية ومصر ودولة الموحدين. ففيما يتعلق بالعلاقات بين كانم ودولة الموحدين فإننا نجد شخص السفير والشاعر إبراهيم الكامي الذي مثل بلاده كسفير كانمي لدى دولة الموحدين في عهد الخليفة أبو يوسف يعقوب بن يوسف المنصور (1160-1199). وبالمثل فإن لكانم صلات مع مصر خاصة في عهد الملك الظاهر سيف الدين برفوق (1336-1399). وكان الأزهر منارة يتجه إليها طلاب العلم من كانم منذ قرون حتى كان لهم رواق خاص يعرف براق برنو (أحمد، 2023). كما كان لكانم علاقات متينة ومتعددة الأوجه مع الإمبراطورية العثمانية بما في ذلك الجوانب السياسية والأمنية والاقتصادية. وفي ذلك تعتبر معاهدة طرابلس الغرب الموقعة بين كانم والإمبراطورية العثمانية في عام 1555 وكذا الزيارة التاريخية التي قام بها وفد كانمي مكون من نحو 20 فردا إلى إسطنبول في 13 أبريل عام 1574 في عهد السلطان مراد الثالث والسلطان الكامي إدريس ألوما دليل على قوة العلاقات وتنوع أبعادها (سيبيستان، 2015). حصيد ذلك تعني أن مفهوم الدولة بكل مكوناتها السياسية والاقتصادية والأمنية والثقافية ليس جديدا على التشاديين حتى لا يقال إن الفرنسيين هم من نقلوا مفهوم الدولة إلى هذه المنطقة المعروفة اليوم بتشاد.

بدايات التغلغل الفرنسي في تشاد

عندما نراجع صفحات التاريخ فإننا لا نعثر على ملامح صلات قديمة أيا كان نوعها بين التشاديين والفرنسيين على غرار العلاقات القائمة بالفعل مع العثمانيين والمصريين وغيرهم؛ وإنما قد بدأت الصلات الأولى لفرنسا بتشاد مع بدايات التغلغل الغربي نحو القارة الأفريقية خاصة عقب مؤتمر برلين الاستعماري المنعقد في الفترة ما بين 1884-1885 والذي اتجهت بعده كل من فرنسا وبريطانيا وألمانيا لتقاسم منطقة حوض بحيرة تشاد وما حولها، مع العلم أنه كان لفرنسا وجود في السنغال والجزائر وحتى في مناطق أفريقيا الاستوائية منذ بدايات وأواسط القرن التاسع عشر (بواهين، 1987). وإن الوجود الفرنسي في شمال أفريقيا وكذلك في المناطق الاستوائية قد شجع فرنسا على القيام بمحاولة لربط تلك المناطق التي كانت تحت سيطرتهم في الشمال والغرب الأفريقي بتلك المناطق التي تقع في العمق الأفريقي عبر الأراضي التشادية وجنوب ليبيا.

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

ولتحقيق هذه الغاية فقد بعثت فرنسا في عام 1898 عددا من الحملات الاستكشافية والعسكرية من بينها حملة فوليت شانوان (Voulet-Chanoine) التي انطلقت من السنغال عبر نهر النيجر، وحملة فورو-لامي (Foureau-Lamy) المنطلقة من الجزائر عبر الصحراء، وكذا حملة أخرى يقودها إميل جانتيل (Émile Gentil) القادم من أفريقيا الاستوائية خاصة من مستعمرة الكونغو عبر أوبانغي-شاري (Oubangui-Chari) (كسمبارا، 2010). وقد التقت جميع هذه الحملات العسكرية حول بحيرة تشاد بهدف القضاء على حركات المقاومة الراضية للاحتلال الفرنسي الذي واجه مقاومة شرسة ضمن سلسلة من المعارك الضارية التي نذكر منها على سبيل المثال معركة كونو (Kouno) التي وقعت في عام 1899 ومعركة كسيري (Kousseri) التي استشهد فيها المناضل راج بن فضل الله وعدد من رفاقه على ضفاف نهر شاري في عام 1900، وكذلك معركتي بير علالي الأولى والثانية اللتين حدثتا بين عام 1901-1902، فضلا عن معركة كروفو (Korufu) في عام 1902 وواقعة جوا (Goa) التي حدثت في عام 1908 (عبد الواحد، محمد داود، 2017: 57-67) ومعارك أخرى عديدة جسدت بحق مفهوم المقاومة التشادية ضد الاحتلال الفرنسي؛ لكن الفارق الكبير في التسليح بين الفرنسيين والتشاديين عدل كفة الميزان لصالح الغزاة الفرنسيين الذين بسطوا سيطرتهم على غربي البلاد بعد استشهاد المناضل راج بن فضل الله في عام 1900 بعد معارك طاحنة، فيما استمر النضال ضد الفرنسيين في الشرق بقيادة السلطان محمد صالح الملقب بدود مرة حتى عام 1912 (برنارد، 1993)، حيث أحكم الغزاة قبضتهم على مملكة وداي منفذين بعد ذلك سلسلة من التصفيات والمجازر المرعبة مثل مذبحه العلماء التي يعرفها التشاديون باسم (مذبحه الكبكب) التي وقعت بتاريخ 15 نوفمبر 1917 في مدينة أبشة عاصمة هذه المملكة. وهذه المجزرة ما هي إلا واحدة من بين الشواهد التاريخية التي تروي قسوة المحتل الذي قتل جنوده أكثر من 400 عالم في ليلة واحدة وفي مدينة واحدة ذبحا بالسواطير في تلك المدينة العريقة التي تُعرف بدار العلم والعلماء (داود، 2017). وفي الحقيقة فقد كانت فترة الاحتلال الفرنسي لتشاد فترة قاسية بكل ما تعنيه الكلمة من معنى. وكان يجدر بأن يكون كل ما يتعلق بهذه الفترة من أنماط سياسية وعسكرية واقتصادية قد انقضى وطوته صفحات التاريخ بعد ما استعادت تشاد سيادتها؛ لكن في الواقع فإنه لا تزال فرنسا متغلغلة في كل مفاصل الدولة التشادية سواء في الجانب السياسي والعسكري-الأمني أو الاقتصادي وحتى الجانب الثقافي. وعلى هذا الأساس تشكلت معالم السياسة الفرنسية في تشاد كما سيتضح ذلك لاحقا.

معالم السياسة الفرنسية في تشاد

في البداية لا بد من الإشارة إلى أن هناك أفكارا وأيدولوجيات أريد لها أن تنتشر في الساحة الأوروبية وحتى بين أوساط الأفريقيين أنسهم في العهد الاستعماري ومن بينها فكرة أن الأفريقيين ليسوا متمدنين ولم يكونوا من صناعات الحضارة، ولا تزال هذه الأفكار سارية في أذهان الفرنسيين بالنظر إلى ما صرح به الرئيس فرانسوا ساركوزي أمام جمع من أساتذة وطلبة جامعة الشيخ أنتا جوب (Université Cheikh Anta Diop) السنغالية أثناء زيارته للبلاد عام 2007 (أوسين، 2007). ولا تختصر القصة على توارث الأفكار والأيدولوجيات فحسب؛ وإنما تتعلق المسألة بواقع السياسات الفرنسية المتشعبة بالإرث الاستعماري الذي لا تزال معالمه واضحة في العلاقات المبنية بين فرنسا والدول الأفريقية خاصة تلك الدول التي وقعت تحت نير الاحتلال الفرنسي في زمن الاستعمار المباشر بما في ذلك تشاد بطبيعة الحال.

إذن، فالسياسة الفرنسية في تشاد كما في دول أفريقية أخرى تقوم على أساس الأيدولوجية الاستعمارية التي ترى الآخر وما يملكه من ثروات عبارة عن ملكية ومصالحة من مصالح المستعمر الفرنسي. كان ذلك في العهد الاستعماري ولا تزال معالمه بارزة حتى يومنا هذا في الوقت الذي تخلت فيه معظم الدول الأوروبية عن مثل هذه الأيدولوجيا المقلوبة بعد زوال

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

الاحتلال المباشر. فبريطانيا على سبيل المثال قد احتلت واستعمرت عددا من دول القارة الأفريقية لكنها لم تعد تترك خلفها قواعد عسكرية في أي من هذه الدول كما أنها لم تفرض عملتها على أي بلد أفريقي. عكس ذلك فقد حاولت فرنسا بكل الطرق بأن تستبدل طريقة استعمارها التقليدي باستعمار حديث بعد المتغيرات التي شهدتها النظام العالمي بعد الحرب العالمية الثانية بما في ذلك اتساع دائرة نطاق المقاومة ضد المستعمر ولا محالة من الاستقلال فلجأت فرنسا إلى طرق جديدة تضمن بقائها بكل السبل بما في ذلك المعاهدات والاتفاقيات التي تم توقيع بعضها في الأيام الأولى لاستقلال تشاد (Les échanges franco-tchadiens après 1960)، وكانت هذه الاتفاقيات تتمحور في الجانب السياسي والأمني والاقتصادي وكذا الثقافي، الأمر الذي يعزز من السيطرة الفرنسية على هذا البلد إلى أمد بعيد.

□ الجانب السياسي

انطلاقاً من كون السياسة الفرنسية في تشاد مبنية من الأساس على خلفيات استعمارية فمن هذا الباب يمكننا النظر إلى العلاقات القائمة بين تشاد وفرنسا على أنها تتخطى في واقعها الملموس الأطر الدبلوماسية التي تقوم عادة بين دولتين مستقلتين يتمتع كل منهما بكامل السيادة والاستقلالية التي يتحرك من خلالها ضمن المنظومة الدولية وفق ما تملبه المصلحة القومية؛ لكن في الواقع فإن فرنسا لا تزال تنظر إلى تشاد من نافذة الحقبة الاستعمارية؛ لأجل هذا فإن فرنسا لا تتدخل في الشؤون الداخلية لتشاد حتى في أدق التفاصيل التي هي من صميم سيادة الدولة التشادية واستقلاليتها. وقد وصل الأمر إلى أن تدخلت فرنسا لتغيير دستور تشاد في عام 2005 وفق ما قاله الرئيس التشادي الراحل إدريس ديبي (الوحدة تشاد، 2005). وإذا كانت فرنسا يمكنها التدخل لتغيير دستور البلاد فلنا أن نتصور الحد الذي يمكن أن تتوقف عنده فرنسا وتعتبره خطأ فاصلاً بين مفهوم العلاقات بين الدول ومعنى سيادة واستقلالية الدولة التشادية. وفي الواقع فإن التثبيت الفرنسي بتشاد يعود إلى عدة أسباب يمكننا ملاحظتها فيما يلي:

(1) الموقع الجغرافي المميز الذي تتمتع به تشاد في قلب القارة الأفريقية باعتبارها همزة الوصل بين شمال القارة الأفريقية وأقاليمها المدارية الإستوائية وشرق القارة بغربها جغرافياً وديمغرافياً وحتى ثقافياً. هذا الموقع ذو الأهمية الجيوستراتيجية لم يغيب في حسابات السياسة الفرنسية منذ أن أعلنت فرنسا تشاد منطقة عسكرية في عام 1910 وحتى يومنا هذا. ونلاحظ أن هذه الأهمية قد تمت ترجمتها بالفعل في الحرب العالمية الثانية حينما كانت تشاد نقطة تجمع وانطلاق لقوات الحلفاء بقيادة فليكس إيبويه (Félix A. Éboué) وفيليب لكليرك (Philippe Leclerc) الأمر أسهم في تحرير فرنسا بدء من مواجهة الإيطاليين والألمان في ليبيا وتونس وحتى هزيمة النازيين في نهاية المطاف (إريك، 2014). ولا تزال القواعد العسكرية الفرنسية تنتشر في ربوع تشاد كما سيأتي ذكر ذلك لاحقاً.

(2) كحال معظم الدول الأفريقية فإن تشاد تتمتع بثروات طبيعية هائلة بما في ذلك النفط والغاز والذهب وغير ذلك الأمر الذي يسيل لعاب الفرنسيين ويجعلهم متشبثين بهذا البلد الغني الفقير.

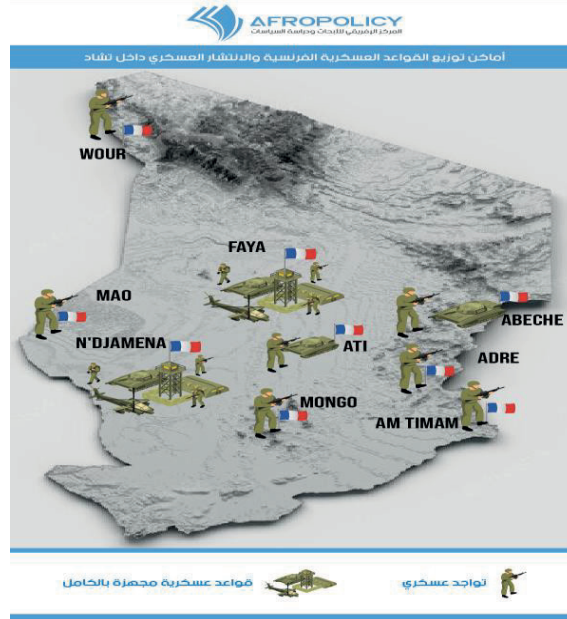
(3) في ظل المتغيرات التي يشهدها النظام الدولي والتي تأتي في إطار ازدياد الفكر المناوئ للسياسة الفرنسية في عموم القارة الأفريقية والذي يعني بوضوح خسارة فرنسا لوجودها في هذه البقعة المهمة بكل المقاييس لدى صناع القرار الفرنسيين الذين يدركون جيداً أن سياسة الشراكة التي تتبعها دول أخرى مثل الصين وتركيا وحتى روسيا ستكون دون أدنى شك محل ترحيب بدلاً عن السياسة الاستعمارية الاستغلالية التي تنتجها فرنسا. وبالتالي فإن الفرنسيين يحاولون بشدق من ماء وآخر من نار للحفاظ على وجودهم في تشاد وفي بقية الدول المفترسة خاصة بعد الأحداث

التي عاشتها جمهورية مالي وبوركينا فاسو وجمهورية أفريقيا الوسطى وقبل ذلك رواندا التي خرجت من تحت العباءة الفرنسية لنفس الأسباب التي جعلت الشعب التشادي يخرج عن صمته في حراك 14 من مايو عام 2022 ويقولها بصوت عال وصريح (تشاد حُرّة فرنسا بَرّا) أي أن تشاد بلد حر وعلى فرنسا الرحيل. ومفاد ذلك أن الشعب التشادي قد ضاق ذرعا بالسياسات الفرنسية التي أسهمت بشكل أو بآخر في الأوضاع المزرية التي تعيشها تشاد اليوم.

□ الجانب الأمني

يعتبر الوجود العسكري الفرنسي في تشاد جزء من الاستراتيجية العريضة التي رسمتها فرنسا منذ ستينيات القرن الماضي للبقاء في هذا البلد وإبقائه تحت الهيمنة شأنه في ذلك شأن معظم البلدان الأفريقية التي وقعت تحت نير الاحتلال الفرنسي في الحقبة الاستعمارية. ونظرا للعوامل الجيوستراتيجية التي تتمتع بها تشاد فقد اعتبرتها فرنسا منطقة حيوية بالمفهوم العسكري الذي يسمح لفرنسا بالتحرك نحو بقية أجزاء القارة الأفريقية بسهولة. لذا فقد حرصت فرنسا على استمرار قواعدها العسكرية في هذا البلد حتى بعد استقلاله في ستينيات القرن الماضي. وتنتشر القواعد العسكرية الفرنسية في تشاد في عدد من المدن الرئيسية مثل أنجمينا وأبشة وفايا وفي غيرها، الأمر الذي يعكس رغبة فرنسا في البقاء في تشاد بكامل ثقلها السياسي والعسكري خدمة لمصالحها الأمنية والاقتصادية وتعزيزا لقبضتها على هذا البلد وتقوية نفوذها في المنطقة كجزء من رصيد نفوذها في الساحة الدولية، مع العلم أن أحد أهم ركائز قوة فرنسا هو وجودها في القارة الأفريقية ونهبها لثرواتها سواء في عهد الاحتلال (الاستعمار) أو في وقتنا الحاضر من بوابة الهيمنة السياسية والأمنية والسيطرة الاقتصادية المتمثلة في عملة الفرنك سيفا (Franc CFA) والشركات الفرنسية وغير ذلك. وأن الجزء الأكبر من القواعد العسكرية الفرنسية خارج أراضيها متواجد في دول أفريقية من بينها بطبيعة الحال تشاد والغابون وجيبوتي وكوت ديفوار. والملفت للانتباه هو أن القوات الفرنسية المنتشرة في تشاد لها الحق في التحرك برا وجوا فوق كامل الأراضي التشادية كما أنه ليس بوسع الحكومة التشادية معرفة ما تقوم هذه القوات بنقله إلى داخل الأراضي التشادية أو العكس. والأنكى من ذلك هو أن أهم قاعدة عسكرية جوية فرنسية في تشاد تقع بين الأحياء الشعبية في العاصمة التشادية، وكانت المقاتلات الفرنسية تصدر ضجيجا شديدا وعن قصد على الرغم من كون ذلك يتسبب في انعكاسات صحيحة خطيرة على الأهالي والمواطنين، مع العلم أن مثل هذه الأفعال لا يمكن القبول بها في أي مدينة فرنسية!

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

خريطة انتشار الجيش الفرنسي في تشاد (محمد زكريا: 2022)

وكان مبرر الوجود العسكري الفرنسي في تشاد هو التعاون الذي تربطه فرنسا على الدوام بفلسفة المساعدة، أي أن تشاد بحاجة إلى فرنسا وأن الوجود العسكري الفرنسي هو استجابة لرغبة تشاد بالإضافة إلى مسألة محاربة الإرهاب، تلك الشماعة التي لا اعتقد أنها ستكون السلعة الأخيرة التي تبرر بها فرنسا وجود العسكري في تشاد وفي المنطقة، مع العلم أنه لا توجد أي مؤشرات تدل على وجود عدو محتمل يهدد أمن تشاد يستدعي وجود قوات فرنسية على الأراضي التشادية طيلة الستين عاماً.

وعلى الرغم من كل تلك المصوغات غير المتناسقة مع الواقع فإن الأهداف الأساسية هي رغبة فرنسا في السيطرة على تشاد وأبقائها تحت الهيمنة الفرنسية وجعلها قاعدة خلفية تنطلق منها العمليات العسكرية إلى بقية دول المنطقة. وعلى هذا فقد قامت فرنسا منذ أن أسست قواعد العسكرية في تشاد بعمليات عسكرية عديدة بعضها داخل الأراضي التشادية وبعضها في دول الجوار أو في دول أفريقية أخرى انطلاقاً من القواعد العسكرية الفرنسية المنتشرة في تشاد. وعلى سبيل المثال فقد قامت فرنسا في الفترة ما بين 1968-1972 بحملة عسكرية ضخمة عرفت باسم عملية ليموسين (Limousin) (ميشيل، 2013). وكانت هذه الحملة العسكرية الفرنسية تهدف إلى القضاء على عناصر جبهة التحرير الوطني (Frolinat) وهي حركة تشادية مسلحة انطلقت في عام 1966. وكانت تسعى هذه الحركة إلى تحقيق الاستقلال التام لدولة تشاد والتخلص من التبعية السياسية والاقتصادية والثقافية. وكانت مواقف أنصار هذه الجبهة واضحة منذ الاستفتاء الذي أجرته فرنسا في عام 1958 حيث طالبوا بالاستقلال الفوري والكامل لتشاد؛ لكن فرنسا لا تريد لثورة ذات مبادئ استقلالية مثل فرولينا أن تأخذ زمام الأمور في تشاد فتدخلت بكل ثقلها السياسي والعسكري وحتى الاستخباراتي لإجهاض هذه الثورة التي كانت تقاوم ضد الحكومة المركزية التي يقودها الرئيس أنقارتا تمبليباي الذي كان في بداية أمره متماشياً مع السياسة الفرنسية؛ لكنه انضم أخيراً إلى ركب الفكر الاستقلالي الذي عُرف وقتها بالحركة الوطنية للثورة الثقافية والاجتماعية (MNRCS) إلا أنه فقد حياته في الانقلاب العسكري الذي وقع في عام 1975 والذي قاده ضباط تشاديين خدموا سلفاً في صفوف الجيش الفرنسي.

وفي الحقيقة فقد كانت فرنسا منخرطة في معظم الصراعات التشاردية التشاردية انطلاقا من مصالحها الخاصة تماما كما حدث وأن انخرطت القوات الفرنسية في صد المتمردين التشاربيين الذين انخرطوا في صراع مسلح مع الحكومة التشاردية في عام 2008 وكذا في عام 2019. فضلا عن ذلك فقد كانت فرنسا تنفذ عمليات عسكرية في دول أفريقية أخرى انطلاقا من دولة تشاد مثلما حدث في 1979 حيث تدخلت القوات الفرنسية المتمركزة في تشاد للإطاحة بالرئيس الأسبق لجمهورية أفريقيا الوسطى جان بيديل بوكاسا (Jean-Bédél Bokassa). بالإضافة إلى ذلك نجد أن القواعد العسكرية الفرنسية في تشاد تعتبر بمثابة القاعدة الخلفية لانطلاق أو دعم العمليات العسكرية الفرنسية في دول الساحل مثل عملية سرفال (Opération Serval) وعملية برخان (Opération Barkhane) وغيرها. وغالبا ما تعمل فرنسا مفردة في هذه المنطقة؛ لكنها تلجأ في بعض الحالات إلى العمل تحت غطاء دولي بهدف اطفاء الصفة الدولية لوجوها وعملياتها العسكرية على غرار عملية الاتحاد الأوروبي العسكرية في تشاد وجمهورية أفريقيا الوسطى (يوفور-EUFOR) في عام 2007 والتي تأتي خضم أحداث دارفور (توبيانا، 2007).

في نهاية المطاف فإنه يمكننا القول بأن الوجود العسكري الفرنسي مهما تعددت أسبابه ومصوغاته فإنه لا يدعو عن كونه أداة من الأدوات الصلبة التي تستخدمها فرنسا لبسط نفوذها والتلويح بها في وجه من يحاولون الخروج عن العباءة الاستعمارية المفصلة على المقاس الفرنسي منذ ستينيات القرن الماضي. كما أنه ومن المعلوم بالضرورة أن الوجود العسكري الفرنسي في تشاد لن يحل أي مشكلة أمنية في هذا البلد أو في دول أفريقية أخرى والشواهد التاريخية كثيرة كان آخرها الأوضاع في جمهورية مالي وبركينا فاسو وجمهورية أفريقيا الوسطى، وجميعها فضلت الشراكة مع الروس وغيرهم بدلا عن فرنسا.

□ الجانب الاقتصادي

يعتبر المحور الاقتصادي هو الأهم في قضية الوجود الفرنسي في أفريقيا بشكل عام وفي تشاد على وجه الخصوص؛ لأنه إذا كان العامل الاقتصادي هو المحرك الأساسي للحركة الاستعمارية فإننا نتحدث اليوم عن الاستعمار الجديد الذي بذل أدواته التقليدية بأدوات جديدة ونحدث هنا في المقام الأول عن عملة الفرنك سيفا (Franc CFA) التي فرضتها فرنسا على تشاد وعلى دول أفريقية أخرى منذ العهد الاستعماري ولا تزال تسيطر من خلالها على الاقتصاد التشاردي حيث كانت تشاد مثل بقية دول الفرنك سيفا التي قسمتها فرنسا بدورها إلى مجموعتين وهي المجموعة الاقتصادية لدول غرب أفريقيا (CEDEAO) التي تشمل 8 دول، والمجموعة الاقتصادية والنقدية لوسط أفريقيا (CEMAC) التي تضم هي الأخرى 6 دول بما فيها تشاد التي كانت تضع 100% من نقدها الأجنبي في الخزينة الفرنسية منذ 1960 وحتى 1973. ثم خُفّضت هذه النسبة إلى 65% في الفترة ما بين عام 1973-2005. ثم أصبحت النسبة 50% في عام 2009. ومنذ ذلك التاريخ وإلى يومنا هذا فإن ما نسبته 50% من النقد الأجنبي لدول المجموعتين يذهب رأسا إلى الخزينة الفرنسية فيما يسمى بحساب العمليات (des comptes d'opérations) (نيكولاس، د.ت). مما يعني استمرارية الاستعمار الاقتصادي الذي هو أساس الاحتلال الفرنسي لتشاد في نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين. ولقد لعبت مسألة الاستعمار الاقتصادي أدوارا سلبية في قضية التنمية في تشاد، وقد قالها الرئيس التشاردي الراحل إديس ديبي بوضوح بأن هذه العملة كانت عائقا أمام تقدم الدول الأفريقية. مع ذلك فإن القادة الفرنسيين يتحدثون عن تعاون وشراكة وتنمية (Coopération, Partenariat, Développement) مع أن الأوضاع الاقتصادية في تشاد وفي دول الفرنك سيفا تكفي مثلا للمأساة الناجمة عن هذه العملة الاستعمارية التي تمثل أهم جوانب الاستعمار الاقتصادي الفرنسي لتشاد.

الجانب الثقافي

أما فيما يتعلق بالجزء الثقافي فإنه يجب الإشارة إلى أن الاحتلال الفرنسي لم يكن منذ بدايته متوقفا على احتلال الأرض والسيطرة على ثرواتها فحسب؛ وإنما كان احتلالا ثقافيا في نفس الوقت؛ لأن عملية التحكم في العقول من خلال آليات التعليم ووسائل الإعلام المختلفة بالإضافة إلى المراكز الثقافية التي تلعب دورا كبيرا في عملية توجيه الرأي العام بهدف السيطرة على الأرض ومقدراتها فضلا عن قضايا الولاء والتبعية التي تتحقق بالعوامل ذاتها. وما يمكن ذكره هنا هو أن فرنسا حينما احتلت تشاد في أواخر القرن التاسع عشر ومطلع القرن العشرين عمدت أولا إلى التخلص من حاملي الفكر النير في المجتمع التشادي فقامت بتصفية العلماء وتخريب مراكز التعليم بقوة السلاح كما حدث في عام 1917 حينما قام الفرنسيون بقتل أكثر من 400 عالم بمدينة أبشة، وكذلك قتل وتشريد علماء الحركة السنوسية في شمال تشاد وتخريب مراكز التعليم المنتشرة بشكل كبير في شمال تشاد (شاكر، 1972). وبعد ذلك فرض الفرنسيون لغتهم وما أرادوا للتشاديين أن يتفقوا به. ولقد نجحوا إلى حد كبير على الرغم من الرفض الشعبي العارم للثقافة الفرنسية الوافدة التي تجذرت بمرور الوقت؛ لذا فمن السهل أن ترى اليوم تشاديا يخاطب تشاديا آخر باللغة الفرنسية نتيجة لعملية الفرنسية التي استمرت لعقود من الزمن.

أدوات السياسة الفرنسية في تشاد

تمر السياسة الفرنسية في تشاد عبر قنوات معقدة تتشابك فيها الأدوات السياسية بالأمنية والاقتصادية وحتى الثقافية وخلايا عديدة أخرى، وإن خلية فرنسا أفريقيا (Franç-Afrique) التي تتبدل فيها الرموز والخطط وحتى المسميات مع ثبات الأهداف الرامية إلى تثبيت أركان الهيمنة والسيطرة الفرنسية على تشاد ومقدراتها كما ينطبق الأمر ذاته على بقية الدول الأفريقية المفرسة. وإن جميع تلك الأدوات المتداخلة التي تصب في نهاية المطاف في دائرة خدمة المصالح الفرنسية. وتبقى لعبة الشطرنج قائمة على الساحة التشادية كما في غيرها من البلدان الأفريقية خاصة تلك الدول الناطقة بالفرنسية بهذه الأدوات التي يتم تحريك كل منها وفق ما تراه فرنسا مناسبا في زمانه ومكانه. لذا ففترة يكون استخدام الأدوات السياسية في المقدمة وتارة تكون الأداة العسكرية في طليعة القصة، وهكذا دواليك. ومن هذا المنطلق يمكننا القول بأن مثل هذه الأدوات تجعل فرنسا قريبة كل القرب من دوائر صنع القرار في تلك البلدان أو لنقل مراقبتها عن قرب بحيث تتحكم فرنسا في إدارة البوصلة وترجيح الميزان وفق ما يتمشى مع مصالحها الخاصة، مع العلم أنها لا تتردد في التدخل في أي شأن تشادي حتى وإن كان ذلك من صميم السيادة التشادية، وكانت قصة تغيير الدستور التشادي التي سبق ذكرها مثال واضح.

أما عن الأداة العسكرية فإن فرنسا تعتبر الدولة الأجنبية الأكثر استخداما للقوة العسكرية في القارة الأفريقية، وعلى سبيل المثال لا الحصر فقد نفذت فرنسا في ظرف وجيز أي في الفترة ما 2006-2016 وحدها سبعة عمليات عسكرية في أفريقيا بما فيها تشاد، وهو رقم قياسي يتجاوز مفاهيم العلاقات القائمة بين الدول إلى مفهوم السيطرة والهيمنة بجميع أشكالها.

ونظرا لعدة أسباب من بينها الموقع الجغرافي المميز في قلب القارة الأفريقية فإن فرنسا تعتبر تشاد ساحة مهمة لوجودها العسكري في أفريقيا، وكانت الحجة المصاغة في السنوات الأخيرة هي محاربة الإرهاب في منطقة الساحل وحوض بحيرة تشاد على غرار عملية سرفال وبرخان وغيرها من العمليات العسكرية.

أما عن الأدوات الاقتصادية فإن عملة الفرنك سيفا تعتبر أقوى أداة اقتصادية فرنسية تجعل فرنسا مسيطرة بشكل شبه كامل على الاقتصاد التشادي من حيث التوجيه والاستغلال على الرغم من الكلام المعسول عن الشراكة الاستراتيجية ووقوف فرنسا إلى جانب تشاد؛ إلا أنه في واقع الأمر فإن ما تقدمه فرنسا من معونات مالية ما هو إلا جزء يسير من تلك

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

الأموال التي تجنيها فرنسا من تشاد عن طريق هذه العملة الاستعمارية ومن ثم تأتي بشيء من الفتات في شكل ديون وقروض عالية الفائدة تكبل الاقتصاد التشادي وتزيد من المعاناة التي تعيشها تشاد. وللأسف لا أحد يتحدث عن هذا الموضوع الذي يجعل من تشاد بلدا فقيرا متخلفا رهينة للسياسات الفرنسية على مدار السنين. وما يمكننا قوله في نهاية المطاف هو السياسية الفرنسية في تشاد بطابعها الاستعماري خلقت أثارا واضحة على الدولة التشادية من الناحية السياسية والأمنية والاقتصادية وحتى الثقافية. فمن الناحية السياسية فإن التدخل الفرنسي اللا محدود يمس بمفهوم السيادة والاستقلالية التي تتمتع بها تشاد مع العلم أن السيادة والاستقلالية ليست منحة فرنسية؛ وإنما هي فعل طبيعي يتمتع به الإنسان التشادي قبل الاحتلال الفرنسي.

وما يمكن الإشارة إليه هنا هو أن الاحتلال الغربي لأفريقيا برمته أمر سيئ وجريمة في حق الإنسان الإفريقي لكننا حينما نجري مقارنة بسيطة بين الفرنسيين والإنجليز الذين تقاسموا معهم معظم الأراضي الأفريقية نلاحظ أن الإنجليز لم يفرضوا عملتهم الاستعمارية بعد سني الاستقلال ولم يتركوا خلفهم قواعد عسكرية بالقدر الذي عليه الحال مع فرنسا التي أسست قواعد العسكرية وفرضت عملتها الاستعمارية وتدخلت حتى في أدق التفاصيل في شؤون الدول الأفريقية، وإن خلية فرنسا-أفريقيا (France-Afrique) تختصر كل المسافات لفهم هذه السياسة المعقدة.

نظرة مستقبلية

كلنا يدرك جيدا بأن السياسة الفرنسية في تشاد مبنية من الأساس على أيديولوجيا استعمارية استغلالية تم تطبيقها بالفعل في فترة الاحتلال الفرنسي لتشاد في الفترة ما بين 1900-1960 ولا تزال معالم هذه الأيديولوجيا واضحة على جميع الأصعدة. ويبقى السؤال إلى متى تستمر فرنسا على مثل هذا النهج في ظل المتغيرات التي يشهدها النظام الدولي إلى جانب تملل الشعوب الأفريقية من سياسات الفقر والقهر والتبعية. وما يمكن استخلاصه من ذلك يتمثل في أحد أمرين اثنين: أحدهما أن تملص فرنسا من سياساتها الاستعمارية الاستغلالية بكل أنواعها وتلجأ إلى بناء علاقات تقوم على أساس الشراكة الحقيقية مع تشاد. ثانيهما، في حال لم تتخلى فرنسا عن هذا النهج المعهود فهذا يشير إلى خسارتها الساحة لصالح الفاعلين الدوليين الذين لديهم الرغبة في نسج علاقات وشراكة حقيقية مع تشاد الأمر الذي سيسهم دون شك في عملية التنمية التي لا تنفك بدورها عن مسألة السلام والاستقرار؛ لأنه لا يمكن لتشاد أن تخرج من دوامة الفقر والتخلف وهي تدفع نصف ثرواتها النقدية إلى الخزينة الفرنسية. وإن ما كشف عنه الرئيس ماكرون في الأونة الأخيرة من استراتيجية جديدة تتمثل في ضرورة بناء علاقات متوازنة ومسؤولة مع دول القارة الأفريقية لا يمكن أخذه في عين الاعتبار ما لم يطرأ تغيير حقيقي على أرض الواقع.

الخاتمة

في الواقع فإن مسؤولية بناء تشاد وجعلها دولة مستقرة ونامية تقع على عاتق التشاديين بطبيعة الحال؛ لأنه لن تقوم أي دولة أو أي أمة أخرى بهذه المهمة نيابة عن أبناء تشاد، وتعتبر هذه من المسلمات؛ إلا أن الهيمنة الفرنسية في حد ذاتها تعتبر عائقا وتحديا لمسيرة التنمية المنشودة في هذا البلد. وهنا نتحدث عن مجموعة عراقيل كانت قد وضعتها فرنسا على مدار عقود ويتم تنفيذها عبر الأدوات المختلفة التي سبق ذكرها. فمن الناحية الفكرية الثقافية حينما احتلت فرنسا تشاد في نهاية القرن التاسع عشر وبدايات القرن العشرين عمدت على طمس المعالم الفكرية والثقافية التي ستسهم دون شك في تغيير وجه تشاد. ومن ذلك ما قامت به فرنسا ضد الحركة السنوسية في شمال تشاد في بداية القرن العشرين وكذا مجزرة الككبك في عام 1917 وغيرها من الأحداث التي تركت فراغا فكريا كبيرا دفعت تشاد والمجتمع التشادي ثمنه في العقود اللاحقة، وأن الوضع الجديد الذي فرضته بما في ذلك اللغة الفرنسية التي لا تزال تعتبر في حد ذاتها معضلة؛ لأن الطفل سيعرف عقدا ونيف من

السياسة الفرنسية في تشاد.. ماضيها وحاضرها ومآلات مستقبلها

عمره من أجل أن يفهم هذه اللغة الغربية عنه مجتمعياً ثم يحاول أن يفهم بها بعد ضياع سنين من عمره، فضلا عن البرنامج التعليمي الذي كان القصد منه في زمن الاحتلال معرفة القراءة والكتابة من أجل تغطية الخدمات التي يحتاج إليها المحتل الفرنسي لا أكثر، وللأسف لم يتغير البرنامج التعليمي المفرنس بشكل كبير حتى الآن، فلا زالت معظم المواد التعليمية تتحدث عن أوروبا وتاريخها وفلسفتها وأدابها وحروبها وتمجيد أبطالها في مقابل ضياع تاريخ تشاد وأبطالها وما إلى ذلك من محاولات ترسيخ الانحسار الفكري، وكان التشاديون يقولون "أما عنده قديم ما عنده جديد" وقد ضاع قديم المجتمع التشادي إلا القليل منه.

أما عن العراقيل الاقتصادية فقصة الفرنك سيفا وحدها تعتبر قصة مؤسفة، فضلا عن قصة ملف البترول الذي بدأ في ستينيات القرن الماضي ولم ير النور إلا في عام 2003. وقد بدأت القصة حينما الرئيس التشادي الأسبق أنقارنا تومبالباي (N'Garta Tombalbaye) الذي كان يحلم بأن تكون تشاد بلدا منتجا للنفط على غرار دول الجوار فطلب من الرئيس الفرنسي وقتها الجنرال ديغول استقدام الشركات الفرنسية للتنقيب عن النفط في الأراضي التشادية، وبالفعل فقد جاءت الشركات الفرنسية وقامت بالمسح في أماكن مختلفة من تشاد لكن نتيجة التنقيب كانت سلبية حسب ما قيل للرئيس؛ لكنه لم يقتنع بتلك النتائج فأتجه إلى الأمريكان حيث تولت شركة كونوكو (Conoco) عملية البحث والتنقيب ولم تأخذ وقتا طويلا حتى أكدت وجود النفط وبكميات كبيرة قابلة للانتاج والتصدير (ماجرين، 2003) وكانت هذه العملية قد سرعت من توجه الرئيس تومبالباي نحو الأمريكان بعد ما قلت ثقته بالفرنسيين، لكنه فقد حياته في الانقلاب الذي وقع في عام 1975. وفي ذلك نشير إلى ما قاله السيد عُشر تورقودي، وهو سياسي تولى منصباً وزاريا في عهد تمبلباي حيث يشير إلى أن أحد الفرنسيين الذين كانوا في القصر الرئاسي قد حذر الرئيس من أن هذا الأمر سيكلفه ثمنا غاليا، لكن الرئيس رد عليه مازحا إن كانت تشاد تستفيد فلا شيء بهم (Le premier président de la République du Tchad). لكن الرئيس فقد حياته في الانقلاب الذي سبق ذكره ودخلت تشاد عقب ذلك في دوامة من الصراع المسلح ولم يعد ملف البترول إلى العلن بشكل جدي إلا في عهد الرئيس إدريس ديبي في أواخر تسعينيات القرن الماضي حيث عاد بالملف إلى الفرنسيين مرة أخرى وكان من نصيب شركتي إلف (Elf) وشيل (Shell)؛ لكن الشركتان انسحبتا في الأيام الأخيرة من جلسة التوقيع على بدء عملية استخراج النفط المقررة في 4 ديسمبر عام 2000 والتي بموجبها سيمول البنك الدولي المشروع بمبلغ 3.7 مليار دولار. وكاد هذا المشروع أن يفشل بسبب هذه العملية؛ لكن الحكومة التشادية استقدمت شركات أمريكية وماليزية ليتم ضخ أول برميل من النفط التشادي في 10 من أكتوبر عام 2003.

على كل فإن السياسة الفرنسية في تشاد بطابعها الاستعماري قد خلقت ردود أفعال شعبية عارمة مناهضة للوجود الفرنسي في تشاد كما خرجت مظاهرات عارمة في 14 من مايو عام 2022 مطالبة بالانسحاب الفرنسي من الأراضي التشادية. وإن هذه المواقف الشعبية التي رأيناها في دولة مالي وبوركينا وكذا في أفريقيا الوسطى والتي تأتي في ظل التحول الذي يشهده النظام الدولي تجعل فرنسا أمام خيارين واضحين: فإما أن تتخلى فرنسا عن السياسة الاستغلالية الاستعمارية والتحول نحو شراكة حقيقية بعيدة عن التدخل في الشؤون الداخلية، وإما أنها ستخسر الساحة في أفريقيا، هذا ما يمليه الواقع في الوقت الحاضر.

المصادر العربية:

- إبراهيم برمة أحمد، (2023)، أثر العلاقات الثقافية بين مملكة كانم برنو ومصر قديما وحديثا، مجلة أورورك للعلوم الإنسانية، العدد:16:2023، ص:189.
- جيرومي توبيانا، (2007)، حرب تشاد – السودان بالوكالة وعملية دارفور تشاد: الأسطورة والحقيقة، المعهد العالي للدراسات الدولية، جنيف، ص: 16.
- عبد الواحد محمد داود، (2017) أثر الإستعمار الفرنسي على حضارة دولة تشاد وثقافتها- دار وداي نموذجاً 1910-1960، رسالة ماجستير، جامعة النيلين، كلية الدراسات العليا قسم التاريخ، ص:57-67.
- محمد زكريا، (2022)، قواعد عسكرية دائمة، وعمليات متنوعة ... هكذا تفرض فرنسا وجودها شبه الدائم في تشاد، المركز الأفريقي للأبحاث ودراسة السياسات، اسطنبول.
- محمد صالح أيوب، (2008)، مظاهر الثقافة العربية في تشاد المعاصرة وتحديات العولمة، ط:1، القاهرة، ص: 32.
- محمود شاكر، (1972)، مواطن اشعوب الإسامية في أفريقيا: تشاد، مؤسسة الرسالة، ص:49.
- موسى يوسف عيسى إدريس، (2004)، جمهورية تشاد: الماضي والحاضر والمستقبل، قراءات إفريقية، ص: 197-199.

المصادر باللغة الأجنبية:

- Alwihda. (2017, 25 Juin). *Tchad : La France est intervenue pour changer la constitution en 2005, selon Idriss Déby*, https://www.alwihdainfo.com/Tchad-La-France-est-intervenue-pour-changer-la-constitution-en-2005-selon-Idriss-Deby_a55529.html, 06.03.2023.
- Boahen, A. A. (1987). *Histoire general de l'frique -l'Afrique sous domination coloniale,1880-1935*. UNESCO.
- Chad Rock Art Gallery, <https://africanrockart.org/chad/> 03.03.2023.
- Eric, Jennings., (2014). *La France Libre Fut Africaine*. Paris: Perrin.
- Géraud, M. (2003). *Le pétrole contre l'enclavement : un enjeu de la mondialisation au sud du Tchad*, <https://journals.openedition.org/labyrinthe/308>, 08.03.2023.
- Goya, M. (2013). *L'intervantion Militaire Française au Tchad: 1969-1972*, Centre de Doctrine d'Emploi des Forces.
- Kassambara, A. A. (2010). *La Situation Economique et Sociale du Tcahd de 1900 a 1960*, These soutenue en vue du Doctorat, Université de Strasbourg.

- Lanne, B. (1993). *Résistances et mouvements anticoloniaux au Tchad (1914-1940)*, Revue française d'histoire d'outre-mer.
- Nicolas, A. (2015). *Le Franc CFA et le Développement de L'Afrique*, https://agriprofocus.com/upload/Le_FCFA_un_obstacle_pour_le_developpement1432203491.pdf.
- Largest Countries in the World, <https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/>, 26.02.2023.
- Les échanges franco-tchadiens après 1960, <https://www.ege.fr/infoguerre/2013/11/echanges-franco-tchadiens-apres-1960>, 10.03.2023.
- Le premier président de la République du Tchad Ngnartas Taublay après l'indépendance de 1960 à 1975, <https://www.youtube.com/watch?v=oXWV9bg7OtQ>, 11.03.2023.
- Ostermann, S. O. (2011). *Analyse du discours de Dakar de Nicolas Sarkozy le 26 juillet, 2007*. Master Thesis in Universitetet I Oslo.
- Sebastien, F. (2015), *The Relationship Between The Ottoman Empire And Kanem-Bornu During The Reign Of Sultan Murat III*. These soutenue en vue du Doctorat, Université de Bilkent.
- World Atlas, Maps Of Chad, <https://www.worldatlas.com/maps/chad>, 25.02.2023.

